

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:
JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.

NÉPRAJZI HÍREK

XLVI. • 2017/2.

Néprajzi Hírek

A Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója

A Magyar Néprajzi Társaság 129. rendes közgyűlése	(3)
Tudománytörténet	(29)
Fórum	(43)
Néprajzi muzeológia	(46)
Szemle	(48)
Köszöntések	(56)
Mindenféle	(79)

NEGYVENHATODIK ÉVFOLYAM
2017/2.

Szerkesztők:

Hála József (felelős szerkesztő)

Máté György

A kiadást támogatta a

Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133–8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság

Felelős kiadó: Bodó Sándor

Engedélyszám: III/Sz1/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:

Kapitális Nyomda

Felelős vezető: Kapusi József

Tartalom

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 129. RENDES KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2017. május 24.)	3
I. Jegyzőkönyv	3
II. Elnöki megnyitó	6
III. A Társaság kitüntetettjei	9
IV. Főtitkári jelentés	20
V. A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2016. évről. Tartalmi beszámoló	27
VI. A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 129. közgyűlésének	28
TUDOMÁNYTÖRTÉNET	29
Halász Péter: Száz esztendeje született Mikecs László	29
Szilágyi Miklós: Száz éve született és ötven éve halt meg Babus Jolán	40
FÓRUM	43
Bata Tímea: Indulás és megérkezés: migrációs folyamatok és lokális válaszok néprajzi, antropológiai olvasatban. 2. Finn–Magyar–Észt Etnológiai Szimpózium (Kolozsvár, 2017. május 10–12.)	43
NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA	46
Soós Sándor: „Begyűtt Jézus a házamba”. A vallásos élet tárgyai a Keresztény Múzeum Erdélyi Zsuzsanna Gyűjteményéből	46
SZEMLE	48
Molnár Gergely: „Az átányi parasztember szerszámai” című kötet „hazatérése” szülőföldjére	48
Borsos Balázs: Lukács László új könyve	51
KÖSZÖNTÉSEK	56
Flórián Mária: H. Csukás Györgyi 70. születésnapjára	56
Selmeczi Kovács Attila: Novák László Ferenc hetvenéves	65
Szilágyi Miklós: A hetvenéves Petercsák Tivadar köszöntése	69
Nagy Gábor: Szűcs Judit köszöntése	76

MINDENFÉLE	79
Bathó Edit: Látogatóban a jászok rokonainál	79
Balogh Balázs–Szilágyi Zsolt: Mongóliai kapcsolatépítés	86
Pávai István: Ünnepi beszéd Martin György emléktáblájának felavatásán	94

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG

129. RENDES KÖZGYŰLÉSE

(Budapest, 2017. május 24.)

I.

Jegyzőkönyv

Bodó Sándor elnök köszöntötte az egybegyűlteket. Bevezetőjében megállapította, hogy a közgyűlés határozatképes és a Magyar Néprajzi Társaság 129. közgyűlését megnyitotta. Kemecsi Lajos főtitkár távolléte miatt kimentését kérte. A jegyzőkönyv vezetésére Báti Anikó titkárt, hitelesítésére Bali Jánost és Landgraf Ildikót kérte fel. A javaslatot a közgyűlés egyhangúlag elfogadta. Ezt követően ismertette a tervezett napirendi pontokat. Ezt a közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

Bodó Sándor első napirendi pontként az elnöki beszédét tartotta meg. Kiemelte, hogy kiegyensúlyozott, nyugodt, sikeres, programokkal teli esztendő van mögöttünk. A tagdíjfizetések rendszeresek voltak. A titkárság megnyugtató módon, rendben működött.

Több fontos konferenciát rendezett a társaság az elmúlt évben, például *Együttélési modellek a Kárpát-medencében* címmel a Nemzetstratégiai Intézetrel közösen.

A Társaság kiadványai rendben megjelentek, így az *Ethnographia*, amely postán keresztül is megrendelhető; a *Néprajzi Hírek* 45. évfolyama, a Néprajzi Értekezések sorozatban Bognár Szabina könyve és *A Magyarországi Nemzetiségek Néprajza* sorozat újabb száma is.

A szakosztályok gazdag programokat kínáltak idén is, amelyek részeként sok új néprajzi kiadvány bemutatására is sor került.

Az elmúlt évben számos alkalommal köszöntötték a szakosztályok üléseiken születésnapjuk alkalmából kollégáinkat, illetve megemlékeztek jeles elődeinkről. Emlékkonferencia, szakosztályi rendezvény idézte fel Róheim Géza, Bakó Ferenc, Balassa Iván munkásságát.

Végül az elnök reményét fejezte ki, hogy a Néprajzi Múzeum tervezett új épülete méltó otthona lesz az intézménynek.

Második napirendi pontként a Társaság kitüntetéseinek átadására került sor. Bodó Sándor elnök felkérte Báti Anikó és Máté György titkárokat a laudációk ismertetésére.

A Magyar Néprajzi Társaság kitüntetettjei:

- *Győrffy István-émlékérem*: Küllös Imola és Hála József
- *Jankó János-díj*: Smid Mária Bernadett

- *Pro Ethnographia Minoritatum Emlékérem*: Gráfik Imre és Nyisztor Tinka
- Belföldi tiszteleti tag: Frisnyák Sándor és Kovács Dániel
- Külföldi tiszteleti tag: Daniel Draschek
- *Sebestyén Gyula-emlékérem*: Gaál Károlyné, Horváth Márta Borbála, Kelemen Magdolna, Kovács Endre

Harmadik napirendi pontként Kemecsi Lajos főtitkári beszámolóját távollétében Máté György titkár olvasta föl. Bevezetőjében az éves működés kiegyensúlyozottságát hangsúlyozta. Megemlékezett mindazon kollégánkról, akik 2016–2017-ben hunytak el. Ugyanezen időszakban sok kiváló tagtársunk részesült elismerő szakmai és állami kitüntetésekben, név szerint felsorolta őket a főtitkár.

A Társaság anyagi helyzetének áttekintése során kihangsúlyozta, hogy a tagdíjak és a pályázatok mellett a működés alapja a Balog Zoltántól, az EMMI miniszterétől kapott külön támogatás. A miniszteri támogatás mellett 2016-ban elsősorban a MTA célzott működési támogatása képezte a működés hátterét. A társaság mindennapi tevékenysége szempontjából kiemelte Kőrösi Dalma és Széles Agota titkári munkáját.

A Magyar Néprajzi Társaság számára a közhasznúság újbóli megigénylését a tavalyi és a jelen beszámoló elfogadása után el lehet indítani. Kérlelmezhetjük a bíróságnál, hogy közhasznúak lehessünk, amelyről döntés várhatóan ez év őszén várható.

A főtitkár hangsúlyozta, hogy a fegyelmezett gazdálkodáson és a következetes pályázati tevékenységen túl továbbra is rendkívül fontos a tagdíjak, a kiadványárúítások fokozott erősítése a Társaság sikeres működése érdekében. A Társaság szervezeti élete a hagyományainknak megfelelően számos rendezvényen, illetve a rendszeres választmányi üléseken szabályozott keretek között zajlott. A választmány 2016-ban négy alkalommal tartott ülést, ezek jegyzőkönyvei nyilvánosak. Ezekon kívül a vezetőség többször is összeült pályázatok, folyóiratok szerkesztése kapcsán.

Rövid áttekintést adott a szakosztályok életéről, rendezvényeiről. A 2016-os évben 28 saját programunk volt és 6 nagyobb rendezvényen szerepeltünk, vagy voltunk azok társszervezői. A változatos bevételszerzés mellett tevékenységünk propagálását is szem előtt tartva kiadványainkat eredményesen árusítottuk a Múzeumok Éjszakáján, a Hagyományok Háza Ünnepváros Kiadványvásárán, valamint az Országos Táncszínházalkotó és Kirakodóvásáron. Idén is részt vett a Társaság a Nemzeti Múzeum kertjében rendezett Múzeumok Majálisán. Mindemellett jelentős számú ülést, konferenciát, megemlékezést, könyvbemutatót stb. szervezett Társaságunk a fővárosban és vidéken egyaránt. A szakosztályok aktivitása 2016-ban is változatos képet mutatott, vezetőik mozgósító erejét és kapcsolatrendszerük jellemzőit is tükrözve.

A Társaság kiadványai közül megemlíttette, hogy az *Ethnographia* Viga Gyula és munkatársai, Báti Anikó és Juhász Katalin szerkesztésében – szerkesztőség és a szerkesztőbizottság szoros együttműködése révén – az MTA és az NKA támogatásával jelenik meg. A postai terjesztés is megoldott. 2016-ben is NKA pályázati támogatással jelentek meg a *Néprajzi Hírek* Hála József és Máté György szerkesztette számai. Folytatódott a folyóirat on-line megjelentetésének előkészítése. MTA pályázati támogatással megjelent a *Néprajzi Értekezések* 5. kötete, Bognár Szabina *A népi jogélet kutatása Magyarországon* címmel, Turai Tünde szerkesztésében. Továbbá NKA-pályázat segítségével 2017 márciusában megjelent Eperjessy Ernő *Órtilos dombokon, dombokon...* című munkája is.

A beszámoló végén az anyagi helyzet áttekintése során újra kiemelte a nehézségeket, amelyek abból fakadnak, hogy a Társaság nem jutott hozzá a civil szervezetek működését célzottan támogató pályázati erőforrásokhoz. A számos szakmai program háttérét biztosító pályázatok adminisztratív előkészítése pedig komoly megterhelést jelent a társasági munkatársak számára.

A Magyar Néprajzi Társaság működésének anyagi alapjait a MTA, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a NKA és a MMA által, pályázatok révén elnyert forrásokkal biztosíthattuk az év során. További bevételeink tagdíjbefizetésből, kiadványaink és a szja 1%-nak felajánlásából származtak.

Végül a főtítkárnak megköszönte mindazok támogatását, közreműködését, akik hozzájárultak a Magyar Néprajzi Társaság törekvéseinek megvalósulásához, működőképességünk fenntartásához. A közgyűlés egyhangúan elfogadta a jelentést.

Negyedik napirendi pontként a közhasznúsági jelentést Selmeczi Kovács Attila olvasta fel, Vass Erika pénztáros távollétében. A jelentés ismertette a Társaság anyagi helyzetét, a pályázati támogatásokat, az aktuális gazdasági erőforrásokat. Megállapította, hogy a Társaság közhasznúsági céljának eleget téve látta el feladatait. A jelentést a közgyűlés egyhangúan elfogadta.

Ötödik napirendi pontként a Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentését Lukács László számvizsgáló olvasta fel. Megállapította, hogy a bizottság mindent rendben talált költségvetési és közhasznúsági szempontból is. A jelentést a közgyűlés egyhangúan elfogadta.

A fenti napirendi pontokhoz nem volt hozzászólás.

Hatodik napirendi pontként Bodó Sándor beszámolt arról, hogy a Társaság 20 millió Ft támogatást kapott egy magánszemély adományaként, azzal a céllal, hogy koordinálja a mongóliai társadalom, kultúra és múlt feltárását, dokumentálását célzó kutatásokat. A munka irányítására egy kuratórium felállítását tervezik több tudományág képviselőinek részvételével. A kutatások céljairól, megvalósításának részleteiről később döntenek.

Hetedik napirendi pontként Bodó Sándor felkérte a *Győrffy István-emlék-éremmel* kitüntetett Küllös Imolát és Hála Józsefet, hogy tartsák meg előadásukat, majd a *Jankó János-díjas* Smid Bernadett előadása következett.

Nyolcadik napirendi pontként Bodó Sándor zárszóként megköszönte a résztvevők munkáját és bezárta az ülést.

Budapest, 2017. május 24.

BODÓ SÁNDOR
elnök

BÁTI ANIKÓ
jegyzőkönyvvezető

BALI JÁNOS
jegyzőkönyv-hitelesítő

LANDGRAF ILDIKÓ
jegyzőkönyv-hitelesítő

II. Elnöki megnyitó

Tisztelt Közgyűlés, Kedves Tagtársak!

A Magyar Néprajzi Társaság mai, 129. közgyűlésén jelenlévő tagjainkra a hagyományaink által megszabott feladatok várnak. Közgyűlésünk alkalmat ad az elmúlt esztendő eredményeinek, teljesítményének áttekintésére.

A 2016/2017. évi társasági ciklus intenzív munkával telt el. A Néprajzi Társaság és szakosztályai a megszokottnál gazdagabb programot bonyolítottak le. Az előző évben befejeződött tagrevízió jótékony hatással volt tagjaink aktivitására, többek között a tagdíjfizetési morálra is. Itt jegyzem meg, hogy titkárságunk megnyugtató biztonsággal dolgozik, amelyért köszönetet mondok.

Ebben a társasági évben közel ötven rendezvény szervezői, rendezői, vagy társrendezői voltunk, ami aktivitásunk erősödését mutatja. Szinte valamennyi szakosztály fontos és figyelmet felkeltő szaktudományi konferenciát, könyvbemutatót, köszöntő és emlékülést szervezett. Szabadjon kiemelnem a Folklór, az Anyagi Kultúra, az Etnológiai, a Néprajzi Gyűjtő, a Városnéprajzi, a Film- és Fényképészeti, valamint a Népzene és Néptánc Szakosztályok működését. A főtitkári beszámoló eredményeiket részletesen ismerteti.

E helyütt egyedül a Nemzetstratégiai Kutatóintézet főszervezésében és a mi társszervezésünkben 2016 júniusában rendezett *Együttélési modellek a Kárpát-medencében* című konferenciára szeretnék utalni, amelynek előadásaira az Országház felsőházi termében és a Néprajzi Múzeum dísztermében került sor. A konferencia első napján Kemecsi Lajos főtitkár (főigazgató) köszöntőbeszéde után a magyarországi nemzetiségek kultúráját bemutató előadások hangzottak el Horváth Sándor, Nemzetiségi Szakosztályunk elnöke és Székely András Bertalan, *A Magyarországi Nemzetiségek Néprajza* kötet sorozat főszerkesztője irányításával. A konferencianapot nemzetiségi folklórbemutató zárta. A

konferencia másnap az Országházban folytatódott, ahol a megnyitóbeszéd után (ahol egyébként a Társaság elnöke is szót kapott) Balogh Balázs, az MTA Néprajztudományi Intézetének igazgatója (választmányi tagunk) elnöklése mellett fontos néprajzi plenáris előadásokra került sor. Paládi-Kovács Attila akadémikus, Társaságunk korábbi elnöke a Kárpát-medencében folyó nemzetiségi néprajzi kutatásokról és eredményeikről szólt. Bereczki Ibolya alelnökünk a magyarországi nemzetiségi tájházakról számolt be. Székely András Bertalan, Horváth Sándor és Rusz Boriszláv pedig a hazai nemzetiségek népi kultúráját bemutató gazdag könyvsorozatunkat mutatta be. Végül Bali János, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet igazgatója, s egyben választmányi tagunk mondott zárszót. Úgy vélem, Társaságunk életében jelentős eseményként tarthatjuk számon ezt a programot. Szaktudományunk egyik fontos szegmentjét a konferencia két napján elhangzott beszámolók méltóan reprezentálták.

Fontosnak tartom a közgyűlést arról tájékoztatni, hogy az elmúlt egy év során is folyamatosan és határidőre jelentek meg a Néprajzi Társaság kiadványai. Elkészültek az *Ethnographia* 2016-os számai, a 2017. évi első szám, s nyomdában van a második szám is. A *Néprajzi Hírek* 2016. évi négy száma elkészült, s bár a szerkesztők szorgosan dolgoznak, a négy szám kiadása érdekében a Nemzeti Kulturális Alapnál megpályázott pénzüsszegegről mindedig nincs bizonyos hírünk. Öröm ugyanakkor, hogy a Néprajzi Értékezesek sorozatunk 5. köteteként megjelent *Bognár Szabina* disszertációja a hazai népi jogélet kutatásáról, s több nemzetiségi kötet a hazai horvátság, némettség, románység kultúrájáról, sőt, több nemzetiséget érintő válogatott tanulmánykötet is.

Ugyancsak örömteli esemény volt az év során kerek évfordulójuk alkalmából köszönteni kiváló tagtársainkat: Flórián Máriát, Kisbán Esztert és Pócs Évát. Megemlékeztünk Róheim Géza születésének 125., s szűkebb körben Ballassa Iván és Bakó Ferenc születésének 100. évfordulójáról. A Társaság a Ballassa Iván-émlékkonferenciát 2017. október 4-re tervezi.

Végezetül utalni kívánok arra, hogy a Társaságunk életét mindig segítő Néprajzi Múzeum jövődjé, raktárait, restaurátorműhelyeket és munkahelyeket biztosító épületének megépítését mi is nagy figyelemmel kísérjük, s természetesen a később elkészülő kiállítócsarnokát is jó reménnyel várjuk.

Ezzel a Magyar Néprajzi Társaság 129. közgyűlését megnyitom.

BODÓ SÁNDOR
elnök

*Bodó Sándor elnök megnyitja a közgyűlést
(Fotó: Sarnyai Krisztina)*

*Kemecsi Lajos távollétében Máté György felolvassa a főttkári jelentést
(Fotó: Sarnyai Krisztina)*

III. A Társaság kitüntetettjei

Györffy István-emlékérem

Küllös Imola

Küllös Imola 1945-ben született Klagenfurtban. 1968-ban végzett az ELTE magyar–néprajz szakán. A magyar népdal témakörében írt bölcsészdoktori disszertációját 1973-ban, a *Latorköltészet és betyárfolklor* című kandidátusi disszertációját pedig 1990-ben védte meg. 2003-ban megkapta az MTA doktora címet, 2004-ben habilitált, 2011-ben címzetes egyetemi tanári kinevezésben részesült.

Küllös Imola 1968 és 1984 között az MTA Néprajzi Kutatócsoportjában dolgozott, majd 1984-től nyugdíjba vonulásáig (2005-ig) az ELTE BTK Folklore Tanszékén oktatott. Ezt követően is rendszeresen tartott előadásokat, szemináriumokat. Közel 20 évig vezette a tanszék tudományos diákkörét. A hallgatókat mindig önzetlenül segítette, számos szakdolgozónak, illetve doktorandusznak volt témavezetője.

Tudományos kutatásainak középpontjában a régi magyar költészet és a folklór kapcsolatainak feltárása, a 17–19. századi közköltészet és populáris irodalom, a betyárfolklor, a paraszti írásbeliség, a protestáns vallási néprajz, valamint a népköltési szövegek kritikai kiadása áll.

Önálló, illetve társszerzőkkel írt kötetei közül említjük: *Betyárok könyve* (Bp., 1988), *Cigányok a régi magyar közköltészetben a XVII. századtól a reformkorig* (Szekszárd, 2003), *Közköltészet és népköltészet – A XVII–XIX. századi magyar világi költészet összehasonlító műfaj-, szüzsé- és motívumtörténeti vizsgálata* (Bp., 2004), *Áldozatok – A második világháborús hadifogolytáborok és a sztálini lágerek folklórjáról* (Bp., 2006, Vasvári Zoltánnal), *Két kárpátaljai parasztpróféta szent iratai* (Bp., 2009, Sándor Ildikóval).

1985 és 2000 között ő szerkesztette a *Vallási Néprajz* című kiadványsorozatot 1–10. kötetét.

Kitüntetései közül megemlíjtjük, hogy 1998-ban megkapta az *Iskolateremtő Mestertanár* címet és az ezzel járó *Fáy András-díjat*, valamint a Magyar Néprajzi Társaság *Ortutay Gyula-emlékéremmel* (2006), az Európai Folklorintézet pedig az *Európai Folklorért Emlékéremmel* (2010) jutalmazta.

Társaságunknak 1968 óta aktív tagja, tisztségviselője. 2006-tól két cikluson keresztül alelnökként tevékenykedett.

Munkásságának méltó elismerése a *Györffy István-emlékérem!*

Hála József

Hála József 1949-ben született a Pest megyei Alagon. 1968-tól a budapesti Magyar Állami Földtani Intézetben dolgozott különböző beosztásokban: geológus technikus, műszaki ügyintéző, 1983-tól tudományos munkatárs, 1990-től tudományos főmunkatárs, egészen a 2011. évben történt nyugdíjba vonulásáig. 1984-től az Intézet Országos Földtani Múzeumához tartozó Földtani Tudománytörténeti Gyűjteménynek a kezelője volt. 1978 és 1983 között elvégezte az ELTE néprajz szakját. 1986 és 2006 között, illetve az elmúlt években is az ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszékén oktatott. Feladatai közé tartozott a háziipar, kézművesség, településnéprajz, népi építészet, közlekedés, szállítás, gyűjtögetés témájú előadások és szemináriumok megtartása, valamint a gyűjtési és múzeumi gyakorlatok szervezése.

Doktori értekezését – *A Börzsöny-vidéki kőbányászat és kőhasznosítás a XIX–XX. században* – az ELTE-n védte meg 1987-ben. Tudományos kutatást a fent említetteken kívül az alábbi témakörökben végzett: a néprajz, valamint a geológia tudomány- és kutatástörténete, a magyarországi bányászat története és néprajza, kőfaragás, ásványok és kőzetek szerepe a népi kultúrában, néphit, népszokások, népmondák. Magyar, angol, német, szlovák és szerb nyelven megjelent publikációinak (könyvek, tanulmányok, cikkek) száma megközelíti az 500-at! Ezidáig mintegy 60 olyan könyv jelent meg, amely mint szerzőnek vagy szerkesztőnek a keze munkáját dicséri.

Önálló kötetei közül megemlítjük *A Börzsöny-vidéki kőbányászat és kőhasznosítás a XIX–XX. században* (Bp., 1987), az *Ásványok, kőzetek, hagyományok – Történeti és néprajzi dolgozatok* (Bp., 1995), illetve az *Ásványok, kőzetek, emberek – Történeti és néprajzi dolgozatok* (Bp., 2006) című kiadványokat, valamint az elmúlt évben jelentek meg a *Különös kövek, csodás csontok – Kílenc dolgozat a népi geológia köréből* (Rudabánya, 2016), illetve a *Tudósok, kutatók, gyűjtők – Néhány fejezet a magyar néprajztudomány és muzeológia történetéből* (Budapest, 2016) címet viselő tanulmánykötetei.

A Magyar Néprajzi Társaság tagjaként (1978–) az Anyagi Kultúra Szakosztály titkára volt (1988–1991), 2003-tól tagja a választmánynak és 1990 óta (azaz közel 3 évtizede!) szerkeszti a Társaság tájékoztató folyóiratát, a *Néprajzi Híreket*. Ezekon kívül 2013-tól egyik alelnöke a Honismereti Szövetségnek és 2016-tól szerkesztője az egyesület folyóiratának, a *Honismeretnek*.

Eddigi munkásságának elismerésül a Magyar Néprajzi Társaság a *Jankó János-díjat* 1991-ben, a *Pro Ethnographia Minoritatum Emlékermet* 2016-ban ítélte oda Hála Józsefnek.

Megítélésünk szerint Hála József a fentiekben röviden összefoglalt gazdag és termékeny szakmai tevékenységgel, illetve a Magyar Néprajzi Társaságért végzett önzetlen és kitartó munkával kiérdemelte a *Györffy István-émlékermet*.

*Küllös Imola Bodó Sándor elnöktől átveszi a Györffy István- emlékérmét
(Fotó: Sarnyai Krisztina)*

*Hála József Bodó Sándor elnöktől átveszi a Györffy István- emlékérmét
(Fotó: Sarnyai Krisztina)*

Jankó János-díj

Smid Mária Bernadett

Smid Mária Bernadett a fiatal hazai folklorista nemzedék egyik legszorgalmasabb, nagy reményű képviselője. 1982-ben született Budapesten. Egyetemi tanulmányait az ELTE BTK néprajz–spanyol szakjain végezte. Szakfordítói és folklorisztikai munkásságát az utóbbi évtizedben elismerten magas színvonalon folytatja. Az ELTE Magyar és Összehasonlító Folklorisztika doktori program ösztöndíjas doktoranduszaként készítette el disszertációját a spanyol románcok témakörében. PhD-fokozatát 2011-ben *summa cum laude* eredménnyel szerezte meg. 2008 októberétől az ELTE BTK Folklore Tanszékének tanársegédjeként, 2013-tól adjunktusként hivatásszerűen vesz részt a néprajz szakos egyetemi oktatásban. Nyelvismerete a spanyol, katalán, német és angol nyelvekre terjed ki. Számos hazai és külföldi (leginkább ibériai) ösztöndíjat nyert el. Hazai és nemzetközi konferenciák rendszeres előadója. Publikációi szakfolyóiratokban és gyűjteményes kötetekben jelennek meg. Több nagyszabású kötetet szerkesztett. Önálló kötetének megjelenése (amely egy 17. századi spanyol remete mágikus tevékenységéről szól) egy éven belül várható. Legfőbb kutatási területét a szövegfolklorisztika és a vallási néprajz jelenti. A Magyar Néprajzi Társaságnak 2001 óta tagja, emellett a Kiss Lajos Néprajzi Társaság, a Magyar Szemiotikai Társaság és az ISFNR is tagjai sorában tartja számon. 2013 tavaszától a Magyar Néprajzi Társaság Folklor Szakosztályának titkári teendőit is ellátja.

Smid Bernadett csaknem egy évtizede oktatja a budapesti egyetem néprajz szakos hallgatóit. Főbb tárgyait a szövegfolklorisztika (ballada, líra), a folklorisztika forrásai, valamint a mágia európai kultúrtörténete jelentik. Szakdolgozatok tucatjai készültek el irányításával. Terepgyakorlatokat, szakmai kirándulásokat vezetett. Aktívan részt vesz a doktori oktatásban is: három doktorandusz témavezetője.

Mind egyetemi oktatói, mind szakkutatói tevékenységével rászolgált a Társaság *Jankó János-díjára*.

Belföldi tiszteleti tag

Frisnyák Sándor

Frisnyák Sándor geográfus egyetemi tanár, emeritusz professzor Szikszón született 1934-ben. Elemi és középiskolai tanulmányait Miskolcon végezte, majd az Egri Tanárképző Főiskola földrajz–történelem szakán (1955), később Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett középiskolai földrajz szakos tanári diplomát (1966). 1963–1966 között Szegeden, a Tanárképző Főiskolán tanított, majd 1968-ban nyerte el a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola Földrajz Tanszékének vezetői állását. 2000-ig, 32 éven át tanszékvezetőként

dolgozott, mellette 1972-től 1987-ig öt ciklusban a főiskola főigazgató-helyettesként is tevékenykedett.

Tudományos tevékenységének első szakaszában Borsod megye természeti és gazdaságföldrajzát kutatta, majd figyelmét fokozatosan terjesztette ki a Kárpát-medencére, és 1990-ben megírta a *Magyarország történeti földrajza* című sokat idézett tankönyvét.

Frisnyák Sándor több okból is megérdemli a néprajzi szakma figyelmét és elismerését. Könyveiben és tanulmányaiban a Kárpát-medence és az egyes történeti tájak hasznosításának olyan folyamatrajzait mutatta be, amelyek nem nélkülözhetők a tájban élő népcsoportok hagyományos létformáinak feltárásában. Munkássága során mindig figyelemmel kísérte az etnográfia eredményeit és felhasználta azt a tanulmányaiban is.

Emellett közvetlen kapcsolatot ápol tudományunkkal: konferenciákon és különböző történeti földrajzi kiadványokban rendszeresen megjelenést biztosított és biztosít a geográfiai érintettségű néprajzosoknak. Több alkalommal vett részt etnográfusok tudományos fokozatszerző eljárásában, hasonló módon biztosított néprajzos részvételt a maga szaktudományának hasonló eljárásai során. Személye, munkássága hidat képez a néprajz és a geográfia között.

A fentiek alapján a Magyar Néprajzi Társaság Frisnyák Sándor munkásságát a *belföldi tiszteleti tagság* odaítélésével ismeri el.

Kováts Dániel

Kováts Dániel irodalom- és művelődéstörténész, ny. főiskolai tanár, a magyar honismereti mozgalom jeles személyisége 1929-ben született Abaújnádasdon. Középiskolai tanulmányait Miskolcon végezte, majd az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett magyar–angol nyelv és irodalom szakos diplomát.

Bodroghközi és sátoraljaújhelyi tanársága alatt a helyi általános iskolásokból, illetve a bodroghközi és hegyközi falvakból származó középiskolás diákokból verbuvált néprajzi szakkörében (később Kazinczy Kör) kiváló érzékkel ébresztette fel a szülőföld és a lakóhely múltja, népélete iránti érdeklődést. Az akkor még élő hagyományt összegyűjtött gyerekek munkáiból Kováts Dániel maga gépelte az ötpéldányos szakköri „folyóiratot”, a *Krónikát*, amelyet a Néprajzi Múzeumba és a Herman Ottó Múzeumba is elküldött. 1971-ben a diákok cikkeiből már egy kötetre való gyűlt össze, amely *Abaúj és Zemplén népéletéből* címmel jelent meg 1971-ben. Ezzel kezdődött a megyére kiterjedő honismereti tevékenysége, és szerkesztette a *Szülőföldünk Borsod-Abaúj-Zemplén* című adatközlő és tájékoztató folyóiratot. Országos szinten a *Honismeret* szerkesztőbizottsági tagjaként és számtalan cikk szerzőjeként segítette a népi hagyományok megőrzését és megismertetését.

Kováts Dániel irodalomtörténeti tudományos munkássága Kazinczy Ferentől Tompa Mihályon át Móricz Zsigmondig terjed, és jellemzője, hogy az írók Abaújhoz és Zemplénhez kapcsolódását, a vidékre gyakorolt hatását is vizsgálja.

Vezetésével 1985-ben alakult meg Sátoraljaújhely központtal a Kazinczy Ferenc Társaság, amely az anyanyelv ápolásának, a Kazinczy-kultusznak, a hagyományörzésnek és a közműveltség gyarapításának mozgósító erőforrása lett. Ő szerkesztette a társaság folyóiratának, a *Széphalomnak* 25 kötetét, nem beszélve az ezen kívül megjelent 90 könyvről.

A bodrogi és hegyközi települések monográfiáiban publikált fejezeteken kívül Kováts Dániel a helynevek, földrajzi nevek gyűjtésével és közreadásával járul hozzá a néprajztudomány forrásbázisának kiszélesítéséhez. Balassa Ivánnal való személyes barátsága irányította a téma felé, s közös könyvük (*Sáros-patak határának helynevei*, 1997) után jelentek meg önálló munkái: *Az abaúji Hegyköz helynevei* (2000), *Sátoraljaújhely helynevei és történeti topográfiaja* (2008).

A népelet és a tradicionális kultúra fiatalok körében történő megismertetése, a táj kutatás, a nép- és honismeret területén végzett tevékenysége, valamint helynévkutatásai érdemessé teszik Kováts Dánielt a Magyar Néprajzi Társaság *belföldi tiszteleti tagságára*.

Külföldi tiszteleti tag

Daniel Drascek

Daniel Drascek a magyar néprajztudomány iránt behatóan érdeklődő, a magyar kutatás eredményeinek széles körben való megismertetését elkötelezetten támogató, Németországban nagy tekintélynek örvendő tudós. Diplomáját Freiburg in Breisgau egyetemén szerezte, s ugyanitt 1986-ban doktorált. Az Összehasonlító Kultúratudomány / Néprajz Tanszékének professzora. A Bajor Tudományos Akadémia 2015-ben rendes tagjává választotta.

2012 és 2015 között részt vett az egyetem Magyarország-központjának vezetésében. Több magyar kutató monográfiájának németországi megjelenését támogatta és támogatja. 2013-ban ő volt a vezető szerkesztője a magyar néprajz legújabb eredményeit bemutató kiadványnak, amely a *Jahrbuch für Europäischen Ethnologie* 8. köteteként látott napvilágot. 2015 óta az *Acta Ethnographica Hungarica* tanácsadó testületének tagja.

A Magyar Néprajzi Társaság Daniel Drascek professzort érdemesnek találta a *külföldi tiszteleti tagságára*.

Sebestyén Gyula-emlékérem

Gaál Károlyné

1934-ben született a 48-as szellemiséget őrző, intenzív közösségi életet élő, értékeket teremtő Kispesten. Nagypja, Varju Kálmán (1862–1924) az Ady Endre út és a Kossuth utca sarkára épített 18 ablakos családi háza kultúrközpont, ingyen könyvtár és ünnephelye volt a 48-as Függetlenségi Pártnak.

Gaál Károlyné pedagógusként, könyvtárosként és szervezőként munkálkodott hosszú éveken, évtizedeken keresztül. A rendszerváltás után nővére, Szelke Istvánné Varju Éva aktív munkájával sikerült megvalósítani a Kispesti Helytörténeti Gyűjteményt. 1990-ben Kispesti Társaskört alapítottak, az Emlékbizottság felújította a Hősök szobrát, kopjafát, emlékművet állítottak az 56-os forradalmároknak. Szerteágazó kulturális tevékenységéből még példákat merítve: folyamatosan publikál Kispest történetéből, előadásokat tartott a Varju családról, könyveket adományozott a PIM-nek, édesapja I. világháborús fotóalbumait, fogolytábori gyűjtését pedig a Hadtörténeti Múzeumnak adta át. 2005-ben nyílt meg Iskolamúzeuma. Társelnökként 2015-ig vezette a Kispesti Társaskört.

A Magyar Néprajzi Társaság Gaál Károlynénak áldozatos munkásságáért *Sebestyén Gyula-emlékérem*et adományoz.

Horváth Márta Borbála

Horváth Márta Borbála a Nagyzerindi Tabajdi Károly Általános Iskolában dolgozott francia nyelvoktatóként, illetve tanítónőként, majd az intézmény tagozataként működő Feketegyarmati Elemi Iskolában lett tanítónő.

Mint pedagógus számos szakmai továbbképzésen vett részt Romániában és Magyarországon. Ezek segítségével próbál lépést tartani a pedagógiai újításokkal, hogy azokat munkája során hatékonyan alkalmazhassa. Az oktatói munka mellett érdekli a népművészet is, és a Tradíció Pályázat kapcsán tudatosodott benne ezek gyűjtésének és megőrzésének fontossága. Azóta célja a lakóhelyén még fellelhető néprajzi vonatkozású emlékek megőrkítése, néprajzi gyűjtése.

A Magyar Néprajzi Társaság említett pályázatán többször is eredményesen vett részt. A Deák János első világháborús emlékeit bemutató pályamunkája dolgozat formájában meg is jelent a *Tradíció Magazin* 2016/2. számában. Ezután is szeretne néprajzi gyűjtéssel foglalkozni. Jelenleg egyik nemrég elhunyt adatközlője hagyatékában fellelhető régi fényképek, receptes és rigmusos füzetek feldolgozását végzi.

Horváth Márta Borbála elkötelezett támogatója és művelője a népi kultúra gyűjtésének, megőrzésének és továbbörökítésének, ezért is érdemes a *Sebestyén Gyula-emlékérem*re.

Kelemen Magdolna

Kelemen Magdolna nyugalmazott óvónő, 1952-ben született Etéden. Gyerekorától Parajdon él, ahol óvodapedagógusként dolgozott 40 évig.

Az 1990-es években több pályázatot nyújtott be a néprajzi önkéntes gyűjtőkhöz (például *Népi gyógyászat; Egy székely asszony vallásos, énekes füzeté; Betlehemes feldolgozás; Mária Társulat imái és énekei; Húsvéti versek, szokások*). Nyugdíjazása után folyamatosan rendezi gyűjteményét és így születtek meg későbbi pályamunkái is (*Nagyapám, Kelemen László I. világháborús naplója; Óvodatörténet Parajdon; Harmatok vagyunk a földön – Bíró Mihály élet-története, meséi; Sóvidéki lakodalmas*). Kezdeményezésére létrehoztak a pedagógusok, szülők egy a kultúra megőrzését célzó Sótörő Kulturális Egyesületet.

Ezek mellett van egy néprajzi gyűjteménye és egy óvodatörténeti és játékgyűjteménye, hangfelvételei a 40 éves óvónői munkájáról. Általa éledt újjá több hagyomány is, mint például a farsangtemetés, a húsvéti szokások, a *hesspávázás*, a *pünkösdvárás* stb.

Munkásságának további eredményei, hogy önálló köteteket is magáénak tudhat: *Sós kertbe ugorka* (Csikszereda, 2010), *Csípős túrót vegyenek* (Székelyudvarhely, 2012), illetve *Pünkösdvárás a Sóvidéken* (2015).

Kelemen Magdolnának eddigi kimagasló gyűjtő és hagyományörző munkája elismeréseként a *Sebestyén Gyula-émlékérm*et adományozza a Magyar Néprajzi Társaság.

Kovács Endre

Kovács Endre néprajzi gyűjtő, helytörténész 1936-ban született Doroszlón. Tanulmányait szülőfalujában, illetve Zomborban és Újvidéken végezte. Néprajzi ismereteit, tudását több évtizeden át különböző hazai és külföldi továbbképzéseken, konferenciákon és a szakirodalom tanulmányozásával, valamint gyűjtéseivel, publikációival mélyítette.

Közel ötven éve gyűjti és szorgalmasan közzé is teszi szülőföldje, a bácskai Doroszló hagyományos paraszti kultúrájának emlékeit. Dolgozataival számos díjat nyert pályázatokon.

Nem egyműfajú gyűjtő. A hiedelmek és a szokások éppúgy érdeklik, mint a tanult szakmájához közel álló gazdálkodás, vagy a társadalom, a lakáskultúra, a táplálkozási kultúra emlékei. Példátlanul gazdag publikációs tevékenységet folytatott és folytat. Szakmai jellegű írásai mellett számos ismeretterjesztő cikket is publikált, amelyekkel a nem éppen könnyű helyzetben élő bácskai magyarság önbecsülését erősítette és erősíti. Nagy helyismeretével minden hozzá forduló magyarországi kutatónak önzetlenül segít. Munkásságának is köszönhető, hogy Nyugat-Bácska népélete, kulturális öröksége egyik jól feltárt területünkhez tartozik.

Első munkája *Doroszlói kendermunkák* címmel jelent meg 1977-ben. Ugyanabban az évben készítette el munkatársaival Doroszló monográfiáját. 1982-ben

jelent meg a *Doroszló hiedelemvilága* című önálló könyve, amelyet továbbiak követtek (például: *Bölcsőtől a koporsóig, Földművelés egy nyugat-bácsi faluban, Állattenyésztés egy nyugat-bácsi faluban, Doroszló népi juhászata* stb.).

Eddigi rangos elismerései mellé méltán odaillik a Magyar Néprajzi Társaság *Sebestyén Gyula-émlékérme* is!

Pro Ethnographia Minoritatum Emlékérem

Gráfik Imre

Gráfik Imre valójában már pályakezdésétől fogva figyelmet fordított a határainkon túl élő magyarság, illetve a hazai nemzetiségek kulturális örökségének, népi hagyományainak vizsgálatára.

Érdeklődése következtében a népi teherhordás, közlekedés és szállítás, illetve a kereskedelem ipari forradalom előtti kultúrtörténetével, elsősorban a folyami hajózás és hajóvontatás néprajzi vonatkozásaival foglalkozott. Kutatásokat végzett a településtörténet és a magyarországi népi építészet, a szabadtéri néprajzi muzeológia körében. Érdeklődése körébe tartozik a tárgyi kultúra, a kézművesség, a tárgyalkotó népművészet is. Már e tárgykörök, témák kapcsán is érintette a határon túli magyar népesség néprajzi örökségét, illetve a magyarországi nemzetiségek népi kultúráját. Ennek hátterét jól szolgálták munkahelyei, illetve a tudományos közéletben betöltött tisztségei (például a Magyar Néprajzi Társaság titkára [1976–1979], főtítkára [1997–2003] és alelnöke [2003–2009] volt). Tudományos konferenciák szervezőjeként és résztvevő előadójaként folyamatosan jelen volt a társadalmi együttélés formái, a néprajzi és etnikai, nemzetiségi csoportok, valamint a Kárpát-medencében élő magyar kisebbség téma-, illetve tárgykörének napirenden tartásában. A békéscsabai konferenciák sorában az ő szerkesztésében jelent meg először a plenáris előadásokat tartalmazó tanulmánykötet (*A nemzetiségi kultúrák az ezredfordulón*. Bp., 2001). Jelentős az a tanulmánykötete, amelyben jobbra nehezen hozzáférhető írásait adta közre: *Határtalanul – Határon innen és túl* (Pécs, 2013). A közelmúltban új és bővített kiadásban jelent meg a Turbéky Dénessel és Széki Soós Jánossal közösen írott könyve is, amely szintén a határon túli magyarsággal foglalkozik: *Széki lakodalom* (Bp., 2014).

Megemlítjük továbbá, hogy szakmai teljesítményét – sok más díj mellett – a Magyar Néprajzi Társaság több ízben is elismerte: 1979-ben *Jankó János-díjjal*, 2006-ban a *Györffy István-émlékéremmel* tüntette ki, 2013-ban *belföldi tiszteleti tagjává* választotta.

A fentiek alapján Gráfik Imre érdemes arra, hogy a Magyar Néprajzi Társaság *Pro Ethnographia Minoritatum Emlékéremet* adományozzon számára.

Nyisztor Tinka

Nyisztor Tinka a Tázló menti Pusztinában született 1957-ben. Sepsiszentgyörgyre költözése után számítógépes programozóként Gazda Klára, Kónya Ádám és Kósa Szántó Vilma népművészeti előadásain ismerte föl a hagyományos csángó műveltség értékeit. 1990 őszén bekerült a Budapesten működő, küllhoni magyar diákok fölzárkózását szolgáló Nemzetközi Előkészítő Intézetbe, ahonnan aztán az ELTE néprajz szakát választotta. Később tanárai biztatására beiratkozott a doktori iskolába. Egy évig Bukarestben tanult, aztán Svájcban, de rendszeresen hazajárt Moldvába „terepezni”, hogy gyűjtse és kutassa csángó népe hagyományos műveltségének emlékeit és folytassa a moldvai magyarok anyanyelvű vallásgyakorlataért folytatott harcát.

Doktori disszertációja konzulensének irányításával Nyisztor Tinka hamar rátalált az érdeklődésének leginkább megfelelő témára, amelyben kibonthatta és megmutathatta hazuról hozott ismereteit és kutatói tehetségét. Ez a téma pedig a moldvai magyarok táplálkozásának néprajza. Sikerült meghatároznia a moldvai magyarok táplálkozástudományának legfontosabb ismérveit és elemeit, ami Kelet-Közép-Európa jórészt középkori, de mindenképpen századokkal ezelőtti étkezési szokásainak maradványa. Nyisztor Tinka táplálkozástudományi kutatásai eredményeként számos kisebb-nagyobb tanulmányon kívül két rangos kötet látott napvilágot. Az egyik társszerzőjével összeállított „szakácskönyv”, amely 140 csángó receptet tartalmaz (Nyisztor Tinka–Pákozdi Judit: *Csángó galuska*. Babér Kiadó, 2009), a másik a szerző doktori disszertációjának anyaga: *Hétköznapi és ünnepnapok – A moldvai magyarok táplálkozásának etnográfija* (Kolozsvár, 2013).

2010-ben a moldvai magyarokért végzett munkája hatékonyságának fokozása érdekében Nyisztor Tinka létrehozta a Szent István Egyesületet, elsősorban azokból a falustársaiból, akik leginkább együttműködtek vele a magyar nyelvű vallásgyakorlatért vívott küzdelmében és leginkább segítették a falu hagyományainak őrzésében. 1994-től oktatja a magyar nyelvet a gyermekek számára, valamint kezdeményezett írás-olvasás oktatást telente 50–100 felnőtt korúnak. Emellett folyamatosan küzd azért, hogy a magyar nyelvet az egyházi liturgiában használható nyelvként elismerje a jászvásári püspökség, és engedélyezze a magyar nyelvű misék celebrálását a moldvai katolikus gyülekezetekben. Már egyetemi hallgató kora óta segíti a Kárpát-medence felsőoktatási intézményeiből Moldvába érkező tanárok és hallgatók, illetve más szakemberek munkáját.

Nyisztor Tinka a moldvai magyar értelmiség azon, ma még rendkívül vékony rétegéhez tartozik, akik, miután elvégezték egyetemi tanulmányaikat, visszatértek szülőföldjükre, hogy hasznára legyenek a népnek, amelyből vétettek. Munkásságában összefonódik és kiegészíti egymást a néprajz tudományos művelése és identitást erősítő szerepe.

Mindezek alapján messzemenőleg rászolgált a Magyar Néprajzi Társaság *Pro Ethnographia Minoritatum Emlékérmére!*

*Gráfik Imre Bodó Sándor elnöktől átveszi
a Pro Ethnographia Minoritatum Emlékérmét
(Fotó: Sarnyai Krisztina)*

*Nyisztor Tinka Bodó Sándor elnöktől átveszi
a Pro Ethnographia Minoritatum Emlékérmét
(Fotó: Sarnyai Krisztina)*

IV. Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

Először is elnézésüket kell kérnem, hogy nem személyesen tartom főtitkári beszámolómat a Magyar Néprajzi Társaság elmúlt esztendejéről! Hivatalos szakmai külföldi kiküldetésen veszek részt az emiatt szintén igazoltan távollévő Balogh Balázs (MTA BTK) főigazgató-helyettes úrral együtt Mongóliában. Ezúton is köszönöm Máté György titkárnak és a Magyar Néprajzi Társaság titkársági munkatársainak a segítségét, beszámoló elkészítésében és megismertetésében a közgyűléssel.

Előzetesen és szinte összegző jelleggel megállapíthatom, hogy sokak áldozatos munkájának köszönhetően a Magyar Néprajzi Társaság működését a legutóbbi közgyűlés óta eltelt évben a kiegyensúlyozottság jellemezte. Igaz ugyan, hogy az elmúlt esztendőben is érvényesültek a működési tevékenység finanszírozásával kapcsolatos kihívások, s ezek esetenként akadályozták szakmai elképzeléseink és érdekeink érvényesítését, viszont a célzott miniszteri támogatás és az aktív tagsági tevékenység révén mégis sikeresen működtünk!

Tisztelt Közgyűlés!

Mielőtt tömören összefoglalnánk az elmúlt év legfontosabb eseményeit, hajtunk fejet azok emléke előtt, akik a legutóbbi közgyűlés óta eltelt esztendő során távoztak el tagjaink sorából. Tagtársaink halála nemcsak közvetlen családjuk és hozzátartozóik, hanem Társaságunk számára is fájó veszteség. Hagymányainkhoz hűen tisztelgő megemlékezésünkbe azokat is belefoglalhatjuk, akik szakmánkkal szorosan érintkező szakterületeken tevékenykedtek: Halmos István népzenekutató; Hofer Tamás, a Néprajzi Múzeum volt főigazgatója; Fatuska János, a tatai Kuny Domokos Múzeum volt igazgatója; Tóth Károly, a Fórum Kisebbségkutató Intézet alapítója és első igazgatója; Szegedy-Maszák Mihály irodalomtörténész, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja; Granasztói György történész, egyetemi tanár, professor emeritus; Frankovics György magyarországi horvát etnográfus. Emléküket megőrizzük, kérem, fejezzük ezt ki egyperces néma felállással!

Tisztelt Közgyűlés!

A Magyar Néprajzi Társaság tevékenységével szoros összhangban áll tagjainak szakmai elismertsége és elismerése. A Társaság saját díjainak és kitüntetései-nek jelentősége mellett fontosnak ítélem a tagjainkat elismerő különböző szakmai és állami kitüntetéseket is. Ennek megfelelően kérem, hogy engedjék meg

az utóbbi időszakban ilyen elismerésben részesült tagtársaink felsorolását: Kósa László: *Széchenyi-díj*; Kallós Zoltán: *Kossuth Nagydíj* és *Europa Nostra-díj* (közönségdíj); Bíró Friderika: *Magyar Érdemrend Lovagkeresztje* (polgári tagozat); Kemecsi Lajos: *Magyar Érdemrend Lovagkeresztje*. Bízom, benne, hogy nem maradt ki az örvendetesen gyorsan gyarapódó listáról senki, amennyiben igen, akkor azt kérem, hogy a *Néprajzi Hírek* szerkesztői vagy a Titkárság munkatársai felé jelezzék, s kiegészítjük a névsort.

Tisztelt Közgyűlés!

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján a 2016-os esztendőről is tudható volt, hogy elkötelezett és kitartó munkát igényel a Magyar Néprajzi Társaság színvonalas működése érdekében. A távollévő korábbi ügyintéző helyetteseként Körösi Dalma és mellette Széles Ágota végezte az év során a feladatokat, zökkenőmentessé téve az átmenetet.

A szervezeti működés jellemzőjeként röviden értékelem a közhasznúsággal kapcsolatos fejleményeket. A Magyar Néprajzi Társaság még 2014 májusában rendben beadta a közhasznúság újbóli megigénylését. Ezt követően 2015 januárjában érkezett váratlan elutasító tartalmú válasz. A jogi szakvélemények figyelembevételével úgy döntött az elnökség, hogy új eljárás elindítása a célszerű a Társaság számára. A közhasznúságra vonatkozó bírósági döntés nem volt közvetlen hatással sem a pályázati lehetőségeinkre, sem az 1%-os adófelajánlásokra. A tavalyi beszámoló elfogadásával és jelen beszámoló elfogadása után el tudjuk indítani az új eljárást, és újból kérelmezhetjük, hogy közhasznúak lehessünk, amelyről döntés várhatóan ez év őszéig születik.

2016-ban sajnos ismételten hiába bizakodtunk, hogy a korábbi évek sikertelen működési célú pályázatait után végre újra sikerül biztosítani a nyugodt működését a Magyar Néprajzi Társaságnak. Sajnálatos módon azonban az NEA vonatkozó pályázata tavaly sem segítette a működésünket. Külön köszönet illeti Balog Zoltánt, az EMMI miniszterét, akinek külön támogatásával sikerült a működőképességet biztosítani. A célzott miniszteri támogatás mellett 2016-ban elsősorban az MTA működési támogatása és a rendszeres tagdíjfizetések képezték a társasági tevékenység anyagi bázisát. Elsősorban Kalina Veronika és Körösi Dalma ügyintézők áldozatos munkájára építve növeltük 2016-ban az egyéb bevételeinket. Az aktuális, 2017-re vonatkozó működési NEA-pályázatról ugyan pozitív értesítés érkezett, de az így várható támogatás is csak részlegesen fedezi a működési költségeinket. Ebből következik, hogy újra kértük Balog Zoltán miniszter úr közvetlen támogatását. A szigorúan következetes gazdálkodás és a kiterjedt pályázati tevékenység mellett rendkívül fontos a tagdíjak és a kiadványarúsítások szerepe a Magyar Néprajzi Társaság biztonságos működése érdekében!

A fentiekben röviden vázolt feltételek közepette a Társaság szervezeti élete a hagyományainknak megfelelően számos rendezvényen, illetve a rendszeres

választmányi üléseken szabályozott keretek között zajlott. A választmány 2016-ban négy alkalommal tartott ülést, ezek jegyzőkönyvei nyilvánosak. Ezen kívül a vezetőség többször is összeült (pl. pályázatok, elszámolások, kiemelt programok előkészítése témákkal kapcsolatosan).

A Magyar Néprajzi Társaság irodája továbbra is a Néprajzi Múzeum jelenlegi Kossuth téri épületének földszinti 25-ös szobájában működik. Az intenzíven gyarapodó kiadványok rendezésével, raktári háttértevékenységgel sikerült az iroda körülményein javítani. A korábbi évek gyakorlatához igazodva zajlott a Társaság honlapjának a működése, illetve az elektronikus hírlevelek terjesztése. Pályázati források segítségével tovább javult az iroda infrastrukturális háttere és megjelenéseink színvonala is. A felvételüket kérő új társasági tagok száma (19 fő) az elmúlt esztendőben is magasabb volt a korábbi időszakban tapasztaltaknál. A közgyűlés tagjai számára már ismert feltételekkel megvalósult tagrevízió eredményeként a Magyar Néprajzi Társaság tényleges, aktív tagsága meghaladta 2016-ban a 334 főt. Ezen tagok mellett további több száz, tevékenységüket értékelve leginkább pártoló tagként minősíthető személy is kapcsolódik szervezetünkhöz. Annak érdekében, hogy – különösen távollétemben! – ne éljek vissza türelmükkel, a társasági rendezvények rendkívül tömör összefoglalására nyílik csak lehetőség a főtitkári beszámoló részeként, viszont a honlapunkon részletes információk érhetőek el tevékenységünknek ezen jellemzőiről is. A 2016-os évben 28 saját programunk volt és 6 nagyobb rendezvényen szerepeltünk, vagy voltunk azok társszervezői.

Rendezvények és szakosztályi élet

A változatos bevételszerzés mellett tevékenységünk propagálását is szem előtt tartva kiadványainkat eredményesen árusítottuk a Múzeumok Éjszakáján, a Hagyományok Háza Ünnepváró Kiadványvásárán, valamint az Országos Tánc-háztalálkozó és Kirakodóvásáron. Idén is részt vettünk a Nemzeti Múzeum kertjében rendezett Múzeumok Majálisán. Mindemellett jelentős számú ülést, konferenciát, megemlékezést, könyvbemutatót stb. szervezett Társaságunk a fővárosban és vidéken egyaránt. A szakosztályok aktivitása 2016-ban is változatos képet mutatott, vezetőik mozgósító erejét és kapcsolatrendszereik jellemzőit is tükrözve. Az alábbiakban csak a legfontosabb szakosztályi tevékenységeket jelzem.

Az egyik legaktívabb szakosztályként az Anyagi Kultúra Szakosztály 2016-ban is három könyvbemutatót szervezett Kemecsi Lajos *A magyar paraszti járműkultúra*, Csoma Zsigmond *Paraszti virágkultúra Magyarországon*, illetve Szócsné Gazda Enikő *A Háromszéki hozomány a 19. században* című könyvek kapcsán. Különösen sikeres rendezvényként került sor Kisbán Eszter köszöntésére a 2016-os év végén. Emellett elindult a 2017-es év elején a Balassa Iván tiszteletére szervezett konferenciasorozat programjainak szervezése is.

A Magyar Néprajzi Társaság Folklór Szakosztálya 2015 őszén új elnökséggel kezdte meg munkáját, 2016-ban két könyvbemutatót szervezett: *Az agyag művésze – Bozsik Kálmán kunszentmártoni fazekasmester*, valamint a Folklór Szakosztály és a PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszékén működő „Kelet–Nyugat” Kutatócsoport közös bemutatója; és egy folklórtextológiai kerekasztal-beszélgetésre is invitálta az érdeklődőket. A szakosztály sikeres konferenciát rendezett a Magyar Orvostörténeti Társaság Népi Orvoslás Szakosztályával közösen. Továbbá a szakosztály rendezett egy felolvasóülést is *A migráció vallási és kulturális hatásai* címmel. Végül a 2016-os év utolsó eseménye Pócs Éva köszöntése volt az MTA BTK Néprajztudományi Intézetével és a „Kelet–Nyugat” Vallásantropológiai Kutatócsoporttal karöltve.

Az Etnológiai Szakosztály szervezésében zajlott két ülés 2016-ban, Nagy Károly Zsolt előadása: *Rítus, emlékezet, identitás – A református felekezeti azonosságtudat újragondolásának diskurzusaiban*, valamint Horváth Csilla előadása volt a középpontban. A második ülés előadásának címe: *Резион 86. Hip-hop és street art, mint az obi-ugorság kifejezésének eszköze* volt. Emellett a szakosztály képviseltette magát a Mesterségek Ünnepeén több ismeretterjesztő előadást is szervezett Szibériáról.

Az egész évben nagyon aktív Néprajzi Gyűjtő Szakosztály több rendezvénye közül a Tradíció Tábort negyedik ízben 2016 nyarán rendezte meg a Magyar Néprajzi Társaság. A tábor a negyedik Tradíció Pályázatra benyújtott 64 pályamű közül a legkiemelkedőbbek készítői és az országosan működő néprajzi gyűjtőmozgalom egyéb érdeklődő tagjai számára szerveződött. A lebonyolítás ebben az esztendőben is az NKA rész támogatásával történt. A 2016-os év őszén a szakosztály szervezésében tartottak szakmai továbbképzést a Néprajzi Múzeum intézményes keretein belül, ahol 25 fő számára biztosítottak előadásokat és segítséget a pályázat megírásával kapcsolatban. A sikeres tevékenységben meghatározó a szakosztály vezetőségének, hangsúlyosan Paál Zsuzsának és a Társasági ügyintézőnek, Kőrösi Dalmának a szerepe.

A Társadalomnéprajzi Szakosztály aktívan és folyamatosan részt vett Granasztói Péter elnök képviselőjében a Tradíció Pályázat zsűrizésében, elbírálási folyamatában. 2016-ban a Városnéprajzi Szakosztállyal és a Film- és Fényképészeti Szakosztállyal közösen megszervezték a *Re:tnográfia 2* sorozatot, mely 4 alkalomból állt. A Társadalomnéprajzi szakosztály végezte a programsorozat pályázati és egyéb adminisztrációját, a projekt online jelenlétének biztosítását, míg a szakosztályok az egyes programok szervezésében és összeállításában vállaltak hangsúlyos szerepet. A szakosztály e sorozat keretében *A Vidámpark emlékezete – Egy budapesti szórakozóhely öröksége* címmel rendezett június 8-án egy nagy sikerű minikonferenciát, amelynek helyszíne a Kossuth Klub volt.

A Film- és Fényképészeti Szakosztály munkájának egyik iránya a vizualításra építő és néprajzi/antropológiai szempontból releváns kiállításokhoz kapcsolódó tárlatvezetések, beszélgetések szervezése. A beszámoló időszakában

három ilyen alkalomra került sor. Két alkalom kapcsolódott a Néprajzi Múzeumban 2015 szeptembere és 2016 februárja között látható, „*Mióta elvesztettünk téged...*” című, a budapesti Salgótarjáni Utcai Zsidó Temetőt bemutató kiállításához. A harmadik esemény a Néprajzi Múzeum gyűjteményéből a Párbeszéd Házában rendezett *Néprajzi Misszió (1896) – Fényképek a katolikus misszionáriusok gyűjteményéből* című kiállításához kapcsolódott. A szakosztály a Társadalomnéprajzi és a Városnéprajzi Szakosztályokkal közösen részt vett a *Re:mográfia 2* projektben, amely az alábbi témákat érintette: *Újjáéledő szlovák identitás Rákoskeresztúrtól Csömörig; A vidámpark emlékezete; Telepek és térhasználat Angyalföldön; Fotográfia az egykori szocialista városokban.*

A Népzene és Néptánc Szakosztály 2015. szeptember 26-án a 25. jubileumi Kecskeméti Népzenei Találkozó alkalmából konferenciát szervezett *A magyar népzene feldolgozásának útjai Bartóktól napjainkig* címmel. A szakosztály 2016 októberétől havi rendszerességgel szervezett előadásokat, amelyekre a magyar népzene-, illetve néptánc kutatás jeles képviselői lettek felkérve. A sorozat előadói Dóka Krisztina, Árendás Péter, Németh István és Agócs Gergely voltak. 2016 októberében az észak-kaukázusi türk népek körében folytatott összehasonlító népzenei kutatások további terepmunkával egybekötött vizsgálatai folytatódtak, illetve a nogaj hagyományos kultúra tárgykörében, október 12–13-án Cserkesztkben megrendezett konferencián szerepeltek a magyar etnográfusok által elért ez irányú eredmények. A karacsáj-balkár, nogaj és kumuk területeken eddig összegyűlt népzenei anyag monografikus kiadásának előkészítése is folyamatban van.

A Magyar Néprajzi Társaság kiadványai

A Társaság nagy hagyományú folyóirata, az *Ethnographia* Viga Gyula és munkatársai, Báti Anikó és Juhász Katalin szerkesztésében a MTA és az NKA támogatásával jelenik meg. A szerkesztőség és a szerkesztőbizottság szoros együttműködése révén a folyóirat pontosan időre megjelent a 2016-os esztendőben is. A szerkesztésben érintett kollégák elkötelezett és következetes munkájának eredményeként a postai terjesztés szigorú feltételeit is teljesítve látnak napvilágot a folyóirat számai. 2016-ban is NKA pályázati támogatással jelentek meg a *Néprajzi Hírek* Hála József és Máté György szerkesztette számai, továbbra is közreadva a gazdag és kiterjedt szakmai tevékenység eredményeit. A tavalyi év egyik hangsúlyos eredményeként értékelem, hogy MTA pályázati támogatással megjelent a Néprajzi Értekezések 5. kötete, Turai Tünde szerkesztésében (Bognár Szabina: *A népi jogélet kutatása Magyarországon*). A sorozat messzemenően igazolta létrehozásának jogosságát és betölti a Társaság által megfogalmazott célját, értékes PhD-disszertációk színvonalas publikálását. Az EMMI támogatásával lehetséges, hogy nemzetiségi köteteink is megszakítások nélkül, Székely András Bertalan sorozatszerkesztésével folyamatosan megjelenhetnek (a szlovák, a horvát, a német, a román és a válogatás). Továbbá NKA-pályázat segítségével 2017 márciusában jelent meg Eperjessy Ernő *Órtilos*

dombokon, dombokon... című munkája is, folytatva a Magyar Néprajzi Társaság folklóreredményeket közreadó tevékenységét.

A Magyar Néprajzi Társaság anyagi helyzete

A Társaság működésének anyagi helyzetére bevezetőmben már röviden utaltam. A működés feltételeinek biztosítását megítélésem szerint továbbra is alapvetően zavarja, hogy a pályázati struktúra már hatodik éve nem működött 2016-ban. A számos szakmai program háttérét biztosító egyéb pályázatok adminisztratív előkészítése rendkívül idő- és energiaigényes és komoly megterhelést jelent a társasági munkatársak számára.

A Magyar Néprajzi Társaság működésének anyagi alapjait az MTA, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, az NKA és az MMA által, pályázatok révén elnyert forrásokkal biztosíthattuk az év során. További bevételeink tagdíj-befizetésből (2016-ban: 409 973 Ft, 2017-ben: 258 300 Ft), eladott kiadványaink árából és az szja 1%-nak felajánlásából származtak. A közhasznúsági jelentés és a pénztáros beszámolója további pénzügyi részletekről is tudósítanak.

A fenti, az eredményeket és a kihívásokat is érzékeltetni kívánó beszámoló zárásaként hangsúlyosan megköszönöm mindazok segítségét, támogatását és közreműködését, akiknek önzetlen tevékenysége hozzájárult a Magyar Néprajzi Társaság törekvéseinek 2016-os évi megvalósulásához! Eredményeink, meggyőződésem szerint, messzemenően igazolják szaktudományunk társadalmi hasznosságát és szervezetünk életképességét!

Tisztelt Közgyűlés! Kérem beszámolómm elfogadását!

Budapest, 2017. május 24.

KEMECSI LAJOS
főtitkár

*Smid Mária Bernadett az előadását tartja
(Fotó: Sarnyai Krisztina)*

*A közgyűlés résztvevői
(Fotó: Sarnyai Krisztina)*

V.

**A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2016. évről
Tartalmi beszámoló**

A Magyar Néprajzi Társaság 2016-ban alapszabályának megfelelően, annak célkitűzéseit figyelembe véve, a választmány által megtárgyalt és elfogadott program és költségvetés alapján működött.

Működési célú támogatást a Nemzeti Együttműködési Alap (3 000 000 Ft) és a Magyar Tudományos Akadémia (920 000 Ft) biztosított, emellett a Magyar Tudományos Akadémia (1 550 000 Ft), a Nemzeti Kulturális Alap (4 878 000 Ft), valamint az Emberi Erőforrások Minisztériuma (5 772 557 Ft) által kiírt pályázatokon elnyert támogatások növelték a bevételt. (A pályázatok révén elnyert anyagi forrás az előző évhez képest jelentős növekményt jelent.) Bevételeinket tovább gyarapították a befizetett tagdíjak (409 973 Ft).

Szervezetünk a tárgyidőszakban 2 fő munkavállalót foglalkoztatott. A részükre kifizetett bérköltség 2 280 000 Ft volt. Megbízási szerződéssel többen is végeztek tevékenységet, részükre 1 148 500 Ft került kifizetésre. A teljes foglalkoztatás után megfizetett járulékok összege 886 393 Ft volt. Az iroda munkáját 10 önkéntes segítette.

A Társaság folyószámláján a 2017. május 15-ei banki kivonat szerint: 22 744 118 Ft, ebből 20 000 000. Ft a Mongol Alapítványé, a házi pénztárban a 2017. május 23-i jelentést követően 114 023 Ft található.

A Társaság 2016-ban is folytatta néprajzi tematikájú rendezvények szervezését, különösen a szakosztályi programok tekintetében, valamint kiadványainak megjelenítését: az *Ethnographia* és a *Néprajzi Hírek* soron következő számai kiadásra kerültek. A Néprajzi Értekezések sorozata két új kötettel gyarapodott.

Összességében megállapítható, hogy Társaságunk a létesítő okiratában meghatározott közhasznú tevékenységét a tárgyévben közhasznú céljának megfelelően látta el.

A számviteli beszámoló a szervezet gazdálkodásáról, vagyoni, pénzügyi és jövedelmezősége helyzetéről megbízható és valós képet mutat.

Tisztelt Közgyűlés!

Tisztelettel megköszönöm az elmúlt négyéves bizalmukat, amelyet a pénztárosi megbízatásomhoz adtak. Kérem a beszámoló elfogadását!

Budapest, 2017. május 24.

VASS ERIKA
pénztáros

VI.
A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése
a Magyar Néprajzi Társaság 129. közgyűlésének

Alulírottak, mint a Magyar Néprajzi Társaság 129. közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőrök jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását és közhasznúsági jelentését megvizsgáltuk, s miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés, és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 2017. május 24.

LUKÁCS LÁSZLÓ
számvizsgáló

SELMECZI KOVÁCS ATTILA
számvizsgáló

SZACSVAY ÉVA
számvizsgáló

* * *

TUDOMÁNYTÖRTÉNET

Száz esztendeje született Mikecs László¹

Ha végigtekintünk a Mikecs László munkásságát megelőző jó másfél évszázad moldvai magyarokkal foglalkozó jelentősebb szakirodalmán, észre kell vennünk, hogy a módszer az empirikus megfigyelésektől, az alkalmi – útközben, vagy éppen helyben történő – leírásoktól jutott el a 20. századi forráselemző, egyre tudományosabb megközelítésekhez. Zöld Péter 18. század végi, „szabad-szemmel” végzett megfigyeléseitől Jerney János és Petrás Incze tényfeltáró jelentésein keresztül vezetett ez az út a 20. században Domokos Pál Péter és Lükő Gábor írott forrásokra és helyszíni megfigyelésekre egyaránt támaszkodó kutatásaiig, hogy aztán feltűnjön a szinte kizárólag írott források alapján dolgozó Mikecs László, aki a helyszínen úgyszólván csak néhány pillantást vetett a moldvai csángómagyarok életére, a témával foglalkozó könyvét és néhány tanulmányát elsősorban hatalmas forrásmennyiség áttekintése és elemzése alapján készítette el. Egy ilyen alig ismert, kurta évszázada a magyar művelődés-történet fehér foltjának tekinthető témakör esetében, mint a moldvai magyarság múltja és sorsa, természetesen a megismerés minden módja fontos és kívánatos, s a kutatás különböző módszerei eredményesen ki is egészíthetik egymást, ebben az esetben is együttesen szolgálták a 20. század második felére elmélyült és kiterjedt, tudományos „csángó kutatás”-ának alapozását. Nem tudjuk természetesen, hogy ha Mikecs számára nem 3–4 háborús esztendő áll rendelkezésre, hanem, mint a témával foglalkozó jelesebb kutatóknak, akár egy-egy fél évszázadnyi idő, mennyire teljesedett volna ki módszerét tekintve is a kutatómunkája. A magyar néprajztudomány moldvai magyar népcsoportunkra vonatkozó, napjainkra immár térben és időben is kiszélesedő fejezete így is jelenős mértékben építhet a száz esztendeje született Mikecs László értékes munkásságára.

A szellemi alapozás

Mikecs Lászlót történészként, irodalmárként, művészettörténészként, néprajzkutatóként és nyelvészként tartja számon az utókor, a néprajztudomány pedig elsősorban a Kárpátokon túli magyarság, különösképpen a csángómagyarok

¹ A tanulmányomhoz szükséges irodalom beszerzésében, amire Gyimesből igen korlátozottak a lehetőségek, a Belső-Magyarországon élő Harangozó Imre néprajzkutató hittanár és Miklós Péter művészettörténész barátaim, valamint Kelemen Katalin, a Hargita Megyei Kájoni János Könyvtár osztályvezetője és Mirk László tanár úr volt segítségemre, amiért e helyről is fogadják hálás köszönetemet.

egyik legavatottabb kutatóját becsüli benne. Bihar vármegye Székelyhídi járásában, a kora Árpádkor óta magyarok által lakott érmelléki tájon, Bihardiószezen született 1917. szeptember 27-én, s innen indult arra a fényesen kezdődő életpályára, amely bár 27 esztendőskorában tragikusan megszakadt, a magyarságtudomány legjelentősebb személyiségei közé vezette őt. Ősei évszázadok óta éltek ezen a tájon, de a parasztcsaládok sorából édesapja volt az első, aki tanítói pályára lépett. A gyermeket anyai nagyszülei nevelték Diószegen. Itt érte őt Trianon tragédiája, majd hatesztendőskorában követte az akkor már a Maradék-Magyarországon élő szüleit. Az elemi iskolát Cegléden, a középiskolát is ott, valamint Aszódon végezte, ott is érettségizett.²

Aztán a kitűnően tanuló, valamint jó atléta, tehetséges hegedűs és szépirodalmi szárnyait is bontogató diák beiratkozott a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem magyar–német szakára, fél év múlva pedig fölvettek az Eötvös-kollégiumba. Az a kitűnő intézmény tovább csiszolta „*a kedves megjelensű, szeretetre méltó, megnyerő és fegyelmezett természetű ifjú*” személyiségét.³ Olaszul, franciául és bolgáruul tanult, sőt, már a román nyelvben is előrehaladt, mert azt otthon, Bihardiószezen nem sajátíthatta el.⁴

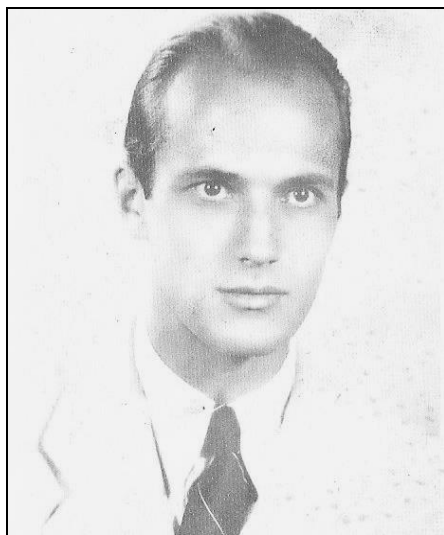
A politika által akkor még nem befolyásolt kollégium szellemének és saját hajlamainak megfelelően Mikecs szorgalmasan tájékozódott a különböző szellemi irányzatokban, de leginkább tanárai: a történész Mályusz Elemér, a nyelvész Pais Dezső, a filológus Horváth János, a nyelvész Zsirai Miklós, a turkológus Németh Gyula, a folklorista Solymossy Sándor, az irodalomtörténész Keresztury Dezső előadásai gyakoroltak nagy hatást tudományos arculatának kialakulására. A kollégiumi önképzéshez hozzátartoztak a külföldi tanulmányutak is, ezért Mikecs saját költségén Ausztriában, Romániában, ösztöndíjjal Németországban képezte magát. Részt vett Moldvában egy Dimitrie Gusti-féle szociológiai táborban, ahol megismerkedhetett a regáti román és magyar viszonyokkal. Innen eljutott a moldvai csángó településekre is, mert már akkor elhatározta, hogy könyvet ír róluk. Közvetlen tapasztalatait a *Románok* című, két kiadást is megért könyvecskéjében tette közzé 1940-ben. Jó stílusú, logikus gondolatmenetű ez a könyv, fölismerései pontosak, bár optimizmusát az eltelt idő jórészt megcáfolta, pesszimizmusát pedig igazolta, maradtak benne bőséggel olyan gondolatok, amelyek ma is megállják a helyüket.

1942-ben kinevezték a kolozsvári gyakorló gimnázium „próbaszolgálatos” tanárának, s rövid élete végéig ez az oktatási intézmény volt a munkahelye.

² Nagy Varga 1988.

³ Kósa 1989. IV.

⁴ Kósa 1989. VII.

Mikecs László 1943-ban

Tanári munkája mellett írta tudományos műveit: két nagyobb tanulmányt a Kárpátokon túli magyarságról,⁵ továbbá néhány kisebb cikket és recenziót. A két tanulmány a *Termés* című, Kolozsváron kiadott társadalomtudományi folyóiratban⁶ jelent meg a tavaszi és a nyári számban, s a magyar⁷ és a két szomszédnép⁸ – a szlovák és a román – „önszemléletét” vizsgálja. Hálás témakör volt ez akkoriban, hiszen mi magyarok már többé-kevésbé túl voltunk a nemzetté válás folyamatának rendszerint elkerülhetetlen buktatóin, ami óhatatlanul bekövetkezik minden idegen hatás alól kikerült közösségnél, de – amint azóta már tudjuk – többször is visszatérhet, mint a váltóláz. Mint írja: „*Erdély magyarsága nem érthető meg az ott lakó más népek ismerete nélkül. Szükségképpen foglalkoztam hát szászokkal és románokkal is. Az utóbbiak lehető legpontosabb megismerése, kultúrájuk felmérése, a magyarsággal való viszonyuk elejétől végig való felkutatása, világháború óta folytatott politikájuk, gondolkodásmódjuk figyelése egyúttal egyik legfontosabb magyar nemzeti érdek is.*”⁹ Világos felismerései mellett Mikecs olykor elveszti a realitás biztonsági övét, s összekeveri jóra törekvő álmait a nemzet valóságos lehetőségeivel. Olykor ki nem érlelt ötletek hálójába keveredik, ahonnan eljut az elméletben jól mutató politikai elképzelések világába, amit – nyilván nem a saját kútfejéből merítve – történelmi bajaink megoldásának hisz.

⁵ Mikecs 1943a. 441–507.; Mikecs 1944.

⁶ *Termés* (1942–1944). A Kolozsváron negyedévente megjelenő nemzedéki folyóirat a reformértelmiség és a népi írók gondolatait közvetítette.

⁷ Mikecs 1943b. 69–80.

⁸ Mikecs 1943c. 76–102.

⁹ Kósa 1989. VIII.

A Kárpátokon túli magyarokról

Mikecs László nevét azonban elsősorban nem a nemzetpolitikai írásai őrizték meg az utókornak, hanem az, amit még az Eötvös-kollégiumban kezdett el. A *Csángók* címet viseli, bár foglalkozik valamennyi, Kárpátokon túli magyar közösséggel. Ám azon magyar népcsoportok híre, emléke, amelyeket Havaselvére, az egykori Kunországba, Olténiába és Munténiába vetett különböző időben és szándékkal a történelem, Mikecs idejében már inkább csak a helynevekben, a gyér számú krónikákban, oklevelekben élt. De hát a történész azért történész, hogy ezekből rekonstruálja azt az állapotot, amikor – nevezetesen a 10–13. században – a Duna jelentette a magyar–bolgár határt. Mikecs bemutatja a folyamatot, ahogy a honfoglaló magyarság a Kárpát-medence benépesítése után túlcserült a Kárpátok gerincén. Ismerteti, ahogy megtöltötte népességgel a korábban lakatlan gyepeket: Szörény földjét, valamint a Havasalföld északkeleti csücskén lévő, későbbi Säcueni megyét – a források Säcueni Micnek, Kis-Székelyföldnek is nevezik –, amit 1845-ben felosztottak, de helynevei Buzău és Prahova megyében is tanúskodnak valamikori magyar lakosságáról. Mégpedig oly módon, hogy *„néhányuk teljes bizonyossággal a legrégebb magyar katonai szervezetre, a gyeprürendszerre utal, mint a Les, Kapus, Szemes, Vámos, amik [...] a magyar gyeprüövezet legkarakterisztikusabb nevei.”*¹⁰ Mikecs valószínűnek tarja, hogy a Kárpátokon túli Cumanianak Havaselvén volt a súlypontja, ahol sűrű, török eredetű helynévanyag található. A kun misszió eredményeként létesített kun püspökség által megtérítettek között magyarok, németek és románok is lehettek. *„A folyóvölgyek bejáratánál álló, az Erdélybe vezető utakat védő Oradeakat és Cetateakat nyilvánvalóan a Kárpátok vonala ellen támadó népek elhárítására építették, ki mások, mint a magyar királyok.”*¹¹ Mikecs kutatásai nyomán tehát újabb szempontok alapján bontakozott ki a Kárpátokon túli magyar települések képe, mégpedig nemcsak a már többé-kevésbé ismert moldvai részen, hanem Havasalföldön is. Újrafogalmazta a Kárpát-gerinc mint „ezeréves határ” történelmi szerepét, s megállapította, hogy *„már a régi magyarság ismeretében sem lett volna szabad megállnia a magyar gyeprük kutatójának a Kárpátoknál”*. Mert a hegygerinceknek, miként a váraknak is, csak a 13. századi tatárjárástól lett szerepük az ellenség feltartóztatásában, korábban a síkságokon, a völgyekben védekeztek.

A legnagyobb figyelemmel mégis a legtöbb holt és ma is élő adatot megőrző moldvai magyarság felé fordult Mikecs történelmi tanulmányában, akik könyve címét is adták. Nekik ugyanis nemcsak az emléküik létezett és létezik, hanem számottevő hányaduk a valóságosan is megtalálható még ma is. Vérbeli tudósként mindenekelőtt tisztázta kutatása tárgyának lényegét: kik azok a csángók? Meg is felel rá: *„Csángók azok a falvakban lakó magyarok, akik az összefüggő székely népsziget szomszédságában, vagy közelében, népünk legkeletibb*

¹⁰ Mikecs 1989. 86.

¹¹ Mikecs 1943a. 456.

szélein, határainkon belül és kívül, idegenek, szászok, de főleg románok között élnek.”¹² Könyve bemutatja, hogy a Kárpátokon túl élő, moldvai csángóknak nevezett magyarok miként kerültek lakóhelyükre, ismerteti a származásukra vonatkozó fontosabb elméleteket; számba veszi odakerülésük okait, mint az Árpád-házi királyok által védelmi célokból végrehajtott telepítéseket, a vallási villongásokat, a politikai okokból történő meneküléseket. Bemutatja a kivándorlás külső okait: a csábítóan jó moldvai földeket, az oláh vajdák és bojárok csalogatását; valamint a belsőket: az erdélyi éhínségeket, a dögvészt, a nyomort, az osztrák hatalom ellenséges föllépését. Felvázolja a Kárpátokon túli magyarság sorsának alakulását a középkorban és az újkorban, közli a létszámukra vonatkozó statisztikai adatokat, és kitér a 19. századi és a századfordulói úgynevezett „székely kivándorlás”-ra, aminek következményeként a székely a regáti, de főleg a bukaresti románság „szolganépe” lett. Nem véletlen: könyvének egyik legkurtább fejezete szól arról, hogy a „*Milyenek a Kárpátokon kívüli magyarok?*”, hiszen a szerző erről tudott – saját tapasztalatai alapján – a legkevesebbet, de jó szemmel és biztos kézzel szemezgetett Petrás Incze János, Balagi Aladár és Csúry Bálint néhány munkájából, továbbá 20 szöveges és 13 kottás fokralkotást is beválogatott különböző gyűjtésekből. A könyv utolsó fejezete pedig főként arról szól, hogy a Kárpát-medencei Magyarország hogyan gondolkodott a Kárpátokon túl élő magyarokról és mit tett értük. Pontosabban: mit nem tett – teszem hozzá –, hiszen elsősorban erről van szó. Könyvének rendkívül értékes része a bőségesen annotált bibliográfia, amelynek bevezetőjében a szerző bölcsen – és máig érvényesen – megállapítja, hogy „*az utóbbi időben elburjánzó, folyóiratokban megjelenő, semmi újat nem mondó, rövid és hibáktól hemzsegő tájékoztató cikkekből csak óvatosan*” vett be néhányat. Könyve utószavában mintegy összefoglalja a legfontosabbakat, s példát mutat, hogy a csángó témát, miként általában a magyar népi műveltséggel foglalkozó tudományt – tudományokat – nem lehet minden érdelemről mentesen, a kívülálló szemével – és szívével – művelni. Hanem – írja Mikecs – „*csak az egész magyarsággal való együvé tartozásunkban, eredetük, sorsuk követésében, életük körülményeinek ismeretében lehet őket... levertség nélkül szemlélni.*”¹³ Úgy érzi, hogy „*végtelen sok öntudatosító elem van a csángó kérdésben [...] egykori, középkori nagyságunknak ma is élő, valóságos bizonyítékai, emlékeztető jelei [...] a csángók ősei, akiknek kései utódai még a XIX. században is a magyar király parancsát várták, ha valamire meg akarták őket a románok mozdítni.*” „*Csak az újkori sorsuk lehangoló*” – teszi hozzá rezignáltan.¹⁴ Megdöbentő, hogy ez a 25 esztendő fiatalember mindössze háromesztendőnyi tájékozódás után milyen tökéletesen megismerte, megértette és megfogalmazta nemcsak a csángók múltját és jelenét, nemcsak a csángókérdés lényegét, de a

¹² Mikecs 1989. 11.

¹³ Mikecs 1989. 318.

¹⁴ Mikecs 1989. 319.

csángók sorsának tanulságait is. Mégpedig úgy, hogy a könyv megjelenése óta eltelt több mint 70 esztendő gyűjtése, kutatása és története érdemben szinte semmit sem változtatott a csángók sorsából levonható megállapításainak érvényességén.

S hogy mennyi nagy fontosságú anyag maradt Mikecs fiókjaiban a *Csángók* megjelenése után, azt mutatja, hogy a rá két esztendővel nagyobb tanulmányban igyekezett pótolni a könyvben „*kívülálló okokból részben értelemzavaró hibákkal, részben tömérdek sajtóhibával kinyomatott*” fontosabb eredményeket, továbbá máris „*újabb kutatásokról és újabb eredményekről*”¹⁵ ad számot. Ismételten visszatér a moldvai kunok kérdésére, ami a 19. század elejétől mélyebben ivódott a magyar – és nemcsak magyar – történészek egy részének tudatába, semhogy egyetlen mozdulattal át lehetne lépni rajtuk. Megállapítja, hogy „*Sok megtévesztő csapda várta az egykori Kunország területén magyarokat kutató tudóst.*” Ezek a nyomok ugyanis ugyanabból a kulturális körből származtak, mint a régi magyarokéi, könnyen a kunok életmódjának, szokásainak folytatását láthatták bennük a térség ezeréves emlékeivel foglalkozók. A jó szándékú utazók ritkán helytálló feltételezéseit azonban végső soron hasznosak voltak annak az elképzelésnek az ébrentartásával, amely szerint „*a kunság elveszítve nyelvét – akárcsak a csángók nagy része –, de megőrizve etnikumát bizonyára nemcsak a románságba olvadt be, hanem részben a Kárpátokon túli magyarságba is. Minderre azonban – teszi hozzá Mikecs a maga „termékeny bizonytalanságot” tükröző stílusában – megfelelő adatgyűjtés hiányában még nem tud a tudomány bizonyossággal felelni.*” Arra pedig, hogy a moldvai múzeumokban és raktáraikban objektív kutatásokat lehessen végezni, netán szakszerű ásatásokkal lehessen vallatni a föld mélyében őrzött történelmi emlékeket, ma még gondolni sem lehet. Marad tehát a nyelvben – még ha idegen nyelvben is – megőrzött helynevek, személynevek elemzésének lehetősége. Kétségtelen, hogy a moldvai magyarság először a Szeret folyóig települt, erre vall az a székely és csángó monda, amely szerint a mondabeli Száraz Szeretnél volt a középkori Magyarország eszmei határa. Eszerint „*a magyarok valamikor elcsapták a méheket, s ameddig azok kelet felé szálltak, az lett a határ*” – halottam egy frumószai embertől. Mikecs följegyezte, hogy Huszváros kivételével a Szerettől keletre csak falvakban laktak magyarok, míg nyugatra maguk alapította városokban. Idézi Györffy Istvánt, aki szerint „*A Száraz Szeretnél a székely ember leveszi a kalapját.*”¹⁶ A székelység mellett, tőlük északabbra egy más eredetű magyarság is telepedett Moldvába, mint a mai néprajzi kutatások tanúsítják, mégpedig a Borgói- és a Radnai-hágón keresztül, a Szamos völgyéből. Ezzel aztán lejátszódtak és befejeződtek a magyar honfoglalás utolsó felvonásai.¹⁷

¹⁵ Mikecs 1943a. 443–444.

¹⁶ Mikecs 1943a. 461.

¹⁷ Mikecs 1943a. 462.

Mikecsnek azonban még ez után is volt mondanivalója Moldva magyarságáról, mégpedig alig egy esztendő múltán. Csábította őt Bandinus Márk összeírása, amely szerinte „*olyan forrás, ami kevés néprészünk múltjából áll rendelkezésünkre*”.¹⁸ Fölismerte, hogy „*a magyar névadó képzelet működésének olyan régi indítékait rejtí magában, amilyen ősi névadó indítékokat egyéb fejlettebb néprészünk összeírásaiból aligha állapíthatnánk meg*”.¹⁹ Ha Mikecs nem is közzölt Bandinus nyomán minden tekintetben új adatokat, de a már ismertekből új következtetéseket vont le, mint például azon a térképvázlatán, amelyen fölrajzolta Bandinus püspök útvonalát; kiderítette hol, mennyi időt töltött, tölthetett, s hogy ott mit talált, találhatott. Feltüntette, hol szolgált katolikus pap és hány, hol volt deák (kántor) és hány, megjegyezve, hogy hol vette számba név szerint is a katolikus híveket.

Az 1646. november 11-én, Galacon kezdődő és 1647. január 11-én, Jászvásáron végződő, tehát összesen 68 napig tartó utazás során 33 akkor is élő, és 9 kipusztult katolikus lakossággal rendelkező települést keresett fel. Bár úti beszámolója a 17. századi moldvai magyarság máig kimerítetlen és egészében feldolgozatlan kútforrása, a magyar nyelv ismeretének hiánya miatt a tiszteletre méltó püspök nem tudott olyan érzelmi kapcsolatba kerülni híveivel, mint segítő kísérője, Beke Pál, meg a későbbi magyar kutatók.

Ebben az utolsó munkájában igen alaposan foglalkozik Mikecs a Bandinus összeírásából leszűrhető névadási szokásokkal, s ennek során megpróbálja különválasztani a keleti és a nyugati egyház keresztnévanyagának sajátosságait. Megállapítja, hogy a nyugatiban a 13. századra minden régi nevet kiszorítottak a szentek nevei, kihalt rendkívül gazdag pogány kori névanyagunk is, ezzel szemben a románban sok a használatban lévő nem szent név. Különösen az volna érdekes – írja –, „*ha ismernők, szokás volt-e egy-egy helyen némely kedvelt, különösen tisztelt szent nevére keresztelni az újszülötteket*”.²⁰ Különbséget vél látni a „*keresztnevből vétetett vezetéknevek*” tekintetében a moldvai székelek és a moldvai magyarok között. Mint írja: „*erre a különbségre a keresztnevből lett vezetéknevek becealakjainak, rövidüléseinek, kicsinyítőképzőinek térképelése s a nem becézett, hasonlóan keresztnevekből lett vezetéknevekhez való arányának kiszámítása vezette rá*”.²¹ Végül azonban ő sem teljesen biztos a dolgában, s megállapítja, hogy „*A keresztnévadásban rengeteg szokás uralkodik mindenfelé, uralkodott és uralkodik bizonyára Moldvában is – kár, hogy a vele foglalkozó néprajzi munkák nem adnak erről tájékoztatást.*”²²

¹⁸ Mikecs 1944. V.

¹⁹ Mikecs 1944. V.

²⁰ Mikecs 1944. 48.

²¹ Mikecs 1944. 96.

²² Mikecs 1944. 48.

Mikecs Lászlónak több, a moldvai magyarokkal foglalkozó munkája – tudomásom szerint – nem született, vagy legalábbis nem jelent meg, hiszen akkor már nem sok volt hátra ifjú életéből. Pedig mennyi terve lett volna még, mennyi feladatot tűzött maga elé! Ám a végzet másként akarta. 1944 szeptemberében Kolozsvár akkori katonai parancsnoka, Dálnoki Veress Lajos, hogy megkímélje a várost az ostromtól, harc nélkül kivonta csapatait. Ezzel a Kincses Város megmenekült, de a civil lakosság nem.²³ Októberben sok más magyarral együtt Mikecs sem engedelmeskedett a katonaság kiűritési parancsának, továbbra is Kolozsváron maradt, s néhány baloldali értelmiségivel a demokratikus átalakulásra készült, s – mint Szabó T. Attila fogalmazta 1945-ben megjelent nekrológiájában – „Egy leomló, avult világ romjain gondolatban építgette az új, emberibb szocializmusba torkolló jövőt.”²⁴ A város szovjetek általi elfoglalása után azonban, október 15-én a Vörös Hadsereg katonái „házzról házra, utcáról utcára járva több ezer civilt összeszedtek, s Mikecs Lászlóval együtt hadifogságba vitték őket”.²⁵ Az újabb kutatások azóta megerősítették, hogy „Az elhurcolások tömeges voltához főként a bukaresti román katonai főparancsnokság azon jelentése járult hozzá, amely arra figyelmeztette a 2. Ukrán Front vezérkarát, hogy a Magyar Királyi Honvédség visszavonulásakor, helyben mozgósítva, nagyszámú magyar katonakorú férfit hagyott hátra Észak-Erdélyben diverziós és partizánvétekezésére.”²⁶ Az etnikai tisztogatás hatékonysága érdekében a „legveszélyesebb fasiszta elemek” névsorát a románok át is adták az oroszoknak. Így lett „a baloldali gondolkodású”, a „demokratikus átalakulásra készülő” Mikecs Lászlóból – mint sok más társából – „legveszélyesebb magyar fasiszta”.

A bevonuló szovjet csapatok 1944. szeptember–októberében legalább húszezer civil férfit fogtak el és hurcoltak el kényszermunkára a Szovjetunióba, részben a Vörös Hadseregnek a Torda környéki csatában elszenvedett veszteségeinek megtorlásként, továbbá az Észak-Erdélyben foglyul ejtett honvédek kis száma miatt, mivel a hiányzó hadifogolylétszámot katonákként feltüntetett civilekkel pótolták. Csak Kolozsváron ötezer magyart ejtettek foglyul.²⁷ Mikecs László az Azovi-tenger melletti Taganrogba került, ahol 1944. december 4-én,²⁸ vérhasban és tüdőgyulladásban elpusztult.²⁹ Belső-Magyarországon élő családja sokáig nem tudta, mi van vele, csak 1945 őszén, majdnem egy évvel elhurcolása után kapnak hírt haláláról. A vele együtt fogságba esett Jancsó Béla hozta haza a halott zsebéből kimentett igazolványát, felesége és kislánya fényképével. Sógora, Jékely Zoltán ezt írta róla naplójában: „Ennyi maradt ebből a

²³ Vallasek 2003. 894.

²⁴ Szabó 1972. 516.

²⁵ Kósa 1989. XVII.

²⁶ Kósa 1989. XVII.

²⁷ Murádin 2016.

²⁸ Más forrás szerint december 2-án halt meg (Szabó 1972. 516.).

²⁹ Kósa 1989. XVII.

rendkívüli, nagyrahitott emberből! [...] Utolsó szavai ezek voltak: Rosszak az emberek! – s ezt ő kellett mondja, aki annyira hitt az emberségben, a jövőben, az életben.”³⁰

Mikecs László a feleségével Kolozsváron 1941-ben

Mikecs László nem hagyott olyan mély nyomot a múltját és kulturális értékeiket ma is elsősorban szájról szájra terjedő hagyományokban őrző moldvai magyarok között, mint a velük sokkal nagyobb felületen és sűrűbben érintkező Domokos Pál Péter, vagy a lassan hozzá hasonlóan tisztességes kort megélő Kallós

³⁰ Péterfy 2003. 896.

Zoltán. De amit fél évtizednyi alkotással telt életében létrehozott, az megkerülhetetlenné teszi őt a kelet-európai nemzetek kapcsolataival, és a moldvai magyarok történetével, művelődéstörténetével foglalkozó kutatók számára. Szabó T. Attilán kívül apósa, Áprily Lajos búcsúzott tőle, Taganrogra emlékezve:

„Mondják, hatalmas császár³¹ halt meg ott.
Te tán csak puszta szám voltál, halott.
S mégis, te vagy Taganrog holtja, rab,
te minden császároknál rangosabb.”

HALÁSZ PÉTER

Irodalom

- Kósa László
1989 Mikecs László élete és munkássága. In Mikecs László: *Csángók*. [h. n.], Optimum Kiadó. I–XVIII.
- Mikecs László
1943a A Kárpátokon túli magyarság. In Deér László–Gáldi László (szerk.): *Magyarok és románok*. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve I. 441–507.
1943b A magyar önszemlélet változása. *Termés Nyár*, 69–80.
1943c Romantikus önszemlélet a szomszédságunkban. *Termés Tavasz*, 76–102.
1944 A moldvai katolikusok 1646–47. évi összeírása. Erdélyi Tudományos Füzetek 171. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár
é.n. [1989] *Csángók*. Optimum Kiadó, Budapest
- Murádin János Kristóf
2016 Erdélyi magyar civilek szovjet fogságban (1944–1953). *Élet és Tudomány* május 27.
- Nagy Varga Vera
1988 Ceglédén is járt iskolába Mikecs László. *A Ceglédi Turini Százazas Küldöttség Múzeumbarátok Köre értesítője*. Cegléd
- Péterfy Sarolta
2003 Sétatér/Zsoli Kolozsvariensis. Jékely Zoltán kolozsvári éveit naplója és levelezése alapján. *Holmi* 7. 896.
- Szabó T. Attila
1972 Mikecs László. In *Válogatott tanulmányok, cikkek III*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest. 515–516.
- Vallasek Júlia
2003 Mikecs László (1917–1944). *Holmi* 7. 894–895.

³¹ I. Miklós cár 1825-ben halt meg Taganrogra. Talán rá utalt a költő.

Száz éve született és ötven éve halt meg Babus Jolán

Mind kevesebben vannak a szakmában, akik még személyesen ismerhették Babus Jolánt (Kassa, 1917–Szekszárd, 1967)! Aki mégis számon tartja néhány életrajzi adatát – például, hogy hároméves gyermekként került, református lelkész édesapjával, a Bereg megyei Lónyára, s ezt a vidéket tekintette „szülőföldjének”; hogy a debreceni tudományegyetemen szerzett történelem–földrajz szakos középiskolai tanári végzettséget (1936–1941), s ezt követően Lónyán tanárkodott (1941-től); hogy utóbb a vásárosnaményi gimnáziumnak lett egyik alapító tanára (1952–1957), illetve a vásárosnaményi járási könyvtár vezető munkatársa (1957–1961), miközben a budapesti Néprajzi Múzeummal munkakapcsolatban (formálisan *önkéntes néprajzi gyűjtő*ként, lényegileg azonban kvázi „szakkutatóként”) folyamatosan végzett néprajzi gyűjtést, s komoly pályázati sikereket elérő középiskolai néprajzi szakkört vezetett, etnográfus-muzeológusi munkakörbe viszont csak élete végén Szekszárdon került (1961–1967) – mindezeket az adatokat csupán alkalmi méltatásokból-émlékezősekből szeddegetheti össze bárki is,¹ még a *Magyar néprajzi lexikon* sem szentelt neki önálló címszót.

Okkal-joggal gyanakszom tehát: aligha lesz valaki a *Néprajzi Hírek* olvasói közül, aki meg tudja erősíteni az én (bár eléggé felszínes) személyes ismeretségre hivatkozó óhajtásomat: a kivételes szakmaszeretetet sugárzó és a jóra szépre elhivatott embertársait (mind pályatársait, mind „adatközlőit”) az őszinte barátság derűjével körülölelő csodálatos lény, hiába a rohanó idő, velünk, az etnográfia és a folklórisztika művelőivel kell hogy maradjon örökkön-örökké.

¹ Pl. Erdész Sándor: Babus Jolán és a beregi Tiszahát. In: *Bereg*. Nyíregyháza, 1976; Babus Jolán *Néprajzi tanulmányok a beregi Tiszahátról* (Jósa András Múzeum Kiadványai, 6. Nyíregyháza, 1976.) című aprócska posztumusz kötetének előszava és utalásai.

Mert mind kevesebben vagyunk az emlékezni tudók, ezért kell most nagyon hangsúlyosan emlékeztetnem reá. Értelmetlen lenne ezen a „kettős kerek évfordulón” azt méricskélnem, hogy szakmánk jellegét hatáson befolyásoló „példaadó mesterként” vagy kivételes szorgalmú és feltétlen megbízhatóságú, de mégiscsak példa-követő „egyszerű robotosként” jogosult-e inkább megőriznünk Babus Jolán „tudománytörténetivé” átlényegült kedves alakját. Csak abból indulhatok ki, hogy nemcsak a klasszikusként–fél-klasszikusként tisztelt szellemóriások, hanem az aprócska építőköveket megkereső és összehordó önzetlen szorgoskodók is tetemesen hozzá szoktak járulni tudománytörténetünk mind csinosabb építményének folyamatos épülgetéséhez.

Azt hirdetem tehát ez alkalommal: Babus Jolán munkássága híján is bizony-bizony nagyon sok népeleti jelenséget nem érthetnénk vagy másképpen látnánk! A „hiányos” vagy a „pontatlan” ismeretünket pedig nem mentegethetjük azzal a „mellékesnek” látszó körülménnyel, hogy amit ő felkutatott és publikációban vagy archívumokba zárt kéziratok gyűjtéseiben ránk hagyott, a néprajzi adatértelmezés „arany szabálya” értelmében *csak* a Bereg megyei Lónyára vagy (élete utolsó esztendeiben) valamelyik Tolna megyei falura vonatkozik. Ne eszerint ítélkezzünk, hiszen életművének alapos elemzése előtt nem tudhatjuk, hogy az eljövendő kutatások nem fogják-e „másképpen” kijelölni ezeknek a lokális érvényességű népeleti jellemzőknek a viszonyát és tényleges jelentőségét a magyar etnikus kultúra egészéhez képest...

Egy alig ismert életmű megismerésére és újraértelmezésére szeretnék tehát biztatni – tudván azt, hogy az erre vállalkozónak igen-igen nehéz dolga lesz. Hiszen (ezt nemcsak sejtem, de tudván tudom), az elemzésre váró hagyatéknak csak szerény hányada jelent bárki számára könnyen hozzáférhetőnek vélelmezhető publikációt,² döntő többsége a Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívumában, a vásárosnaményi és a szekszárdi múzeum adattárában lelhető fel – csak remélnünk lehet, hogy minden szakmabeli számára kutatható állapotban.

Hadd előlegezzem meg kissé felszínes benyomásokra alapozott jóslatomat: aki ezt a „teljes” adattári anyagot, ennek részeként nemcsak a „nyers gyűjtéseket”, hanem a publikált dolgozatok fogalmazványainak megannyi szövegváltozatát, valamint a publikálás szándékával megformált „kés” kötetek kéziratát³ is, nem csupán a publikációkat, át akarja és át is tudja tekinteni, elsősorban azzal szembesül, hogy milyen lehetőséget kínált az 1940–1960-as években a tudóssá válásra az eltökélt autodidakta tudásszerzés és a bárkit körülölelő, s a felgyorsult, a hatalmi kényszer által is siettetett változásokkal át meg átszött

² Nádvágyás és tetőfedés a Bereg megyei Lónyán. *Ethnographia* LXV. (1954) 231–239.; Kender és lenmunkák a Bereg megyei Lónyán. *Néprajzi Közlemények* II (1957) 1–2. sz. 204–234.; 3–4. sz. 202–234.; A lónyai vizek néprajza. *Néprajzi Közlemények* IV. 3. sz.; Adalékok a lónyai aratáshoz. *Néprajzi Közlemények* V. 3–4. sz. 152–178.

³ Babus Jolán i. m. 1976. 164. szerkesztői megjegyzése szerint Babus Jolánnak három gyűjteményes munkája/kötete maradt kiadatlan: *Lónya néprajzi monográfiája*, *A beregi kézimunkák gyűjteménye* és *a Beregi tájszótár*.

társadalmi valóságra való, a néprajznak nevezett szaktudomány által irányított elmélyült figyelem.

Az a benyomásom, anélkül, hogy én magam elvégeztem volna a valakinek valamikor elvégzendőnek ajánlott „búvárkodást” a nekünk maradt teljes hagyatékban, hogy Babus Jolán az egyik legjelesebb példája: mi mindent tudtak rögzíteni akkortájt a magyar valóságból azok az autodidakta és öntevékeny pályatársaink, akiket a közvélemény akkortájt sem tekintette, s a tudománytörténet sem tekinti az etnográfusok és/vagy folkloristák céhébe tartozónak. Mert Babus Jolán alaposan ellette-megtanulta szakmánk hivatásos művelőitől, hogy az „archaikumok” aprólékos rögzítése a néprajzosok elsődleges feladata, ennek az önként vállalt feladatnak maradéktalanul eleget is tett. Ám az ő gyűjtői feljegyzései–közlése esetében az is nyilvánvaló (vagy a szövegösszefüggésből kikövetkeztethető), hogy ezek a „régiségek” ott és akkor is működésképesek maradtak-e vagy csupán szövegemlékeként voltak rögzítendőek. És ebből a szempontból „szerencsés” referenciaterep volt Lónya közvetlen környéke, a beregi Tiszahát: akkortájt aligha lehetett nem észrevenni, hogy a munkakultúra és a mindennapi életviszonyok bármely részterületén egymás mellett létezik a „rég” és az „új”, következésképpen csupán tudatosítania kell azt a tényt észlelőnek, hogy a „rég” a néprajzos szemszögéből azért sajátos érték, mert egykoron összetéveszthetetlenül egyedi, azaz csak lokális változatában létező és tanulmányozható „népi kultúrává” szerveződött.

Tartsuk tehát számon, hogy Babus Jolán, a szó szoros értelmében „nem szakmabeli” alig ismert, jórészt archívumokban rejtőző életművében bizonybizony fellelhetők mindazok az archaikumok, amelyekből egy-egy faluközösség – pl. a Bereg megyei Lónya vagy valamely Tolna megyei falu – népi kultúrája egykor-valamikor összetéveszthetetlenül egyéni paraszti entitássá szerveződött. És ebben az életműben arra vonatkozólag is igen sok hiteles – a „benne élő megfigyelés” által hitelesített – információ is benne foglaltatik, hogy miként és miért léteztek ezek az archaikumok a kényszer-változások közepe is.

Ha ezen a kerek évfordulón Babus Jolánra emlékezünk, azt a kötelességünket is illendő számon tartanunk, hogy keresnünk kell, és mind hangsúlyosabbá kell tennünk a néprajzi tudománytörténetben ezeket a rejtőzködő információkat!

SZILÁGYI MIKLÓS

FÓRUM

Indulás és megérkezés: migrációs folyamatok és lokális válaszok néprajzi, antropológiai olvasatban 2. Finn–Magyar–Észt Etnológiai Szimpózium (Kolozsvár, 2017. május 10–12.)

2017-ben a Magyar Néprajzi Társaság, a Kriza János Néprajzi Társaság és a Néprajzi Múzeum szervezésében Kolozsvárott került sor a finn–magyar néprajzi szimpóziumból 2013-ban finn–magyar–észt néprajzi szimpóziummá bővült szakmai összejövételre. A több mint harmincéves hagyományokhoz híven az országok közti együttműködés jegyében a konferencia résztvevői elsősorban finn, magyar és észt etnográfusok, etnológusok, antropológusok voltak.

A Kriza János Néprajzi Társaság épületében tartott előadások a konferenciafelhívásnak megfelelően a tágan értelmezett migrációs folyamatok, a bennük résztvevő közösségek, egyének néprajzi, antropológiai szempontból történő vizsgálatára fókuszáltak. Ahogy napjainkban, úgy az elmúlt másfél évszázadban számos politikai, társadalmi és gazdasági esemény, egyéni életútbeli változás milliókat készítetett arra, hogy hosszabb-rövidebb időre vagy végleg elhagyja szülőföldjét. A migráció földrajzát tekintve az előadásokban példákat hallhattunk az országon belüli és az országhatárok átlépésével történő elvándorlásra egyaránt. Az önkéntes és a kényszerű elvándorlás közti különbségtételt is szem előtt tartva az (el)indulás, az utazás közbeni lét és a megérkezés olyan jelenségek megragadására is lehetőséget kínált, mint az identitás meghatározó elemeinek továbbadása és őrzése, integrációs és izolációs folyamatok és gyakorlatok megértése. Az előadások a kibocsátó és befogadó csoportok olvasatát, az új helyzet(ek)re adott válaszát is érintették. Az angol nyelven elhangzott tizenkilenc prezentáció többsége a történeti és kortárs migrációs folyamatokat esettanulmányok keretében értelmezte, az elvándorlás különféle stádiumaira, résztvevőire, eszközeire és hatásaira, az identitás kérdésére koncentrált.

A konferencia első napján a Néprajzi Társaság és a Néprajzi Múzeum nevében Bata Tímea, majd a Kriza János Néprajzi Társaság nevében Jakab Albert Zsolt köszöntötte a szimpózium résztvevőit. A nap vitaindító előadását Helena Ruotsala tartotta, részletesen bemutatva Tornio svéd–finn határvárosban 1945 és 2017 között történt határátlépési gyakorlatokat, azok társadalmi hátterét, egészen a napjainkban tapasztalható, globális migrációs folyamatokkal kapcsolatos tapasztalatokról és helyi reakciókról is beszámolt. Az ezt követő előadások elsősorban történeti perspektívából, egy-egy esettanulmány segítségével mutattak be akár évszázadokon átívelő, napjainkig is követhető elvándorlási folyamatokat. Veres Emese-Gyöngyvér a Brassó melletti csángók körében a 19–20. század fordulóján végbement mobilitási változásokat vázolta, külön

hangsúlyt helyezve a térségben tapasztalható, Amerika irányába történő migrációra, a bukaresti munkavállalás szerepére és hatására. Dimény Attila előadása szintén a századforduló társadalmi mobilitására, ezen belül a kézművesek rétegére fókuszált, kézdivásárhelyi házassági anyakönyvi források adatai alapján elemezte a helyi be- és elvándorlási folyamatokat. Csibi Krisztina a bukovinai székelyek 1941 és 1945 közötti bácskai tartózkodását és az ezzel kapcsolatos kérdésfelvetéseit vázolta elsősorban a korabeli sajtóanyagokra támaszkodva. Nagy Ákos a román kollektivizálás eredményeképpen létrejött gazdasági átalakulásról beszélt és vázolta az ebből fakadó munkamigrációs változásokat, ezeknek a közösség kulturális és társadalmi életére gyakorolt hatását vizsgálta négy településen, kitérve a kollektivizáció utáni folyamatokra is. Art Leete előadásában a nyugat-szibériai alkoholkereskedelem történetét, a kereskedőkkel kapcsolatos sztereotípiákat, az alkohol kultúrák közti közvetítő szerepét tekintette át. Madis Rennu észt kézművesipari termékek és az azokat készítő művészek példáin keresztül követte végig egy-egy eljárás, motívum több évszázados történetét. Vass Erika előadása több mint egy évtizedes terepmunka anyagából a Hunyad megye ipara, bányászata körében tapasztalható munkamigrációs folyamatokat, az ehhez kapcsolódó identitáskeresést elemezte. Szabó Árpád Tőhötöm a roma lakosság körében megfigyelhető kortárs migráció példáját mutatta be. Egy multietnikus erdélyi faluban végzett szociológiai felmérés és interjúkra alapozott kutatás eredményeit ismerhettük meg, a helyi közösség, a posztzocialista világban történő roma munkavállalásra, lehetőségekre, hétköznapi gyakorlatokra fókuszálva. Szabó Lilla az erdélyi nagyobb, a magyar identitást erősítő fesztiválokat mutatta be, ennek kapcsán hangsúlyt helyezett arra a kérdésre, hogy a fesztiválok milyen szerepet játszanak a lokális és az akár több generáció óta külföldön élő magyar közösségek életében. A nap zárásaként Jakab Albert Zsolt kalauzolta végig a társaságot Kolozsvárot.

A szimpózium második napjának vitaindító előadását Balogh Balázs tartotta: az amerikai magyarok körében végzett terepmunkájára alapozva mutatta be egy-egy drasztikusan csökkenő lélekszámú közösség több évtizedes történetét, magyarságuk megőrzését szolgáló gyakorlatokat, a közösségi eseményeket, ezek átalakulását és részben elhalását. A migráció és identitás kérdését fókuszba helyező szekció első előadásaként Jakab Albert Zsolt és Peti Lehel egy bánáti település cseh eredetű lakosságának történetét, változását és a Cseh Köztársasággal való kortárs kapcsolatát taglalta. Ezt követően Peti Lehel egy moldvai csángó falu munkamigrációs példáján keresztül a csángó nyelvhasználatot, túlélési stratégiákat és a transznacionális kivándorlásból is adódó új csángó identitást mutatta be. Keiu Telve a Finnországban munkát vállaló észt férfiakhoz kapcsolódó, a közösségi médiában (facebook) alakult csoportok kommunikációját elemezte, ennek eredményeit összekapcsolta a munkamigrációba bekapcsolódott férfakkal folytatott interjúival. Példáival a „jó migráns” képét rajzolta meg.

*A konferencia előadóinak egy csoportja Kolozsvárott
(Fotó: Bata Tímea)*

A nap hátralévő részében speciális olvasatokat vagy a megszokottól eltérő terepet használó kutatásokat ismerhettünk meg. Marja-Liisa Räisänen egy bezárára ítélt turkui börtön személyzetével folytatott interjúzás eredményeiből a munkahelyi közösség felbomlásának, az útkeresésnek a folyamatát vázolta fel. Jussi Lehtonen a Finnországban egyre hangsúlyosabban megjelenő jövőkutatás keretébe ágyazva a háziállatok otthon hagyásának, vagy új otthonba történő mozgatásának érzelmekre, adott esetben a környezetbe történő beilleszkedésben betöltött szerepére hívta fel a figyelmet. Pekka Leimu a Turkuban a 19. században állomásozó orosz katonák kapcsán a sajtóban megjelent, vértípus-elemzésből következő cikk alapjait, forrásait vizsgálva cáfolta azt az állítást, amely szerint a katonák jelenléte genetikai hatással bírt volna a város finn lakosságára nézve. Maija Mäki a turkui emigránsok bevonásával szervezett kulturális örökségvédelmi programok példáinak pedagógiai és a jövőben is pozitívan alkalmazható tapasztalatról számolt be. Földessy Edina a Néprajzi Múzeum migrációhoz köthető projektjeit tekintette át, nagy hangsúlyt helyezve arra a munkára, amelynek keretében magyarországi migránsokat használati tárgyaikhoz kapcsolódó történeteken keresztül mutattak be, a kutatás eredményéről két tanulmánykötet is született (*Vándorló tárgyak, Az otthon tárgyai*).

A szimpózium hivatalos programjának zárásaként Kemecsi Lajos és Jakab Albert Zsolt összegezte a két napot, megköszönve az elhangzott előadások sokrétűségét, a résztvevők aktív részvételét kérdéseikkel, kommentárjaikkal az előadásokat követő beszélgetésekben.

A konferencia harmadik napján a tordai sóbányába látogattunk el.

NÉPRAJZI MUZEOLÓGIA

„Begyűtt Jézus a házamba” A vallásos élet tárgyai a Keresztény Múzeum Erdélyi Zsuzsanna Gyűjteményéből

2017. május 20-án nyílt meg a népi vallásosság, a mindennapi keresztény élet tárgyi kultúráját bemutató állandó kiállítás, amely 1980-ban, Erdélyi Zsuzsanna és Bálint Sándor néprajztudósok javaslatára, Lékai László esztergomi érsek által meghirdetett országos gyűjtés eredményeként jött létre. Éveken át érkeztek adományok a főszékesegyházba, ahol időszakos kiállításokon láthatta a nagyközönség a felajánlott tárgyakat. A különleges hitélet-keresztmetszetet is nyújtó, több ezer tételt számláló gyűjtemény köré lassan állt fel a szakszerű állagvédelmet, feldolgozást biztosító muzeológiai háttér. A fenntartó főegyházmegye a Keresztény Múzeumra bízta a feladatot, így a 2000-es évektől lassan megindult a szükséges feltételek megteremtése. 2013-ban sikerült egy megfelelő alapterületű kiállító-, raktár- és kutatóhelyhez jutni a Szent Adalbert Központ épületében. Néprajzos szakember és restaurátor azóta végzi a tárgyak feldolgozását, fertőtlenítését, helyreállítását.

2015 végén, az akkor még alig egy éve elhunyt, az archaikus imádságok gyűjtőjeként, elemzőjeként kiemelkedő tudományos elismertséget szerzett Erdélyi Zsuzsanna emlékére a Magyar Művészeti Akadémiával együttműködve emlékkiállítást rendezhetett a Keresztény Múzeum a Pesti Vigadóban. E nagy sikerű bemutatkozásnak a folytatásaként is értékelhető az állandó kiállítás létrehozása.

A 150 m² alapterületű teremben, a mintegy 1000 darabból álló kiállítás gazdag látványvilággal jelenik meg. Műfajának, korának, kivitelezésének minőségét tekintve egyaránt széles körű betekintést enged a keresztény hitet valló egyének, közösségek szakrális környezetének lelki-tárgyi világába.

A legjellemzőbb tárgytipusokat csoportokba rendeztük. Ezek többek között az imakönyvek, a szentképek, a keresztek, a rózsafüzérek, az apácamunkák, a különleges ereklyés tárgyak, a textíliák, a szenteltvíztartók, a festett tojások, az otthonokban is megtalálható szobrok, képek. A tematikus sarkok a lourdes-i Szűzanya (Szeplőtelen Fogantatás) kultuszát, a betlehemállítás szokását, a régi lakások jellegzetes szent sarkának kialakítását idézik fel.

A tárgyak többsége ismerős lehet a belépők számára, hiszen ezek az elmúlt évszázadok tipikus hétköznapi berendezési alkalmatosságait jelenítik meg. Akadnak köztük ritkábban látott, kevésbé ismert funkcióval bíró emlékek is. Aki szeretné pontosabban megtudni, hogy mi a skapuláré, a gyónócédula, a türelemüveg, a burított üveg, az ereklyetisztelet, az ereklyés tárgy, annak is érdemes a hazánkban egyedülálló tematikájú kiállítást megtekinteni.

Multimédiás állomásokon hangfelvételek, képek, szövegek segítik Erdélyi Zsuzsanna életének, kutatói munkásságának megismerését. Virtuálisan lapozható egy zárandokvezető emlékkönyve, hallható a búcsúsok éneke és néhány megható szépségű archaikus imádság is.

Az igényesen tervezett és elkészített tárlórendszer és a művészi látványterv magával ragadó élményt nyújt az ide látogatóknak. A kiállítási felületet a minden szekrényben kihúzható, üveggel védett fiókok beépítésével a többszörösére növeltük.

SOÓS SÁNDOR

SZEMLE

**„Az átányi parasztember szerszámai” című kötet
„hazatérése” szülőföldjére**

2017. május 6-án, szombaton került sor a Heves megyei Átány művelődési házában a község hagyományos népeletét feldolgozó nagyszabású könyvtrilógia utolsó kötete, *Az átányi parasztember szerszámai* című monográfia (Nemzetstratégiai Kutatóintézet–Néprajzi Múzeum, Bp., 2016) bemutatására. „*A földet szeretni is kell, nem csak dolgozni tudni*” – olvasható a könyv bevezetőjében; ez a gondolat bizvást átalakítható olyanformán, hogy „*Átányt szeretni is kell, nem csak dolgozni tudni érte.*” A könyv megjelenéséhez és most a színvonalas, gazdag programú bemutatóhoz többre volt szükség, mint egyszerűen sok-sok munkára. Erről bárki megbizonyosodhat, aki kézbe veszi a Nemzetstratégiai Kutatóintézet és a Néprajzi Múzeum által kiadott, hatszázegynéhány oldalas, míves kivitelezésű, 670 eszközrajzot és 300 fotót tartalmazó kötetet, vagy elutazik a településre, hogy megbizonyosodjék a lakosság honszeretetéről. Ezt jelzi továbbá, hogy Fél Edit nevét viseli a művelődési ház, és Hofer Tamásról is szeretne méltó helyet elnevezni az önkormányzat.

A Fél Edit Közösségi Térben rendezett könyvbemutatón először Bali János, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet kutatási, stratégiai és koordinációs igazgatója, az ELTE Néprajzi Intézetének tanára méltatta a szerzőket. Fél Edit és Hofer Tamás tehetséges, nyelveket beszélő, a társadalom életét finom, bensőséges elhivatottsággal szemlélő kutatók voltak. A korabeli politikai rendszer miatt csak félig illegálisan végezhatték kutatásaikat a falu hagyományos, „téves előtti” életéről, amelynek módszere a résztvevő megfigyelés volt. Ennek során csodálatosan mély kapcsolatokat alakítottak ki az átányiakkal. Később is visszajártak a településre, Átány népe szinte a családjukká lett. Az elnyomó rendszer miatt csak idegen nyelveken és töredékesen adhatták ki kutatásuk anyagát (ezért azt többek közt a helyiek közül is csak kevesen ismerhették). Ezáltal viszont talán „a világ legismertebb falujává” tették Átányt. A magyar nyelvű szöveg, a több ezer fotó és ábra gondozása után a hazai kiadás 2016-ban, több mint 50 esztendő késéssel valósulhatott meg. A míves formátumú könyv megjelenését sajnos egyik szerző sem élhette meg, ezért a kiadás a két jeles magyar néprajzkutató előtti tisztelgés is volt egyben.

Máté György, a Néprajzi Múzeum fősztályvezetője könyvbemutatójában elmondta, hogy a kötet magyar nyelvű kiadása régi adóssága volt a magyar néprajztudománynak. Az Átány-trilógia első kötete 1997-ben jelent meg *Áranyok és mértékek a paraszti gazdálkodásban* címmel, amelyet 2010-ben a *Mi korrekt parasztok... – Hagyományos élet Átányon* címet viselő kötet követett.

A kéziratok felkutatásában, szerkesztésében, a képanyag véglegesítésében számos kutató működött közre, többnyire önkéntes munkában. Jelen kötet a helyi gazdálkodás grandiózus tudás- és eszközanyagát foglalja össze, ezért néprajzi monográfiaként és a fenntartható ökogazdálkodás kézikönyveként egyaránt értékelhető, amelyből profitálhat is a település. Nincs ugyanis még egy olyan falu a Kárpát-medencében, de talán a világon sem, amelyről 1600 oldalnyi könyvanyag jelent volna meg.

*Bali János a beszédét tartja,
a háttérben Hofer Tamás és Fél Edit fényképe*
(Forrás: atany.hu)

A két néprajzkutató után Kovács Erika köszöntője következett, aki elmesélte, hogy a faluból elszármazottként személyesen ismerte Fél Editet, és gyermekkorában sosem tudta, miért szedi össze a nagymamája padlásáról az összes használaton kívüli tárgyat, mára azonban nagyon is megértette. A helyi lakosság nevében szeretettel gratulált az utolsó kötet megjelenéséhez és egy óriási méretű, a kötet borítóját ábrázoló tortát ajánlott fel az ünneplőknek. Ezt követően az Átányi Népdalkör 11 asszonytagjának „*Végigmentem az átányi főutcán*” című műsora következett, majd az *Átány Községért* kitüntető díjak átadására került sor, amelyet Bali János és Máté György kaptak meg Átány község kutatásáért, népszerűsítéséért, és a jelen kötet megjelentetésében szerzett elvülhetetlen érdemeikért. A kitüntetéseket Gönczi Mihály polgármester nyújtotta át. A díjazottak elfogódott hangú köszönetmondása után a szomszédos Heves városból érkezett Sarkifény Zenekar koncertjét hallgathatták meg a résztvevők.

Hála József az ünnepség után népdalokat gyűjt átányi asszonyoktól
(Fotó: Molnár Gergely)

A településen évek óta rendeznek néprajzi gyűjtéseket, és egyedülálló módon három helytörténeti kiállítóhely is látogatható. Az ünnepség végén ezeket is megtekinthették a résztvevők Gönczi Mihály polgármester vezetésével. Az önkormányzat első embere személy szerint Szász Jenőnek, az NSKI elnökének is köszönetet mondott a nagylelkű támogatásokért. Az 1977-ben létesített tájházzal (Kakas-ház) szemközt a Néprajzi Múzeum, az NSKI és az ELTE BTK Néprajzi Intézete munkatársai kialakítottak egy helytörténeti gyűjteményt is, amely az Átány-monográfiák tudásbázisát népszerűsíti. Emellett létrehoztak egy állattartó gazdaságot, „élő paraszti portát” is, amely a kutatások során felhalmozott elméleti tudásanyag gyakorlati továbbélését jelenti, emellett jelentős szerepet kap Átány élelmezésében, valamint munkahelyeket is biztosít. Az Átány-kutatás azonban továbbra sem ért véget. Jelenleg is zajlik az adatgyűjtés az utolsó Átány-kötethez, *Átányi sorsok és életutak* munkacímen.

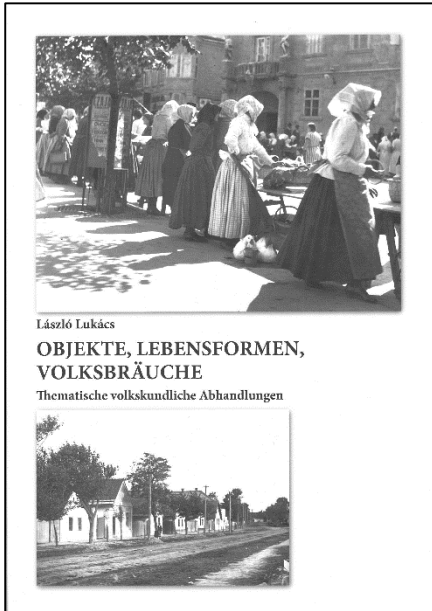
A tájházi séta végeztével ízletes disznótoros és a helyi értéktárat gazdagító házi sütemények felszolgálásával zárult a gazdag program.

MOLNÁR GERGELY

Lukács László új könyve

Lukács László: *Objekte, Lebensformen, Volksbräuche. Thematische volkskundliche Abhandlungen*. Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár, 2016. 590 old.

Tisztelt Egybegyűltek, Kedves Kollégák!*

László Lukács

OBJEKTE, LEBENSFORMEN,
VOLKSBRÄUCHE
Thematische volkskundliche Abhandlungen

Mindenekelőtt némi magyarázattal tartozom, miért is én kaptam azt a felkérést, hogy Lukács László német nyelvű tanulmánykötetét ismertessem, hiszen kutatásaim jelentős része nem a német Volkskunde, hanem inkább az angolszász cultural anthropology vonzásában született. A válasz: a *Humboldt-ösztöndíj*. A magyar néprajztudomány osztrák és német kötődéseit új tartalommal megtöltő utóbbi néhány évtizedben ugyanis több magyar kutató is elnyerte a Humboldt Alapítvány ösztöndíját, s hogy ezek sorában én is ott lehettem, abban Lukács Lászlónak jelentős része volt: a korábbi ösztöndíjasok közül Kotics József és Liszka József mellett főképp az ő biztatására pályáztam a Humboldt Alapítványhoz, s így óhatatlanul magam is közelebb kerültem a Volkskunde különféle irányzataihoz.

Lukács László jelen német nyelvű könyvének címe megegyezik a 2012-ben magyarul megjelent tanulmánykötetével (*Tárgyak, életformák, népszokások*), amelyben ki is fejti, hogy a nagy elődök, elsősorban Gunda Béla, dr. Kós Károly és Paládi-Kovács Attila nyomdokain járva ő is csatlakozik ahhoz a magyar néprajzi tradícióhoz, amely a kutatások eredményeit tematikus tanulmánykötetekben testet öltve viszi a szakmai és tágabb közönség elé. A magyar nyelvű változatban Lukács hosszan idézi dr. Kós Károlyt a *Népelet és néphagyomány* (1972) című tanulmánykötetéből:

„A néprajztudomány oszthatatlan, s ezért szakszerűen csak akkor művelhető, ha a különböző vidékeken egyik vagy másik nép életét, hagyományait tanulmányozó szakemberek megismerik egymás munkájának eredményeit... A néprajzkutatók közt természetes területi és tematikai munkamegosztás van. Ez

* Elhangzott a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztályának rendezvényén 2017. május 10-én.

azonban nem jelenthet egyoldalúságot, hiszen a jelenségek változása térben követve lesz érzékelhető, s a különféle jelenségek, problémák egymással összefüggenek... A vizsgálatok során [...] a dolgok lényegéből adódó és mélységei felé forduló problémafelvetés, valamint a megközelítésnek az adatok megszóllaltatásán alapuló módja révén, a kutatói szemlélet és módszer tekintetében is mutatkoznak eredmények.”

A két kötet címének egyezése azonban bizonyos fokig félrevezeti az olvasót: nem a magyar kötet német fordítását tartja kézben. A magyar kötet összesen 24 tanulmányt tartalmaz, a német 30-at. Már a szám is sejteti, hogy kiterjedtebb a válogatás, de valójában a merítés ennél is szélesebb. A magyar változathoz csak az a 14 tanulmány szerepel németül is az új könyvben, amelyről a szerző úgy ítélte meg, hogy a nemzetközi közönség érdeklődésére is számot tarthat, s ezek mellé további 16 tanulmányt válogatott be, amelyek korábban ugyan megjelentek (legtöbbjük valóban németül), de így egy egységes szövegkorpust alkotnak.

A kötet tanulmányai (részletesen lásd a függelékben) valamilyen módon kötődnek a német kultúrához, illetve a német nyelvterülethez, ahol Lukács László több alkalommal is hosszabb időt töltött. A hetvenes évek végén professzora, Gunda Béla révén *Herder-ösztöndij*asként Bécsben a húsvéti szokásokkal is foglalkozott, a korbácsolásról szóló cikke a legrégebben keletkezett tanulmány a kötetben. *Humboldt-ösztöndij*át 1990–91-ben Münchenben töltötte, és később is visszatért ide (1993), illetve 2008-ban és 2014-ben Freiburgban kutató az alapítvány támogatásával. A jó viszonyt jelzi, hogy a kötetet Székesfehérvár önkormányzata mellett a Humboldt Alapítvány is támogatta. Évtizedeken átívelő szoros munkakapcsolatot épített ki számos német nyelvű kutatóval, többek közt Olaf Bockhorn professzorral Bécsben és a Michael Prosser–Schell Csilla házaspárral Freiburgban.

A kötetben a szerző több évtizednyi pályafutásából számos téma megjelenik. A változatosságot Lukács László szerényen a múzeumi kötelezettségeivel is magyarázza: lévén csak két néprajzos az intézményben, nekik kellett minden előkerülő témával foglalkozniuk. Az 1980-as években ezért például a munkásságában a Balaton-felvidék, a Dunántúl népi építkezésének kutatása fontos szerepet játszott, de ettől elég távol esően a 2000-es évek elején nagydoktori értekezését a karácsonyfáról írta, mindkét téma szerepel a tanulmányok között. A legtöbb dolgozat két nemzetközi munkacsoportban végzett tevékenységéhez kötődik, az 1970–80-as években az Ethnographia Pannonica magyar titkára volt, míg 1991 és 2004 között a Dunai országok munkacsoportjában Fejér megye felelőseként tevékenykedett.

A könyv nem egyszerű utánközlés: amikor a magyar, illetve a német nyelvű tanulmánykötet szerkesztése sorra került, Lukács László igyekezett a cikkeket aktualizálni és az újabb tapasztalatokat, eredményeket és szakirodalmat beépíteni. Az eredetileg magyarul írt tanulmányokat korábban Esterházy Máttyás (igen, a *Harmonia caelestis* és a *Javitott kiadás* kulcsfigurája, Esterházy

Péter író édesapja), újabban Lukács László fia, Lukács Miklós fordította. A szoros munkakapcsolat mindenképpen jót tett a szövegeknek: nem mindenkinek van olyan szerencséje, hogy az idegen nyelvű tanulmányait családtagok fordítják, akik a szerző személyiségét is ismerve alkotják meg a szöveget.

A kötet csaknem valamennyi tanulmánya megjelent már németül is, esetleg más címmel: pl. a húsvéti korbácsolásról szóló cikk címe a kötetben *Österliche Rutenzüchtigungen*, míg a tanulmány 1982-ben az *Alba Regia* hasábjain *Das Staupen zu Ostern* címmel jelent meg. Bár logikusnak tűnne, nem feltétlenül igaz, hogy előbb mindig a magyar változat jelent meg, például a Luca napi népszokásokról szóló dolgozat magyar változata a németet 17 évvel követte. Akad olyan cikk, amely korábban csak angolul volt elérhető (az V. Finn–Magyar Szimpóziumon tartott előadása a moldvai magyarok identitásáról), a Székesfehérvár népi építkezéséről szóló pedig egyáltalán nem is látott még magyarul napvilágot (a recenzens sajnálatára). Miután minden tanulmány végén fel van sorolva annak megjelenési helye, így tudható, hogy akadnak olyanok, amelyek szlovák, cseh vagy angol nyelven is elérhetők.

A tanulmányoknak nemcsak a tematikája széles, de a tárgyalt jelenségek földrajzi elhelyezkedése is változatos. Bár logikus módon leginkább a Dunántúl a színtér, számos tanulmány kárpát-medencei, illetve közép-európai kitekintésű (pl. Moldva), sőt, akad köztük a Felső-Rajna vidékével (karácsonyfa állítása), a német–osztrák párhuzamokkal foglalkozó (szőlőhegyek őrzése), illetve a recenzens személyesen legkedvesebb darabja a magyar–osztrák északi sarki expedíción állított karácsonyfát tárgyalja.

Érdeemes még szólni a kicsiny, de jól válogatott képekről is, amelyek mind elősegítik a cikkek értelmezését. A tematikailag változatos képek esetében sajnos sokszor hiányzik a forrás (feltehetőleg a városi múzeum képeiről van szó), de számos fotót maga Lukács László készített, amelyekhez a rajtuk szereplő egyes korfestő részletek még plusz jelentést is adnak (pl. egy Trabant 600-as az 1970-es évek Luca napi hagyományairól szóló tanulmányban vagy egy Lada Samara [emlékszik még rá valaki?] az 1980-as évek szőlőhegyi képén).

Aki a figyelemfelhívás után a részletekre is kíváncsi lenne, annak számára álljon itt függelékben a könyv tanulmányainak (itt-ott annotált) felsorolása magyar, illetve német nyelven (a csak németül megjelentek címét megadom magyarul is).

BORSOS BALÁZS

Függelék

Mind a magyar, mind a német kötetben szerepel (14)

- *A falukapu a Dunántúlon, Erdélyben és Moldvában* (m: 2002, n: 2001)
- *A székérrel nyomtatás területi elterjedéséhez* (m: 1994, n: 1991)
- *A kukoricamorzsoló gyalu területi elterjedéséhez* (m: 1987, n: 1989)

- *A szőlőörzés rendje a móri borvidéken* (m: 1990, n: 1984)
- *Népi harangszó magyarázatok. Néprajzi adatok a belehallás jelenségéhez* (m: 2001, n: 1995)
- *Az adventi koszorú elterjedésének történetéhez* (m: 2007, n: 2005)
- *Luca-napi alakoskodó népszokások a Kelet-Dunántúlon* (m: 2009, n: 1992)
- *Az osztrák–magyar északi sarki expedíció karácsonyfája 1873-ból* (m: 2008, n: 2007)
- *Szent Sebestyén kultusza Közép-Dunántúlon* (m: 2004, n: 2014)
- *A mohai tikverőzés. Farsangi alakoskodó, adománygyűjtő népszokások a Dunántúlon* (m: 2008, n: 2011)
- *Kakasütés a Dunántúlon* (m: 1984, n: 1985)
- *Húsvéti korbácsolás* (m: 1981, n: 1982)
- *Szőlőhegyi Szent Orbán ünnepek* (m: 1988, 2009, n: 2008)
- *Óvjad jégtől, csapásoktól gyümölcsünket, szőlőnket. Szent Donát tisztelete* (m: 2007, n: 2013)

Csak a német kötetben szerepel (16)

- *Kulturgrenzen in Westungarn 1990* (Kulturális határok a Dunántúlon 1990)
- *Nord–Süd Beziehungen. Transdanubien-Oberland 1995* (Észak–déli kapcsolatok 1996)
- *Der Weg einer wandernden Kirche von Modersdorf bis Ráckeve 2001* (Egy vándorló templom útja Vágmagyarádtól Ráckevéig 2002) [Vágmagyarád ma Nagyszombat része.]
- *Wandergestalten, Wanderarbeiter und regionale Arbeitsteilung in Ost-Transdanubien 1999* (Vándoralakok, vándormunkások és területi munkamegosztás Kelet-Dunántúlon 1983)
- *Althergebrachte Beziehungen des Volkes der Oberen Wart zu Transdanubien 1986* (Felső-Órség népeinek régi kapcsolatai a Dunántúllal 1986) [Előadás, két nyelven jelent meg.]
- *Späntentstehung des Farmgehöft-Systems ausserhalb der Großen Ungarischen Tiefebene – Mezőföld 1989* [A cikkben tanya szerepel, ahogy az első német változat kissé eltérő címében is.] (*A mezőföldi tanyák néprajza. A farmtanyák kialakulása és pusztulása a Mezőföldön a 19–20. században* 1998) [Hosszabb, külön 100 oldalas kötet.]
- *Siedlungen an beiden Ufern des Donau in Ungarn vor 1920 2005* (Duna két-parti települések Magyarországon 1920 előtt 2003)
- *Sprachlich kultureller Probleme der Handwerker von Székesfehérvár im 18/19. Jahrhundert 2003* (Székesfehérvári iparosok nyelvi-kulturális problémái a 18–19 században 1989)
- *Probleme der ethnischen Identität der Moldauer Ungarn* (A moldvai magyarok etnikai identitásának kérdése) 1996 [Magyarul nem jelent meg, csak angolul 1995. [Az V. Finn–Magyar Szimpózium előadása.]

-
- *Die Erforschung der Arkadenhäuser in der ungarischen Volksarchitektur. Zur ästhetischen Volkskultur der Mittel- und Unterschichten der Landbevölkerung in Ungarn* 2001 (*A lakóház külső megjelenése a Káli-medencében* 1997)
 - *Feuerstätten im Haus des Káler Beckens* 1995 (*Tűzhelyek a Káli-medencében* 1990)
 - *Volksarchitektur der Vorstädte von Székesfehérvár* 2003 [Magyarul nem jelent meg.]
 - *Oberhirt Sankt Vendelin, Patron des Viehs (Szent Vendel főpásztor, az állatok védőszentje)* 2015. [Magyarul három külön tanulmány: 2014, 2014, é. n.]
 - *Der Christbaum in der oberrheinischen Städten des 16/17. Jahrhunderts* 2014 (*A karácsonyfa a felső-rajnai városokban* 2011)
 - *Befunde und Belege zur Verbreitung des Christbaums im Karpatenbecken* 2011 [2009-ben volt másik német változata is.] Magyarul: *A karácsonyfa elterjedése a Kárpát-medencében* 2008.
 - *Christbaum der Irrungen* 2016 (*Tévedések karácsonyfája* 2010) [A cikk voltaképpen a forrásokban, az interneten és bizonyos tudományos közleményekben megjelent tévedésekről szól a karácsonyfa elterjedéséről, funkciójáról.]

* * *

KÖSZÖNTÉSEK

H. Csukás Györgyi 70. születésnapjára köszöntése

H. Csukás Györgyi 1974 szeptemberében érkezett a Szabadtéri Néprajzi Múzeumba. Korábban nem ismertem, azt hittem, frissen végzett kolléganő. Csak utóbb tudtam meg, hogy már 1966-ban megkezdte tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, és régész, valamint középiskolai német szakos tanári diplomát szerzett. Azt is csak később tudtam meg – amikor számos rokon szakma kutatóival való barátsága nyilvánvalóvá vált –, hogy egyetemi éve alatt a letehetségesebb vidéki hallgatóknak otthont adó Eötvös József Kollégium lakója volt, ahonnan kiválóan felkészült, tudományterületükön az átlagot meghaladó tudással rendelkező szakemberek, kutatók kerültek ki. Nyilván ez a környezet is hozzájárult Csukás Györgyinek a szakterületén kívül is tájékozott, széles látókörű gondolkodásmódjához.

Végzés után szülővárosában, Székesfehérvárott, az István Király Múzeumban helyezkedett el. A Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázisa szerint Adony, Alcsútdoboz, Cece, Dég, Kajászó, Sárosd, Szár, Székesfehérvár kül- és belterületén és a váli plébániakertben összesen 15 ásatásnak volt vezető régésze. Már évek óta mint középkoros régész dolgozott, amikor 1973-ban, a később felvett szakon, etnográfus oklevelét is megkapta.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeumban Csukás Györgyi az általa földrajzilag és történelmében is legismertebb Bakony, Balaton-felvidék tájegység muzeológiai feladatait vette át elődeitől. A feladathoz szükséges tájékozottságát, a „szülőföld” ismeretén túl, már a székesfehérvári régész muzeológusként végzett terepmunkái, az Országos Műemléki Felügyelőségnek a népi építészeti objektumok katalogizálási tervében vállalt épületfelmérései, utóbb a Veszprém megyei Laczkó Dezső Múzeum szervezésében a Káli-medencei kutatásokban való folyamatos részvétele is bővítette.

Tájegységében a Balaton-felvidékre jellemző csehsüveg boltozatos, barokk, klasszicista hatást idéző, vakolatdíszes lakóházakkal és a melléképületekkel a középkori településképet, berendezésükkel az egykori életformát kellett felidéznie. A Kádártáról áttelepített zsúptetős, füstös konyhás egykori zsellérházban, a nyírádi valamikori jobbágyházban és a kőépítkezéséről, szőlőműveléséről híres Káli-medencét képviselő Mindszentkállai házban – néhai lakója, a kőfaragó mesterségből élő gazda házában is –, az építészeti adottságokon, a tárgyi környezeten túl a hajdani életvitelt kellett megjelenítenie. A szentgáli lakóház a 19. század végén kismeséből parasztpolgárrá váló, nemesi eredetüket, egykori életformájuk tárgyi emlékeit őrző embereknek állít emléket. Az egész közösséget szolgálta a Köveskálról származó tűzoltószertár és közkút a mosóházzal, és a malom, az 1840-es évekből származó, újjáépített, újra működő

nyírádi vízimalom. A közösséget szolgálta a templom is, amit a múzeumban az 1836-ban Óbudaváron épült katolikus templom hiteles másolata képvisel, előtte egy rezi kőfaragó négyalakos feszületével, valamint a gyulafirátóti kálvária és a katolikus temető az egykori kőfaragómesterek tudását dicsérő sírkeresztjeivel.

Egy életpálya megörökítése során renthagyó egy szabadtéri néprajzi múzeumi tájegység épületeit emlegetni. De aki ilyen megbízatást kapott, tudja, hogy a különféle épületek múzeumi áttelepítése, megjelenítése – azon túl, hogy komoly fizikai erőbefektetéssel jár – milyen több évtizedes tudományos háttérvizsgálatot, fővárosi és vidéki levéltárakban, terepen végzett kutatómunkát, leltározást, feldolgozó munkát igényel. És ha tárgyak híján nem akar inkább kiállítás berendezni egy-egy helyiségben, mekkora feladatot, utánjárást jelent a megfelelő tárgyak összegyűjtése. Az akkortájt még nehezebb közlekedési viszonyok között, szerencsére férje, Horváth Bálint gyakran kisegítette Csukás Györgyit saját autójukkal, lerövidítve, megkönnyítve a kiszállásokat. Sőt, tevélegesen segített még a tájegység nyitás előtti berendezésében is. Annak idején mindez annyira köztudott volt, hogy a tájegység nyitóünnepségén ikerszilkével köszönte meg a múzeum kettőjük, így Horváth Bálint közreműködését is.

Az idő múlásával, az épületsoport építészeti és néprajzi munkáját évtizedekig végző muzeológus távozásával, személye lassan háttérbe szorul, az általa

írt katalógusszövegek is beleolvadnak a meg-megújuló katalógusok szövegeibe, munkája tőle független életet kezd élni. De egykori muzeológusának a múzeumi tájegység mégis csak az életműve marad.

Csukás Györgyi azonban egyéb nyomokat is hagyott maga után a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. Részt vett például Vargha László hagyatékának tíz esztendeig tartó archiváló feldolgozásában, a Magyar Népi Építészeti Gyűjteménybe történő bejelentésében, a gyűjtemény alapján *Kide és a Borsa-völgy népi építészete (Vargha László)* címmel, Kecskés Péterrel feldolgozta és összegző tanulmányban közreadta Vargha László anyagát. Részt vett egy Bagon folytatott komplex néprajzi vizsgálatban is, és Bag példáján mutatta be egy község településének, építkezésének és lakáskultúrájának történeti és recens összefüggéseit. Tervezte, hogy egy hasonlóan több síkú disszertációban teszi közzé a Káli-medencében végzett, szerteágazó kutatásainak eredményeit is.

Csukás Györgyi kevésbé látványos feladatokat is vállalt, így 1981–1994 között, 13 éven át szerkesztője volt a múzeum tájékoztatójának, a TĚKANak.

Sokoldalú tevékenységéért, gyűjteményfejlesztő, tárgygyűjtő, dokumentáló és tudományos feldolgozó munkájának elismeréseként 2000-ben megkapta a muzeológusoknak adományozható állami kitüntetést, a *Móra Ferenc-díjat*. 2009-ben pedig a *Kötődés Díjat* vehette át, amit a Szabadtéri Néprajzi Múzeum azok számára alapított, akik különösen sokat tettek a múzeum érdekében.

A Szabadéri Néprajzi Múzeum – mondhatni – „szakaszosan” épült. A tájegységek épületeinek kiválasztása, előkészítése és építése között – másik tájegységek építése miatt – sok év is eltelhetett. Ilyen szüneteket kihasználva az MTA Néprajzi Kutatóintézete két ízben is kikérte Csukás Györgyit a Szabadtéri Néprajzi Múzeumtól. Az intézetben bekapcsolódott az OTKA támogatásával zajló, a *Mesteremberek szervezetei, életformája, készítményei* című, 16–19. századi levéltári források feltárásával, elemzésével foglalkozó kutatómunkába. Feladata volt a már másolatban összegyűjtött levéltári forrásokból, az egyes iparágakra vonatkozó árszabásokból tematikus kötetek szerkesztése. Bevezetőként szereplő tanulmányaival az intézet *Az Mester Emberek Míveinek árazása* sorozatában öt kötete jelent meg. De Csukás Györgyi nem állt meg az egyes mesterségek árszabásainak egyszerű közlésénél. Az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága tagjaként – munkáiban nem csak a megkopó emberi emlékezetre, hanem a több évszázados memóriával rendelkező forrásokra és tárgyakra is támaszkodva – írta az egyes iparágakkal, építőiparosokkal, asztalosokkal, kovácsokkal, szíjgyártókkal foglalkozó tanulmányait. Ezeket elsősorban a *Ház és Ember*, a *Néprajzi Értesítő* és a *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* periodikákban publikálta.

A *Magyar néprajz* kézikönyv 4. kötete, az *Életmód*-kötet szerkesztői munkálataiban is részt vett, sőt, egy jelentős dolgozatban, a közösségi épületek történeti néprajzi anyagát ő foglalta össze a kézikönyv számára. A SIEF 7. nem-

zetközi kongresszusának előadásait közlő kötet szerkesztői között is ott találjuk, és mindenütt, ahol nyelvtudására szükség volt, pl. az *Ethnographia* német szerzőinek fordítói között.

Csukás Györgyi, egyelőre le nem fektetett terv szerint, mára egy szinte hiánytalan leltárt állított össze a számára oly kedves tájegység, a Balaton-felvidék jellegzetes épületeiről. Mindegyik személyes ismerőseként tűnik fel munkáiban, de mégis van közöttük egy kiváltságos. Már akkor, amikor az OMF számára a szőlőhegyi felméréseket végezte, foglalkozott a balatoncsicsói présházakkal és a bennük fellelt, a 18. század utolsó évtizedéből és a 19. század első feléből származó festett bútorokkal. Az 1990-es évek végén nagyobb tanulmányt szentelt Balatoncsicsó 18. század közepi épületeinek. Ekkortájt elemezte a Zala Megyei Levéltár Csicsó jelzetű dokumentumait is. 2002-ben már egy bizonyos csicsói présházpince vonta magára figyelmét, amiről aztán – immár mint a saját présházáról – utoljára a *Ház és Ember*ben, *Présház és ember* címmel közölt tanulmányt. A mindent alaposan körüljáró, indokokat és bizonyítékokat kereső, elemző gondolkodás jellemzi munkáit, amelyeken átsűrődik, hogy témája végül is – függetlenül annak munkahelyi, tudományos céljától – mindig személyes érdeklődését elégíti ki.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeumban és az MTA Néprajzi Intézetében is volt szerencsém együtt dolgozni Csukás Györgyivel, és nagyon jó volt együtt dolgozni Csukás Györgyivel. A már említett széles körű tudásán kívül, amit igencsak palástolt szerénysége, tiszteltem kedves kollegialitásáért, családja, szülei és gyermekei melletti helytállásáért.

Isten éltesse körükben még sokáig!

FLÓRIÁN MÁRIA

H. Csukás Györgyi műveinek válogatott bibliográfiája

- Holl Imre: Sarvaly középkori lakóházai, Parádi Nándor: Sarvaly középkori pincéi és kemencéi. *Archaeologiai Értesítő* 1979. I. 37–51., ill. 52–66. Ism.: *Ethnographia* 1981. XCII. 613–615.
- A nyírádi vízimalom. *TÉKA* 1981.1. 3. 18–20.
- Vezető a Kisalföld tájegység elkészült részéhez. *TÉKA* 1982. 1. 20 p.
- Külföldi szabadtéri múzeumok. *TÉKA* 1982. 2–3. 33–39.
- A Bakony és a Bakony-felvidék népi építészete. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Közép-Dunántúli tájegysége. Die Volksarchitektur des Bakonywaldes und des Plattensee-Oberlandes: Mittel-transdanubische Baugruppe des Ethnographischen Freilichtmuseums zu Szentendre. *Ház és Ember* 2. 1984. 21–61. ill.
- A fülei néprajzi ház. *Néprajzi Hírek* 1985. 2. 72–73.
- Vargha László irodalmi munkássága. The literary work of László Vargha. Die literarische Tätigkeit von László Vargha. Összeáll. Barsi Hajnal, H.

- Csukás Györgyi, Kecskés Péter, Kovács Judit, Ráduly Emil. *Ház és Ember* 3. 1985. 47–53.
- Források, patakok hasznosítása a Káli-medence falvaiban, különös tekintettel a mosókra. In: *Történeti és néprajzi dolgozatok a Káli-medencéből*. Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatósága. Veszprém, 1986. 33–38.
 - A Bakony és a Balaton-felvidék népi építészet. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Közép-Dunántúl tájegysége. *Ház és Ember* 2. 1986. 21–61.
 - Néprajzi fényképek Veszprémben, a Bakonyi Múzeumban. *Néprajzi Hírek* 1986. 15. 2. 56–57.
 - Pula, Márkó és Vöröstó német falvak építkezése. Die Bauart in den deutschen Dörfern Pula, Márkó und Vöröstó. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 18. 1986. 617–657.
 - Az undi lakóház. *TÉKA* 1987. 1. 3–6.
 - Meszes kenyér Várpalotáról. *TÉKA* 1987. 1. 15–17.
 - Asztalosok Szentkirályszabadján. *Ház és Ember* 4. 1987. 113–136.
 - Bútorok és bútorkészítők a Káli-medencében. Möbelhersteller und Möbeltypen im Káler-Becken. In: *Kapcsolatok rendszere a Káli-medence falvaiban a 18. századtól a 20. századig*. Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága. Veszprém, 1988. 105–132.
 - Sabján Tibor: *Népi cserépkályhák* [a rajzokat ... a szerző kész., a fényképeket H. Csukás Györgyi et al. kész.]. Múzsák, Budapest, 1988.
 - Az óbudavári templom. *TÉKA* 1988 1. 21–24.
 - Palotavárosi Skanzen. Székesfehérvár, Rác utca. *Néprajzi Hírek* 1988. 17. 2. 68–69.
 - Település, építkezés, lakáskultúra a XIX–XX. században. In: *Bag I–II. Néprajzi tanulmányok I*. Aszód, 1988. 11–102.
 - Építészeti formák és lakáshasználat az árkádos házak példáján. Konferencia Szalonakon 1988. szeptember 21–25. *Néprajzi Hírek* 17. 2. 1988. 63–65.
 - Bausinger, Hermann: Párhuzamos külön idejűségek. A néprajztól az empirikus kultúratudományig. *Ethnographia* 100. 1989. 24–37. Ford.: H. Csukás Györgyi.
 - A nyirádi lakóház bontása. *TÉKA* 1989. 1. 21–32.
 - A közép-dunántúli tájegység. In: *Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szentendrén*. Corvina, Budapest, 1989. 48–57.
 - Arkadenhäuser der Ungarndeutschen im Bakonyerwald und im Plattensee-Oberland. *Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland* 85. 1990. 161–189.
 - Bátky Zsigmond emlékülés Székesfehérváron. Bátky Zsigmond memorial meeting in Székesfehérvár. *Néprajzi Hírek* 19. 1990. 1–2. 24–25.
 - Kecskés Péterrel: Vargha László népi építészeti gyűjteményének feldolgozása és kiadása. *Új Magyar Múzeum* 1. 1991. 327–328., ill.

- A meryei uradalom épületei a 18–19. században. Die Gebäude des Meryeer Herrschaftsgutes im 18–19. Jahrhundert. In: *Dél-Dunántúl népi építésze*. Janus Pannonius Múzeum–Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Pécs–Szentendre, 1991. 147–202., ill.
- Népi építészeti a Dél-Dunántúlon. Pécsvárad, 1991. máj. 6–8. *Néprajzi Hírek* 20. 1991. 2–3. 76–80.
- Hollandiai szabadtéri múzeumok. *TÉKA* 1992. 1. 26–48.
- A nyirádi lakóház a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. A dwelling house from Nyirád in the Hungarian Open Air Museum. *Ház és Ember* 8. 1992. 73–102.
- Ideen, Objekte und Lebensformen. Gedenkschrift für Zsigmond Bátky. Herausgegeben von Béla Gunda, László Lukács, Attila Paládi-Kovács. Az *István Király Múzeum Közleményei* A sorozat, 29. Székesfehérvár, 1989. 289 p. Ism.: *Ethnographia* 104. 1993. 671–674.
- Az óbudavári katolikus templomban végzett tájékoztató falukutatás eredményei. *TÉKA* 1993. 2. 13–18.
- Barokk vonások a Balaton-felvidék népi építészetében. Baroque elements in folk architecture in the upper region of Lake Balaton. *Néprajzi Értesítő* 75. 1993. 111–141. ill., 23 ábr., bibl. 138–140.
- Népi építészeti a Kisalföldön. Győr, 1993. május 24–25. *Néprajzi Hírek* 1993. 24. 3–4. 41–44.
- Tájház nyílt Szentgálon. *Néprajzi Hírek* 1993. 24. 3–4. 66–67.
- Falusi plébániaépületek a 18–19. században. In: *IX. Országos Népi Építészeti Tanácskozás előadásai (Békés, 1994. szeptember 22–23.)*. Békés, 1994. 16–33.
- Wolfgang Gürtler: Házkutatás Észak-Burgenlandban (A kutatás mai állása és tendenciái). In: *Kisalföld népi építésze. A Győrött 1993. május 24–25-én megrendezett konferencia anyaga*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Xantus János Múzeum, Szentendre–Győr, 1994. 215–228. Ford.: H. Csukás Györgyi.
- Az építész és néprajzkutató Vargha László (1904–1984). A Szabadtéri Néprajzi Múzeum (Szentendre) emlékkiállítás a Néprajzi Múzeumban. 1994. október 21 – november 20. Kiállítási katalógus. Összeáll. H. Csukás Györgyi, Kecskés Péter. *TÉKA* 2. 1994. 1–47.
- Rolf Wilhelm Brednich–Walter Hartinger (szerk.): *Gewalt in der Kultur*. Vorträge des 29. Deutschen Volkskundekongresses Passau 1993. I–II. Passauer Studien zur Volkskunde 9. Passau, 1994., 782 p. Lehrstuhl für Volkskunde der Universität Passau. Ism.: *Ethnographia* 106. 1995. 1170–1171.
- *Az Mester Emberek Miveinek árazása. Építőiparosok, famunkák, építőanyagok, asztalosok és esztergályosok árszabásai (1626–1820)*.

- Szerkesztette, bevezette... MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest, 1996. 175 p.
- Népi építkezés az Eger-patak menti falvakban. In: *Előadások az Eger-völgye településeinek történetéből I.* Kapolcsi Kulturális és Természetvédelmi Egyesülés, Kapolcs, 1996. 81–98., ill.
 - Kide és a Borsa-völgy népi építésze (Vargha László). Feld., sajtó alá rend., a bev. és összegző tanulmányt írta H. Csukás Györgyi, Kecskés Péter. Szabadtéri Néprajzi Múzeum. A Magyar Népi Építészeti Gyűjtemény forráskiadványai. *Ház és Ember* 11. 1997. 107. [116] p. ill., részben térkép.
 - A kőépítkezés múltja a Balaton-felvidéken és a Bakonyban. History of building of stone on the Balaton-Uplands and in the Bakony region. In: *A Balaton-felvidék népi építésze.* Laczkó Dezső Múzeum–Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre–Veszprém, 1997. 53–92., ill.
 - A Balaton-felvidék népi építésze konferencia. Balatonfüred, 1997. május 21–23. *TÉKA* 1997. 1–2. 14–22.
 - Községi épületek. Községi tulajdonú építmények. Közkutak, mosók. In: *Magyar néprajz IV. Életmód.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997. 223–249., ill.
 - *Magyar néprajz IV. Életmód. Anyagi kultúra 3.* Főszerk. Balassa Iván; szerk. Füzes Endre, Kisbán Eszter; a szerk. mtársai H. Csukás Györgyi, Flórián Mária. [... szerzői Bakó Ferenc et al.]; [a mellékletet és az ábraanyagot szerk. H. Csukás Györgyi, Flórián Mária és Füzes Endre]; [a térképeket és az ábrákat rajz. K. Csilléry Klára et al.]; [a mutatót kész. Bali János, Giliczéné Szamákné Agnes, Kuti Klára]. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997.
 - A településmód és öröklési szokások néhány Balaton-felvidéki faluban. In: *Morzsák. Tanulmányok Kisbán Eszter tiszteletére.* MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest, 1997. 177–195., ill.
 - Bepillantás a Bakony, Balaton-felvidék tájegység építésének műhelytitkaiba (Horváth Anitaival). *TÉKA* 1998. 1. 32–41.
 - A kapolcsi cédulaház vásárlási javaslata, indoklása. In: Részlet a kapolcsi cédulaház újjáépítési javaslatából. *TÉKA* 1998. 1. 44–47., ill.
 - Balatoncsicsó épületei a 18. század közepén. (Forráselemzés) Zala Megyei Levéltár IV. 1. d. Úrbéri ügyek. Fasc. 2. No. 7. B. Csicsó jelzetű dokumentuma. *Ház és Ember* 12. 1998. 17–32.
 - Épül az óbudavári katolikus templom. *TÉKA* 1999. 2. 32–34.
 - A szentgáli ház Szentendrén. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum kamarakiállítása Szentgálon. *TÉKA* 1999. 2. 35–36.
 - Születésnap köszöntő Flórián Máriának. *Néprajzi Hírek* 29. 2000. 1–2. 93–96.
 - A Bakony, Balaton-felvidék tájegység építésének tapasztalatai. *Néprajzi Hírek* 29. 2000. 3–4. 80–85.

- A Bakony, Balaton-felvidék tájegység. *TÉKA* 2000. 1. 1–34.
- Szabadtéri múzeum és helyi társadalom. *Művelődés* 53. 2000. 3. 22–23.
- Vajkai Aurél (Kolozsvár, 1903. május 14. – Budapest, 1987. november 29.). *TÉKA* 2000. 1. 39–40.
- Kislódi sírkövek a Bakony, Balaton-felvidék tájegység katolikus temetőjében. *TÉKA* 2000. 2. 24–25.
- The Bakony and Balaton-felvidék region in the Hungarian Open Air Museum in Szentendre. *Hungarian Heritage* 2. 2001. 1–2. 94–98.
- H. Csukás Györgyi–Szűcs Gergely: Kálvária a Bakony, Balaton-felvidék tájegységben. *TÉKA* 2001. 1. 20–29.
- A Bakony, Balaton-felvidék tájegység megvalósítása a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. In: *Merítés*. MTA Néprajzi Kutatóintézete, Budapest, 2001. 23–35.
- A Bakony, Balaton-felvidék tájegység. *Magyar Múzeumok* 7. 2001. 2. 8–11.
- A köveskáli közkút, mosó és tűzoltószertár a Bakony, Balaton-felvidék tájegységben. *TÉKA* 2001. 2. 1–6.
- *Az Mester Emberek Míveinek árazása. Fazekasok, üvegesek, pintérek, fémművesek, szítások árszabásai (1626–1820)*. Szerkesztette, bevezette... MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest, 2001. 252 p.
- A múzeumi berendezések megvalósításának változásai. Changes in the way of furnishing interiors in museums. *Ház és Ember* 15. 2002. 233–248.
- Katolikus temető a Bakony, Balaton-felvidék tájegységben. *TÉKA* 2002. 1. 24–32.
- Népi építészet Erdélyben. (Az 1999. március 21–27-én, Tusnádon megrendezett konferencia anyaga). Szerkesztette: Balassa M. Iván–Cseri Miklós. Szentendre, 1999. Ism.: *Ethnographia* 2002. 113. 1–2. 162–165.
- A balatoncsicsói présházpince. *TÉKA* 2002. 2. 15–22.
- A bútorkészítésben közreműködő iparosok 17–19. századi árszabásai. *Néprajzi Értesítő* 85. 2003. 17–29.
- Lakáskultúra és a ház élete Vajkai Aurél vizsgálataiban. In: *Emlékkötet a száz esztendeje született Vajkai Aurél tiszteletére*. Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, Veszprém, 2003. 37–46.
- Balaton-felvidéki bútorok. *TÉKA* 2003. 1. 22–26.
- Csilléry Klára (1923–2002). *Ethnica* 5. 2003. 1. 35–38.
- Times, Places, Passages. Ethnological Approaches in the New Millennium. Attila Paládi-Kovács (Editor), Györgyi Csukás (Editor), Réka Kiss (Editor). Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. 738 p.
- Bíró Friderika 60 éves. *Ethnica* 6. 2004. 3. 113–115
- A limitációkról. *TÉKA* 2004. 1. 33–38.

- *Az Mester Emberek Míveinek árazása. Vasárosok, kovácsok, kerékgyártók, kaskötők árszabásai (1626–1821).* Szerkesztette, bevezette... MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest, 2004. 400 p.
- Építőiparok. In: *A magyar kézművesipar története.* Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, Budapest, 2005. 419–426.
- *Az Mester Emberek Míveinek árazása. Lakatosok, puskaművesek, csiszárok, kötélgyártók árszabásai (1626–1821).* Szerkesztette, bevezette... MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest, 2005. 231 p.
- *Az Mester Emberek Míveinek árazása. Sziygyártók és nyereggyártók árszabásai (1597–1821).* Szerkesztette, bevezette... MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest, 2005. 239 p.
- Vargha László Balaton-felvidéki kutatásai. The Research of László Vargha in the Balaton-Upland. *Ház és Ember* 18. 2005. 291–300.
- Flórián Mária tudományos munkássága (1965–2005). Kutatói életművek 3. MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottság, Budapest–Veszprém, 2005. 3–6.
- Szent Mártonról. *TÉKA* 2005. 63–68.
- A piarista kusztodiátus építkezései Dörgicsén. The Piarist order's buildings in Alsódörgicse. In: *Lélek és élet. Ünnepi kötet S. Lackovits Emőke tiszteletére.* Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, Veszprém, 2006. 54–60., ill. 267.
- Köszöntő S. Lackovits Emőke 60. születésnapjára. (Congratulations to 60 year old Emőke S. Lackovits.) *Néprajzi Hírek* 35. 1–2. 2006. 101–105.
- Iparosházak Mernyén. (Craftsmen's houses at Mernye.) *TÉKA* 2006. 3. 34–36.
- Komáromi pingáló asztalosok. Painted joineries in Komárom. Klapka György Múzeum, Komárom, 2005. *Néprajzi Hírek* 35. 1–2. 2006. 44–48.
- Vásárok Mernyén. (Fairs in Mernye.) *TÉKA* 2007 1. 40–42.
- Adatok a magyar módra való bőrkikészítéshez a sziygyártó árszabások alapján. [Data to leathercraft in 'Hungarian style' on the basis of the price-lists of harness-makers.] In: *Történeti forrás – néprajzi olvasat. Gazdaság-, társadalom- és egyháztörténeti források néprajzi értelmezésének lehetőségei.* Documentatio Ethnographica 23. 2008. 41–67., ill.
- Az alsóörsi gótikus lakóház története. Zalaegerszeg. *Zalai Múzeum* 18. 2009. 91–100.
- Kovács-munkák a 17–19. század eleji árszabásokban (Blacksmith works in the price lists (tariffs) prepared in the 17th–19th centuries.) In: *A vasművesség évezredei a Kárpát-medencében.* Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szombathely, 2009. 187–193.
- The Bakony and Balaton-felvidék. Region in the Hungarian Open Air Museum in Szentendre. (A szentendrei skanzen Bakony és a Balaton-felvidék tájegysége.) *Hungarian Heritage* 10. 2009. 1–2. 94–98., ill.

- Pinceajtók a balaton-felvidéki szőlőhegyeken. Cellar doors in the vineyards of the Balaton-uplands. *Ház és Ember* 22. 2010. 89–103., ill.
- A komáromi (révkomáromi) asztalosok céhlevelei. *Alba Regia* 40. 2011. 23–37., ill.
- Köszöntő Bíró Friderika 70. születésnapjára. *Néprajzi Hírek* 42. 2013. 2. 79–81.
- A Bakony, Balatonfelvidék tájegység története a megvalósulásig. History of the Regional Unit Bakony, Balaton-Uplands up to its Completion. *Ház és Ember* 26. 2014. 17–46., ill.
- Bíró Friderika–Fűr Lajos: *Búcsú a parasztságtól I–III*. Kairosz–Skanzen, Budapest, 2013–2014. 584 p., 720 p., 524 p. Ism.: *Ethnographia* 126. 2015. 319–321.
- Flórián Mária köszöntése. In: *A művesség dicsérete. Tanulmányok Flórián Mária tiszteletére*. Plusz Könyvek. Budapest, 2016. 9–13.
- Présház és ember. *Ház és Ember* 28. 2017. 225–240.

Novák László Ferenc hetvenéves

2017. április 10-én bensőséges ünnepségen vehettünk rész Nagykőrösön a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Karának Kollégiumában. Az Arany János Múzeum címzetes igazgatója és az Arany János Társaság tiszteletbeli elnöke, Novák László Ferenc által szervezett Jubileumi Tudományos Konferencia elsörendűen Arany János és Tompa Mihály 200 éves születési évfordulójáról szóló megemlékezés volt, de ide kapcsolódó évfordulónak számít, hogy éppen 25 évvel ezelőtt, Arany János születésének 175. évfordulója tiszteletére öntette bronzba és szállította személyesen Nagyszalontára Arany János ülő szobrát, a nagyszalontai kötődésű Kiss István szobrászművész alkotását a szervező. A jubileumi konferenciának további aktualitást kölcsönzött, hogy Novák László Ferencet 70. születésnapján köszöntötték a konferencia résztvevői különböző tudományzakok képviselőiben. Amint ez az ünnepi alkalom is bizonykodik Novák László Ferenc sokrétű munkásságának és személyének ismertségéről, népszerűségéről, hasonlóképpen mutatja ezt a megbecsülést a tíz évvel korábban megjelent vaskos tanulmánykötet, amely 62 szerző írását tartalmazza (*Az Alföld vonzásában. Tanulmányok a 60 esztendő Novák László Ferenc tiszteletére*. Szerk.: Ujváry Zoltán. Nagykőrös–Debrecen, 2007. 654 p.) Bartha Elek köszöntésével. E folyóirat hasábjain pedig Benedek Csaba köszöntötte a jeles alkalomból (*Néprajzi Hírek* 2007. 3–4. sz. 78–80.).

Azonban a 2007-es esztendő hátrányos fordulatot hozott a nagykőrösi Arany János Múzeum és az azt 35 éven át lankadatlan hivatástudattal és országos viszonylatban is kiemelkedő eredményességgel működtető igazgató életében. Ugyanis ebben az évben került sor a Pest Megye Múzeumi Igazgatóság átszervezésére, amelynek során a megyei fenntartó a nagykőrösi Arany János Múzeumot muzeális gyűjteménnyé és kiállítóhellyé degradálta, egyben megszüntette a múzeumigazgatói állást, Novák László Ferencet pedig kinevezték a megyei múzeumi szervezet osztályvezetőjévé. Három év múlva, 2010. április 16-ával azonban szakmai érdemei figyelmen kívül hagyásával nyugdíjazták, jöllehet akadémiai tudományos fokozata feljogosította volna 70 éves koráig az aktív múzeumi tevékenységre. Nem érthető, hogy a megyei szervezet felbomlása után a városi kezelésbe került múzeumot miért nem lehetett továbbra is önálló intézményként működtetni és annak élére megbízni a fiatalon nyugdíjazott egykori igazgatót. Szomorú lehet néznie, hogy több évtizedes életműve miként veszíti el intézményi és szakmai jelentőségét, és kerül fokozatosan egykori állapotába.

Ugyanis 1972 nyarán, amikor a debreceni egyetemen szerzett friss etnográfusi és geográfusi diplomával a nagykőrösi múzeum néprajzos muzeológusi és egyben igazgatói állását elnyerte, a leromlott állapotú huszárlaktanyából és működésképtelen múzeumból az elmúlt évtizedek alatt a város kulturális jelképévé váló szaktudományos központot, az Arany János-kultusz ápolásának országos hírű intézményét, Nagykőrös múltjának nagyszabású kiállításán és terjedelmes kiadványok révén való bemutatását valósította meg, amely által Nagykőrös legfontosabb idegenforgalmi tényezőjévé is varázsolta a múzeumot. Nem csupán az épület teljes felújításán és gondozásán, hanem környezetének szoborparkkal való folyamatos ékesítésén is fáradozott, miközben több szakterületet képviselő munkatársi állománnyal hatékony működésű intézményt teremtett a megyei fenntartás keretében. Sziszifuszi küzdelmet folytatott annak érdekében, hogy a múzeumnak helyet adó 1848-as honvédhuszár-kaszárnya történeti nemzeti emlék rangjára emelkedjen.

Első legfontosabb feladatának a korszerű új állandó kiállítás megvalósítását tartotta. Hatalmas levéltári kutatómunka eredményeként 1978-ban, a múzeum alapításának 50. évfordulója alkalmából nyitotta meg a „*Hej, Nagykőrös híres város... !*” című komplex várostörténeti tárlatot, amely valóságos kiállítási monográfiája volt Nagykőrös városának (azonban a 200 éve született Arany János emléket őrző és hirdető komplex kiállítási monográfia napjainkban a kultúráért felelős minisztérium áldásával felszámolás alatt áll). Majd a következő évben ehhez csatlakozott a *Fejék a Duna-Tisza közén* című állandó néprajzi, protestáns népművészeti kiállítás, valamint a Pest Megyei Iskolatörténeti Kiállítás létrehozása 1989-ben. Természetesen még számos néprajzi, történeti, régészeti, irodalomtörténeti, képzőművészeti témájú időszakos kiállítás is fűződik a nevéhez.

Az Arany János Múzeum igazgatójaként hasonlóképpen kezdettől az Arany-kultusz ápolását is magára vállalta. Folyamatosan gyarapította az irodalomtörténeti gyűjtemény Arany-anyagát, többek között Szász Károly leszármazottai révén – a Percz-família jóvoltából –, értékes dokumentumokkal és relikviákkal, amelyek az állandó kiállításba is bekerültek. 1982-ben sikerült méltó módon megemlékeznie Arany Jánosról halálának századik évfordulóján, amely alkalomból impozáns méretű tanulmánykötetet is megjelentetett (*Arany János tanulmányok*. Nagykőrös, 1982. 551 p.), valamint facsimile közölte könyv alakjában a múzeumban őrzött Arany-autográfiaikat (*Archivum Musei de János Arany nominati I.*, 1982).

1976–2010 között töltötte be az Arany János Társaság elnöki tisztségét, 2010 óta a társaság tiszteletbeli elnöke. Ebben a minőségében is oroszánrészt vállalt a Nagykőrös és Nagyszalonta közötti ikervárosi kapcsolat létrehozásában, amelynek alappillére a nagykőrösi Arany János Múzeum és a nagyszalontai Arany János Emlékmúzeum lett. 1992-ben hozta létre az Arany János Múzeum–Nemzeti Emlékhely Alapítványt. Ennek és a múzeumnak a támogatásával készítette el a *Nagy tanári kar* hét alakos szoborcsoportját, Varga Imre szobrászművész alkotását a magyar oktatás millenniuma tiszteletére, amely 1996. augusztus 20-án került országos ünnepség keretében felavatásra – együtt az ugyancsak Varga Imre által készített Bor-Kalán honfoglaló nemzetséget szimbolizáló emlékművel, amely a honfoglalás millicentenáriuma alkalmából, katonai tiszteletadással történt –, a múzeum előtti formális Történeti Nemzeti Emlékhelyen.

Szaktudományos tevékenységének körét elsőrendűen munkahelye határozta meg, amely kezdettől Nagykőrös mezővárosra, az Alföld tájegységeinek vizsgálatára, továbbá a Kárpát-medence protestáns magyarságának fejfakultúszára irányult. Geográfusi képzettsége alapján érdeklődési köre kezdettől kiterjedt az alföldi mezővárosok településtörténeti viszonyaira. Nevéhez fűződik a „Három Város” (Kecskemét, Nagykőrös és Cegléd) fogalmának bevezetése és sokoldalú kutatása, amelynek eredményeit számos szakcikk közlése mellett több terjedelmes monográfiában adta közre (*A Három Város*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1986. 400 p.; *A Három Város építészete*. Nagykőrös, 1989. 784 p.; *A Három Város néprajza*. Debrecen, 2015. 890 p.). Amint a jeles kecskeméti néprajzkutató, Bereznai Zsuzsanna által vele készült interjúban említette „valójában a *Három Város* nem is kompakt közigazgatási egységet, de történeti–néprajzi–táji közösséget jelent” (*Montázs Magazin* 2016. június 2.).

Az Alföld-kutatásban nemcsak saját szakmai munkásságára támaszkodott, hanem a nagykőrösi múzeumot ilyen irányú tudományos műhellyé is avatta, ezzel fontos szerepet vállalva az országos tudományszervezésben. Noha az általunk is tisztelt szolnoki kollégánkkal, Szabó Lászlóval tervezett Alföldkutató Központ megvalósításához nem kapott kulturális minisztériumi támogatást, ennek ellenére 1980-ban *Halottkultusz* témakörrel és címmel megindította az

egész néprajzi szakterületet és a rokon tudományokat egyaránt mozgósító interdiszciplináris konferencia-sorozatot különböző tudományos intézményekkel és múzeumokkal együttműködve. A 2006-ig háromévenként – tíz alkalommal – rendszeresen megrendezésre kerülő nagykőrösi Alföld-kutató konferenciák a lekülönbözőbb témaköröket tűzték napirendre (Arany-centenárium, lakodalom, falvak–mezővárosok, építészet, társadalom, az 1848/49-es szabadságharc 150. évfordulója, gazdálkodás: földművelés, állattartás, tradicionális kereskedelem és migráció). Magam is részese lehettem több konferenciának, ahol meggyőződhettem a házigazda páratlan szervezőképességéről, mindenre kiterjedő figyelméről, amellyel minden alkalommal bensőséges, családi légkört tudott varázsolni. És ráadásul többségében a konferencia-előadásokat gyűjteményes kötetekben is napvilágra segítette. A Magyar Néprajzi Társasággal közösen rendezte meg Nagykőrösön 1993-ban a határon túl élő magyarok számára a III. Néprajzi Szemináriumot is. A sokrétű múzeumi és tudományszervezői munkája alapján joggal nevezhette magát a nagykőrösi múzeum interdiszciplináris muzeológusának.

Széles körű szakmai kapcsolatai révén számos terepkutatásban vett részt, amelyek eredményeit nagyobb részben szintén publikálta. Többek között Hajdúböszörmény, a Nyírség, Alsónémedi, Gyoma, a Börzsöny, a Tiszazug, a Tisza- és Körös-vidék, a Palócföld, a Tápió mente, az Ung-vidék, Gömör, a Zselicség, Hódmezővásárhely, Cegléd, Kecskemét, Nagykörös („a Három Város”) volt kutatási területe. Jelenleg is foglalkozik Gömör-Kishonttal, Hont vármegyével, a Jászkunsággal, Pest-Pilis-Solt megye területével. Fő kutatási témái meglehetősen sokirányúak, mint például a település, az építészet, a hagyományos paraszti gazdálkodás, a népművészet, a hiedelmek és szokások, valamint a temetők és a sírjelölés. Tudományos munkásságának páratlan mértékét reprezentálja az eddig közreadott mintegy háromszáz publikációja, amelyből 26 önálló könyv alakjában jelent meg. Ezek között legjelentősebbnek tartja a Kárpát-Magyarország fejfakultúráját bemutató *Fejfa monográfia* (Nagykörös, 2005. 361 p.) című könyvét, amely által reméli, hogy a fejfa, valójában „élet-szimbólum” mint nemzeti, protestáns népművészeti megnyilatkozás, hamarosan hungarikummá válhat hivatalos formában is.

Sokrétű munkahelyi és tudományszervezési munkálkodása során, amelynek egyik látványos eredménye, hogy a nagykőrösi múzeumnak négy saját kiadványsorozatát indította meg, és azokat számos kötet szerkesztésével gyarapította, fontos feladatának tekintette a szakmai önképzést és tudományos rang megszerzését. Meglehetősen korán, 1976-ban szerezte meg az egyetemi doktori címet a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen település témakörből, a kandidátusi fokozatot 1987-ben kapta meg a mezővárosi fejlődéssel foglalkozó munkájára. A *Településnéprajz* című nagydoktori értekezését pedig 1996-ban védte meg a Magyar Tudományos Akadémián, s nyerte el a néprajztudomány doktora (az MTA doktora) tudományos fokozatot.

Novák László Ferenc közel fél évszázados munkásságát a párját ritkító ter-
mékenység, lankadatlan aktivitás, kitartó szorgalom, hatalmas méretű teherbí-
rás jellemzi. Robusztus személyisége kimeríthetetlen energiát rejt magában,
nem véletlenül nevezte Kresz Mária „*Móricz-i figurának*”. Ha csupán a több
tízezer oldalra rugó publikációinak tömegére, vaskos könyveinek hosszú sorára
tekintünk, igazat adhatunk Szabó Lászlónak, aki évtizedekkel ezelőtt írta róla,
hogy „*munkásságát tekintve akár százéves is lehetne*”, amint erre Benedek
Csaba utalt (*Néprajzi Hírek* 2007. 3–4. 78.).

Az elmúlt évtizedben sem keresett pihenésre alkalmat, semmit sem lazított
a megszokott munkatempón, sőt, a nyugdíjas évek még nagyobb lehetőséget
adtak, hogy tudományos munkáját töretlenül folytassa. Ezen idő alatt félszáznál
több szakcikket publikált, valamint a Hódmezővásárhelyről készült kétkötetes
hatalmas munkának főszerkesztője és részben szerzője (*Hódmezővásárhely
néprajza I–II*. Hódmezővásárhely, 2015. 1311 p.). Ugyancsak ebben az évben
jelent meg a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke kiadásában a már említett
A Három Város néprajza című monográfiája, és ugyanott kiadásra vár *Gömör
és Kishont népe a XVIII–XX. században* című másfélezer oldal terjedelmű
opusa, amelyről reméli, hogy még a hetvenedik életévében napvilágot láthat.

Noha az utóbbi időben szemészeti problémákkal bajlódik, ennek ellenére
aktívan bekapcsolódott a Bereznai Zsuzsanna főszerkesztésében készülő *Kecs-
kemét néprajzi monográfiája* című, három kötetre tervezett munkálatokba. En-
nek első kötetét szerkeszti, amelyben a táj és ember, a település, az építészet és
a társadalom fejezetek megírását is vállalta. Távlati tervei között szerepel még
Hont vármegye hasonló terjedelmű monografikus feldolgozása és kiadása.
Ezeknek a szerzőhöz méltó nagyszabású munkálatoknak a megvalósításához
kívánunk kitartó erőt, jó egészséget és eredményes további évtizedeket!

Kedves Laci&Feri, Isten éltesen!

SELMECZI KOVÁCS ATTILA

A hetvenéves Petercsák Tivadar köszöntése

A *Néprajzi Hírek* évtizedek alatt kialakult gyakorlata szerint jeles pályatársaink
„kereknek” tekintett születésnapján az ünnepélyes felköszöntésre szánt néhány
felcicomázott mondat után a dicséretesnek-példamutatónak láttatott életút és
pályakép ismertetése szokott következni. Ez alkalommal azonban elhatároztam,
hogy szakítani fogok ezzel a bevett gyakorlattal! A mindannyiunk gazda-
godásához hozzájáruló további munkás évek, a szakmánkat gazdagító új ered-
mények reményét hangsúlyozó jókívánságom mellett elegendő lesz ez alkalom-

mal arra hivatkoznom, hogy amit elmondhatnék Petercsák Tivadar életpályájáról, úgymint bárki megtalálhatja a lexikonokban,¹ a 60. születésnapját ünneplő tisztelgő kötetben² és e folyóirat tíz évvel ezelőtti felköszöntőjében.³ Hiszen a bármilyen stiláris furfangokkal előadott mostani, a korábbiakkal azonos tartalom okkal-joggal „publikációs üresjáratnak” minősülne...

Célszerűbbnek, és a más „népi származék” etnográfusok-folkloristák életművének értelmezésekor is bizvást hasznosítható ötleteket felvillantó megközelítési módnak gondolom, ha arra figyelemmel kísérlem meg méltatni Petercsák életművét, hogy mennyire akart és tudott megfelelni azoknak a készítményeknek és kényszereknek, amelyeket származása, neveltetése, életsorsa, társadalmi környezete kijelöltek a számára. Hiszen a „néprajzos” élethivatásnak/munkakörnek szükségszerű velejárója (bár ez ritkán hangsúlyozódik), hogy nemcsak a tudományág elméleti megfontolásai szerint végzett adatgyűjtés révén megszerzett információs anyagot, hanem a társadalomban való benne élés személyesen megtapasztalt élményvilágát is okkal-joggal „forrásanyagának” tekintheti – *kell* tekintenie annak, akit erre a tevékenységre nem csupán kiképeztek, hanem valóban „elhivatott” kutató.

A Petercsákhoz hasonló életutat bejárt magyar néprajzosok – néhányukat megemlítve: például Takács Lajos vagy Varga Gyula – életművének közös jellemzője volt a közelmúlt évtizedekben, hogy az általánosítás igényű elemzéseik bizonyító apparátusában (olykor büszkélkedően felmutatva, olykor csak alapos elemzés révén az olvasó által felfedezhetően) rendszerint ott van a szülőfalujukban gyermekként-ifjúként megélték megannyi szép és tanulságos emléke. És az ilyen emlékek Petercsák publikációiban is könnyen felfedezhetőek, hisz jószerevével még etnográfusnak sem tekinthette magát: középiskolás néprajzi szakkör tagjaként, majd egyetemi hallgatóként végzett gyűjtéseit – pontosabb, ha így mondom: már akkor „néprajzi adalékként” tudatosított észleleteit⁴ –, utóbb mind elmélyültebben, szinte már monografikus igénnyel végzett gyűjtéseit azonnal „néprajzi publikációvá” formálván,⁵ Filkeházát is (ahogy az idé-

¹ Pl.: *Magyar néprajzi lexikon*, 4, Budapest, 1981. 233.; *Magyar és nemzetközi ki kicsoda*. Budapest, Biográf, 1996. 767.

² *Agria – Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve*, XLIII. Eger, 2007.

³ Bodó Sándor: A hatvanéves Petercsák Tivadar köszöntése. *Néprajzi Hírek*, XXXVI. (2007) 3–4. sz. 80–82.

⁴ Pl.: Régi ház Filkeházán. In: *Borsod megye népi hagyományai*. Miskolc, 1966. 149–157.; Kováts Dániel (szerk.): *Abauj és Zemlén népéletéből*. Sátoraljajuhely, 1971. (Ebben a kötetben Petercsák közlései: 52–54, 105–131, 298–303.)

⁵ Népi sertéstartás Filkeházán. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XI. Miskolc, 1972. 507–527.; Gyümölcsfeldolgozás Filkeházán. *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei*, 10. Miskolc, 1972. 108–113.; Szarvasmarhatartás egy hegyközi faluban. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XII. Miskolc, 1973. 357–406.; Adatok Filkeháza lótartásához. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XIII–XIV. Miskolc, 1975. 537–547.;

zettek Várongot, illetve Kismarját) afféle „referencia”-településsé avatta Magyarország néprajzi térképén. Azaz: olyan falunak tekintette és láttatta, ahol „bármilyen”, néprajzi szempontból érdekes jelenség bizvást fellelhető – tanulmányozható.

Az viszont persze-persze alaposabb, tehát ez alkalommal el nem végezhető oknyomozást igényelne, hogy kiválóan felkészült kutatóként miért mégis a szülőfalut körülölelő néprajzi kistáj, a Hegyköz monográfiáját készítette el előbb,⁶ mintsem a szülőfalu, Filkeháza történeti és néprajzi monográfiáját.⁷ Hiszen ez utóbbinak az „előmunkálatait” – ugyanúgy, mint a kistájról írt összegzését – jórészt a pályakezdő években rendre elvégezte! Talán azt érzekelte akkortájt, hogy egy „tájmonográfiára” nagyobb a néprajzos szakma igénye, mint az elsősorban a falu szülötte „kiemelkedett” ifjú elfogultságról árulkodó „falumonográfiára”?

A szülőfalunak és közvetlen környezetének inspiráló hatása szempontjából egyébként a korai „témakeresés” adalékai elsődleges figyelmet érdemelnek! Már egyetemista korában, Gunda professzor biztatására, elkezdett foglalkozni például a vándoriparosokkal/vándorkereskedőkkel, és évekig (közös „mesterünkön” kívül persze!) csak őreá volt jellemző ennek a témának mind nagyobb területre, s mind több iparágra kiterjesztett vizsgálata.⁸ És ez a témaválasztása nem volt független attól, mint a közelmúltban professzora emlékét idézve elmondotta, hogy „véletlenül” találkozott Debrecenben egy-egy szomszéd falubeli, tehát „majdnem földi” ablakossal és drótossal,⁹ és ennek a találkozásnak legalább akkora jelentősége-hatása volt a témára találásban, mint professzora személyre szabott unszolásának.

Még nyilvánvalóbb, hogy az „otthonról hozott” személyes tapasztalatok¹⁰ legalább oly nagy mértékben befolyásolták az erdei haszonvételek „témaspeci-

Baromfitartás Filkeházán. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XV. Miskolc, 1976. 231–247.; Településtörténeti adatok Filkeházáról. *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei*, 21. Miskolc, 1983. 99–105.; *Népszokások Filkeházán*. (Studia Folkloristica et Ethnographica, 16.) Debrecen, 1985.

⁶ *Hegyköz*. (Borsodi kismonográfiák, 6.) Miskolc, 1978.

⁷ *Filkeháza évszázadai és hagyományai*. Filkeháza, 2001.

⁸ Pl.: Vándoriparosok a Zempléni-hegységben. *Ethnographia*, LXXXIV. (1973) 527–548.; Vándoriparosok a Zempléni hegységben és a történeti Felső-Magyarországon. *Ethnographia*, XCII (1981) 436–451.

⁹ Gunda Béla inspirációiról: A szlovák vándoriparosok interetnikus kapcsolatai. In: Bartha Elek (szerk.): *A néprajztudomány professzora Gunda Béla (1911–1994)*. Debrecen, 2015. 148–164.

¹⁰ L. (a Filkeháza állattartásáról írt dolgozataiba belefoglalt, az erdei legeltetést emlegető adalékokon túl) összefoglalóan: Az erdő szerepe a hegyközi állattartásban. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XV. Miskolc, 1977. 295–310.; Közbirtokosságok, legeltetési társulatok a Hegyközben. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XVII–XVIII. Miskolc. 1979. 261–280.

alistájává” válásában, mint Gunda prof megfellebbezhetetlen utasítása. Miszerint – egyetemistaként – neki kellett monografikus igénnyel foglalkoznia az intézeti tervmunka keretében vizsgált zempléni falucsoportra (Mogyoróska, Háromhuta, Baskó stb. környékére) különösen jellemző erdei haszonvételekkel, az „erdőmunkával”. Némi késéssel ugyan, de elkészült a több hallgatói generáció tagjai által írt Zemplén-kötet, benne a prof által igényelt: egy „téma-specialistát” ígérő Petercsák-összefoglalás.¹¹ Aminek én különösen örültem akkorajt, mert (utólag bevallhatom) eredetileg rám osztotta ezt a témát professzorunk, én azonban, noha mindösszesen több hónapnyi terepkutatást végeztem ebben a témában, képtelen voltam kellőképpen ráhangolódni a feladatra. Anynyira messze éreztem magamtól, a fátlan Alföldről elszármazott etnográfus-tanonctól az erdei haszonvételek egészét és minden részletét!

Azt persze csak az itt és most lehetségesnél sokkalta alaposabb elemzés után tudnám hitelesen bizonyítani, hogy az erdőmunkák–erdei haszonvételek „témáspecialistájává” érlelődés éveit-évtizedei alatt mik is voltak a már a kezdetektől meglévő: „otthonról hozott” ismerethalmaznak minősíthető vagy egyetemista kori gyűjtési tapasztalatai alapján tudatosított gondolatcsírák Petercsák ilyen témájú dolgozataiban. Hiszen az újabb meg újabb, a magyarországi Felföld valamelyik kistájának vagy településének erdőmunkáját bemutató,¹² gyakran egy-egy kollektív vállalkozásként készült, „reprezentatívnak”

¹¹ Az erdő szerepe a Zempléni-hegyvidék népének életében. In: Szabadfalvi József (szerk.): *Néprajzi tanulmányok a Zempléni-hegyvidékről*. Miskolc, 1981. 43–61.

¹² Pl.: Közbirtokosságok, legeltetési társulatok a Hegyközben. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XVII–XVIII (Miskolc, 1979) 261–280.; A paraszti erdőhasználat néprajzi kutatása Észak-Magyarországon. *Agria*, XIX. (1982–1983) 375–392.; Népi erdőbirtoklás Heves megyében a XIX–XX. században. *Agria*, XXI. (1985) 253–265.; Egy gazdasági közösség a XX. század első felében (A felsőtárkányi „volt úrbéres gazdaközösség”). *Agria*, XXIII. (1987) 145–160.; A népi erdőbirtoklás formái a Bükk-vidék falvaiban. In: Bereznai Zsuzsanna–Viga Gyula (szerk.): *Fejezetek a Bükk-vidék népi kultúrájából*. Eger–Miskolc, 1988. 26–37.; Az erdő szerepe Észak-Magyarország népi állattartásában. *Agria*, XXIV. (1988) 279–296.; Az erdőmunkások építményei Észak-Magyarországon. In: Cseri Miklós–Balassa M. Iván–Viga Gyula (szerk.): *Népi építészet a Kárpát-medence északkeleti térségében*. Miskolc–Szentendre, 1989. 325–336.; Feudalizmus kori erdőhasználat az Északi-középhegységben. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XXVIII–XXIX (1989–1990) Miskolc, 1991. 181–194.; Szénégetés Észak-Magyarországon. *Agria*, XXV–XXVI (1989–1990) Eger, 1991. 499–536.; Központi és helyi szabályozás, népi gyakorlat az erdőhasználatban. In: Kisbán Eszter (szerk.): *Paraszti kultúra, populáris kultúra és a központi irányítás*. Budapest, 1994. 43–55.; Földesúri szabályozás és népi gyakorlat az egri hostyák erdőhasználatában. *Agria*, XXXI–XXXII. (1995–1996) 273–285.; Bárd, fejsze, fűrész. A fakitermelés eszközei. *Agria*, XXXIII. (1997) 423–435.; A magyar népi erdőbirtoklás főbb típusai a jobbágyfelszabadítás után. *Ethnographia*, 108 (1997) 205–217.; Nemesi közbirtokosság Hevesen. *Agria*, XXXIV. (1998) 263–283.; Egy feudális tulajdonközösség a XIX. század második felében. Az atkári nemesi közbirtokosság.

szánt kötetbe besorolt¹³ tanulmányainak mindegyike újabb meg újabb múzeumi munkahelyéhez kapcsolódó gondos terepmunkájára alapozódott és/vagy a lehetséges és kívánatos archivális források sokoldalú, módszertani szempontból is példát kínáló felhasználási lehetőségére figyelmeztetett. A szakmabeli olvasó mindenesetre ezekre a jellemzőkre figyelt fel inkább, mintsem a pályakezdés éve óta lényegileg változatlan tartalmú és bizonyító erejű leíró igényű adatközlési módra: a gondosan lokalizált adatok áradó bőségére. És mivel az erdei haszonvételeket külön monográfiában is,¹⁴ a *Magyar néprajz* című kollektív vállalkozásunk *Gazdálkodás*-kötetének egy nagy ívű fejezetében¹⁵ is feldolgozta, a nemesi és a paraszti közbirtokosságok szerveződésének és működésének mikéntjét, társadalmi szükségyszerűségét pedig két, teljesség igényű monográfiában szintén összefoglalta,¹⁶ ezek a szempontgazdag, nem csupán „adatközlés” szándékú leíró összegzései az igazán érvényesek. Az ezeket megelőző részfeldolgozásokban alkalmasint fellelhető adategyezéseket az ezzel a témával való folyamatos foglalkozás szükségyszerű/elkerülhetetlen velejárójának illendő tekintenünk.

Az erdei munkákról és az erdőhasznosítás társadalmi intézményeinek több évszázados, rendies és lokális különbségekként bemutatott állandóságát is, változékonyságát is – korábban már említettem – úgy elemezte a történeti és néprajzi felkészültségű Petercsák Tivadar, hogy e hatalmas téma mind elmélyültebb tanulmányozása közben mindegyre valamelyik észak-magyarországi megyei múzeumban/tájmúzeumban muzeológusként, illetve múzeumigazgatóként dolgozott. Azaz: látványosan bizonyította azt is a néprajzos szakmának, hogy korántsem lehetetlen az el nem hárítható, minden muzeológus számára „kötelező” napi teendők szorításában olyan „témaszpecialista” kutatóvá érlelődni, akit a szakma egésze „vezető tudósként” ismer el, és ennek megfelelően respektál.

Agria, XXXV. (1999) 311–328.; Nemesi közbirtokosságok Dél-Hevesben. *A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve*, XXIII. (1999) 144–152.

¹³ Erdőhasználat Gyöngyösön és környékén a XVIII–XX. században. In: Havassy Péter–Keckés Péter (szerk.): *Tanulmányok Gyöngyösről*. Gyöngyös, 1984. 457–506.; Az erdő haszna. In: Szabadfalvy József–Viga Gyula (szerk.): *Répáshuta. Egy szlovák falu a Bükkben*. Miskolc, 1984. 75–96.; Erdőhasználat a Palócföldön. In: Bakó Ferenc (szerk.): *Palócok*, III. Termelés és a javak felhasználása. Eger, 1989. 235–331.; Erdei foglalkozások, famunkák a mátrai szlovák falvakban. In: Cs. Schwalm Edit (szerk.): *Szlovákok Heves megyében*. Eger, 1996. 28–40.

¹⁴ *Az erdő az Északi-középhegység paraszti gazdálkodásában (XVIII–XX. század)*. (Studia Folkloristica et Ethnographica, 30.) Debrecen, 1992.

¹⁵ Erdőgazdálkodás. In: Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar néprajz, II. Gazdálkodás*. Budapest, 2001. 208–239.

¹⁶ *Nemesi és paraszti közbirtokosságok Heves megyében (XVIII–XX. század)*. (Studia Agriensia, 23.) Eger, 2003; *A közbirtokosság. Erdő- és legelőközösségek Észak-Magyarországon*. (Magyar Néprajzi Könyvtár) Debrecen, 2008.

Azt persze csak valószínűsíteni tudom a másutt szerzett múzeumigazgatói tapasztalataim alapján, hogy mennyi és milyen természetű „napi teendőket” jelentett az ő számára a muzeológusi/múzeumigazgatói életforma zokszó nélküli vállalása. Arról azonban néhány publikációja is tanúskodik, hogy a „fő témaként” kutatott erdei haszonvételeken kívül mennyire más – és evidens „muzeológusiként” jellemezhető – témákban is szakavatottan publikált.

Nyilván azért alakulhatott ki a „mellesleg” publikált közleményei „kiváló” minőségéről ilyen ítélete a pályatársainak, mert a körülmények kényszere miatt az éppen akkor gondozott gyűjtemény egészében „otthonosnak” kellett lennie – tehát otthonos is volt. Egy-egy tájmúzeum tárggyarapításainak/tárgyismertetéseinek és egyéb dokumentum-értelmezéseinek tanulságos példáiként idézhetőek az ilyen jellegű múzeumi teendők „kötelező” végzéséhez képest jóval később publikált tárgyismertetései,¹⁷ különösen pedig a szerencsi múzeumban a látókörébe került (ott dolgozva elsőrendűen fontos „munkaköri kötelességnek” számító) képeslevelezőlap-gyűjtemény bemutatása – egyúttal e műfaj muzeológiai forrásértékére való ráeszméltetés,¹⁸ valamint egy zempléni tájház katalógusszerű, tehát elsősorban a „nagyközönségnek” szánt, mégsem kisiskolásan magyarázó precíz ismertetése.¹⁹ Mindezen „muzeológusi műhelymunkák” sejtetően örömmel vállalt és példásan teljesített voltára való szándéktalan figyelmeztetésnek is bizvást értelmezheti az etnográfus szakma Petercsáknak ez utóbbi publikációit! Nem tudom, hogy valóban ilyen figyelmeztetésnek szánta-e őket...

Ahogy azt is csak valószínűsíteni tudom, hogy az egri Vármúzeum igazgatójaként mennyire volt számára belső készlet: az igazgatói stallum szükségszerűnek elfogadott velejárója, nem a körülmények kényszerítő erejének szolgái engedelmesség:

– amikor teoretikus igénnyel végiggondolta a magyar közvélemény által már-már afféle kultikus (azaz „szent”) helyé avatott középkori–kora újkori eredetű vár maradványa és az amúgy igen sok funkciójú mai és holnapi múzeum viszonyát;²⁰

– amikor egri polgárrá válván ráeszmélt, hogy illendő történészként és etnográfusként elmélyülten tanulmányoznia a város történeti eredetű *hóstyákra*

¹⁷ A sátoraljaújhelyi festett bútor. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XXV–XXVI. (Miskolc, 1988) 667–682.; Fatörzsből faragott gabonatartók a Rákóczi Múzeumban. *Ethnographia*, 116. (2005) 485–490.

¹⁸ Történelem, politikai propaganda, helyi események a képes levelezőlapokon. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XXVII (1988) 297–320.; *A képes levelezőlap története*. Miskolc, 1994. 208 p.; „Mezőkövesd anno...” I. Városképek és viseletábrázolások régi képeslapokon. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XLIV. (2005) 698–700.

¹⁹ Komlóska, tájház. (Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára) Budapest, 1982.

²⁰ Múzeum és várkultusz. *Agria*, XXXVIII. (2002) 341–356.

(azaz: szinte-szinte falusias szerveződésű kerületekre-lakókörzetekre) tagoltságot és a (többségükben nem polgár!) városlakók tradicionális népi kultúrájának szükségszerű összekapcsolódását;²¹

– amikor etnográfusként is, nemcsak városlakó tekintélyes polgárként tudatosította magában, hogy nem elegendő a múzeum raktárában őriznie a középkori és újkori városigazgatásban kulcsszerepű, majd mindinkább érdemi funkció nélküli tiszteletbeli személyek: a *fertálmesterek* kellékeit és szimbolikus tárgyait, hanem – muzeológusként – el kell vállalnia a 20. században már csak megtisztelő funkcióként létező, s mint ilyen, az 1990-es években ilyen néven újjáélesztett városi tisztség továbbéltetésével kapcsolatos menedzseri feladatokat-teendőket is.²²

Talán ez a vázlatos áttekintésem is kellő mértékben érzékeltette, hogy az etnográfus-muzeológus Petercsák Tivadar, akit (korántsem függetlenül származásától és neveltetésétől!) az erdei haszonvételek legelismertebb „téma-specialistájaként” tartunk számon az etnográfusok családjában, abban az életszervezési alapelv követhetőségében is példát kínál fiatalabb kortársainak és a jövő múzeológusainak, hogy a legkényszerűbbnek érzett múzeumi feladatoknak is meg *lehet*, tehát meg *kell* találnia kinek-kinek a szépségét és hasznosságát – mert a „muszáj-feladatok” zokszó nélküli vállalásától lesz *igazi* múzeum bármelyik ezen a néven emlegetett kulturális intézmény.

Nekem az is meggyőződése, hogy az immár hetvenesztendő etnográfus és muzeológus pályatársunk nemcsak az erdő ismeretét és szeretetét hozta otthonról, Filkeházáról. Azt az elszántságot is, hogy mindenkinek ott kell keresnie az élete értelmét, ahová a sorsa vezényelte. S ha erre a sors kijelölte tevékenységre nem csupán kiképezték, hanem valóban elhivatott, bizonyosan meg is találja. Ahogy a „nép egyszerű gyermekei” sok-sok évszázadon át megtalálták...

Rájuk emlékezve és emlékeztetve köszöntelek, Tivadar, hetvenedik születésnapodon az etnográfusok családjá képviselőként. És kívánok további munkás éveket, hogy a jövő etnográfusai még többet és többet okulhassanak életemből és életművedből!

SZILÁGYI MIKLÓS

²¹ Guszmáné Nagy Ágnes–Miskolczi László–Petercsák Tivadar (szerk.): *Az egri hős-tyúk*. Eger, 2007.

²² A fertálmesterség. Egy hagyományörző tisztség Egerben. („Kulturális örökség” könyvsorozat) Budapest–Eger, 2014. (E kötet bibliográfiája azokat a korábban írt muzeológusi közleményeket is felsorolja, amelyekben az egykori fertálmesterek múzeumban őrzött kellékeit és emléktárgyait sorra-rendre bemutatta.)

Szűcs Judit köszöntése

Szűcs Juditot köszöntötték pályatársai és barátai a Néprajzi Múzeumban 2017. május 31-én. A 14 órakor kezdődő ünnepélyt Muskovics Andrea nyitotta meg. Őt Bárkányi Ildikó követte, aki pályatársaként és barátként üdvözölte és köszöntötte az ünnepeltet. Az alkalomra jelent meg a *Sodrásban* című tanulmánykötet (*Sodrásban. Tanulmányok Dr. Szűcs Judit köszöntésére.* Szerk.: Fodor Péter–Gyöngyössi Orsolya. Csongrádi Információs Központ Csemegi Károly Könyvtár és Tari László Múzeum, Csongrád, 2017. 416. oldal), amelyet a könyv szerkesztői mutattak be, majd két tanulmányt ismerhetett meg a közönség, először Szulovszky Jánostól, majd Kisbán Esztertől. A köszöntést baráti beszélgetés és fogadás zárta.

A szerkesztők 2016-ban tettek közzé felhívást, amelyben Szűcs Judit munkásságához kapcsolódó tanulmányokat vártak az év végéig. A kötetet Bárkányi Ildikó nyitja Szűcs Juditot köszöntő, baráti visszaemlékezésével, majd Gyöngyössi Orsolya szövegéből megtudhatjuk, hogyan kapcsolódik a tanulmánykötet metaforikus címe az ünnepelthez.

A könyvet nyolc fejezetre tagolták a szerkesztők. Az elsőt – a *Helytörténeti mozaikok* címet viselőt – Szalontai Csaba tanulmánya kezdi, aki Anonymus szövegének forrásértékét vizsgálja a csongrádi földvár lokalizálhatósága szempontjából. Az Anonymus szövegében említett Tetel helységnév egyértelműen a szegvári Tétel-háttal azonosítható. Barna Gábor Kunszentmárton egyházigazgatási helyzetéről ír az 1717 és 1724 közötti időszakból, amikor Kunszentmárton Csongrád leányegyháza volt, majd 1721-től önálló plébánosa lett a településnek. Fodor Péter a csongrádi amatőr színjátszás történetét foglalja össze 1860-tól napjainkig. Knézy Judit és Vörös Éva szerzőpárosa a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár gyűjteményeiben található, Csongrádra vonatkozó képi és írott forrásokról ad számot.

A második fejezet az *Irodalom, nyelvészet és szövegfolklorisztika* címet viseli. Apró Ferenc Tömörkény István és Móra Ferenc Csongráddal kapcsolatos írásait elemzi. Lengyel András Görgey Artúr és Tömörkény István levélváltásáról ír, Görgey elismerését fejezi ki Tömörkénynek a *Pesti Hírlapban* közölt tárcacikkeiért. Ilia Mihály a tápaiak nyelvhasználatában megjelenő idegen nyelvi emlékekről értekezik. Vincze Klára egy 1879-ből származó emlékkönyvben foglalt emlékverseket elemez tanulmányában.

A harmadik fejezet a *Múzeumszervezés, anyaggyűjtés és kiállításrendezés* címet viseli. Fári Irén tanulmányában egy 1975-ben megrendezett diáktáborról olvashatunk, a résztvevők Csongrád Belsővárosában végeztek kutatásokat. Nagy Abonyi Ágnes a Zentai Városi Múzeum állandó néprajzi kiállításának megújításáról ír. Filep Antal Szőke Béla múzeumszervezési munkásságát mutatja be írásában.

A negyedik fejezet a *Társadalom és történelem* címet viseli. Marjanucz László a Temesi Bánságba irányuló német migráció 1716-tól 1722-ig tartó időszakát vizsgálja írásában. Az első bevándorlási hullámban érkezett osztrák és németalföldi telepesek lakható viszonyokat, termelőre fogott gazdaságot teremtettek. Fodor Ferenc a Pallavicini-uradalom anyási dohánykertészeinek foglalkozási területváltásának 19–20. századi történetéről ír. Juhász Antal a hagyatéki leltárak néprajzi forrásértékét kiemelve két ilyen leltárt közöl. Ujszászi Róbert – Szűcs Judit kutatási módszerét kiemelve és használva – saját fölmenőinek példáján keresztül közöl Csongráddal kapcsolatos néprajzi adalékokat. Gyöngyössi Orsolya a csongrádi római katolikus plébánost és a káplánokat ellátó belső cselédség társadalomnéprajzi vizsgálatát adja a 18–19. századból. Örsi Julianna a család mint organikus egység típusait, funkcióit és változásait vizsgálja a 20. század második felétől napjainkig.

Az ötödik fejezet a *Gazdálkodás, minőség és hasznosítás* címet viseli. Simon András egy eddig nem használt forrásra alapozva a Csongrád megyei és Csongrád mezőváros szőlészetére vonatkozó 19. század eleji adatokkal és összefüggésekkel foglalkozik tanulmányában. Csoma Zsigmond egy középkori mustminőség-mérési módszert mutat be, amelynek regionális továbbélési példáit elemzi a Duna–Tisza közéről. Bárh János a szikszósöprés 19. századi gyakorlatáról, a szikszó használatáról ír, és kettő, a szikszósöpréssel kapcsolatos szerződést közöl a Mindszent-algyői uradalomból.

A hatodik fejezet a *Gyűjtögetés, táplálkozás, gasztronómia* címet viseli. Halász Péter a moldvai magyarok gyűjtögetéséhez hoz adatokat, a szerző arra a kérdésre keresi a választ: milyen a természetben megtalálható élettelen és élő anyagokat gyűjtögettek a moldvai csángómagyarok? Bereznai Zsuzsa egy üllési család étkezési szokásait és az abban bekövetkezett változásokat írja le tanulmányában. Sári Zsolt egy kiskunsági családi, tanyai gazdaság példáján keresztül mutatja be a „Slow Food” nemzetközi gasztronómiai mozgalom magyarországi meglétét, az öko gazdálkodás és a hagyományos paraszti gazdálkodás kapcsolatát. Pintér Zsófia a fesztiváلكutatás módszerével a szentesi Lecsó-fesztivált és annak szimbólumait vizsgálja tanulmányában. Terendi Viktória a fényképezés általánossá válásának időszakából elemzi, hogy a családok fényképtáiraiban megjelenő, étkezési alkalmakról készült felvételeken keresztül hogyan tudunk mélyebb tudást szerezni a táplálkozáskultúráról.

A hetedik fejezet a *Mesterek és termékek* címet viseli. Szulovszky János a Jekelfalussy József által 1892-ben kiadott iparos és kereskedő címtár Csongrád megyére vonatkozó adatait adja közre és elemzi azokat. Viga Gyula dél-zempléni példákön keresztül elemzi azokat a háziipari kézműves-tevékenységeket, amelyek nem szerveződtek önálló iparként, kifejti, hogy milyen földrajzi és társadalmi vonatkozásai vannak ezen háziipari tevékenységeknek. Schill Tamás a gondolkodószékekkel kapcsolatos tárgygyűjtéseiről ír, arról, hogy a 21. század elején is lehetséges korai néprajzi tárgyak gyűjtése, és a gondolkodószék *fami-*

liaszékként való másodlagos használatáról. Nagy Gábor a szentesi Jordán szabódinasztiáról és utolsó képviselőjéről, Jordán Zsigmondról ír, aki egy foglalkozási csoport, a juhászok státuszviseletét, a *szentesi juhászöltönyt* készítette a 20. század második felében.

A nyolcadik fejezet a *Piac és kereskedelem* címet viseli. Mód László a Kaszanitzky családnak a csongrádi borkereskedésben betöltött szerepét vizsgálja, kiegészítve Szűcs Judit és Dudás Lajos kutatásait a Csongrádi Levéltár anyagával. Kisbán Eszter az élelmiszerpiacok formáit mutatja be, azon belül a jelenkorban egyre népszerűbb termelői piacokra, az új hullám piacaira ad kitekintést. Vukov Anikó a kiskundorozsmai kirakodóvásárról írott, az árusok és a vevők típusait és motivációit bemutató esettanulmánya zárja a dolgozatok sorát.

A kiadvány utolsó egységébe tartozik Szűcs Judit életrajza, írásainak bibliográfiája és a kiadvány képanyaga, majd a Tabula Gratulatoria.

NAGY GÁBOR

* * *

MINDENFÉLE

Látogatóban a jászok rokonainál

*Da bon horz næ cytdžyn vazdžyta!
Jó napot, kedves vendégeink!*

A 13. században a kunokkal együtt Magyarországra érkező, és itt megtelepedő *ászi* nép egy másik jelentős törzse a Kaukázus északi lábánál elterülő hatalmas síkságon maradt, akik a tatár–mongol iga alatt felhúzódtak a hegyek közé, és mint egy négy évszázadon keresztül a biztonságos völgyek menedékébe épített erődökben éltek.

Csak a 18. században, egy évvel a Jászkun Redemptio előtt, vagyis 1744-ben jöttek le a hegyekből, és megalapították a mai fővárosukat, Vlagyikavkázst. Ezt a népet, amely magát *ásznak*, *jásznak* nevezte, grúz szomszédai csak *osznak*, *oszetinek* emlegették, amely elnevezés rajtuk is maradt. Ők a mai *oszetok*, az egykor jelentős alán népközösség *iron* törzse, akik legközelebbi rokonai a magyarországi jászoknak, az alánok *digor* törzsének.

A 19. század második feléig senkinek sem volt tudomása arról, hogy a Magyarországon élő jászoknak a messzi Kaukázusban közeli rokonai élnek. V. J. Lamanszkij pétervári professzor volt az első, aki 1899-ben azt állította, hogy a magyarországi jászok alán eredetűek, s a jász szó nem egyéb, mint az alánok jól ismert orosz, illetőleg szláv neve: *ясы* 'jászok', amely az alánok régi nevéből, az *as*-ból származik. A jászok közvetlen rokonai pedig a Kaukázusban élő alán jászok, vagyis oszétok.

A 20. század elején Melich János és Gombocz Zoltán nyelvész-, valamint Németh Gyula nyelvész-, turkológusprofesszorok kutatásai nyitottak utat a jász–oszét rokoni kapcsolatok alaposabb megismeréséhez.

1957-ben újabb, nem várt fordulatot vett a jász–oszét rokonság kérdésének problematikája. Fekete Nagy Antal, az Országos Levéltér tudományos munkatársa a Batthyány család iratai között egy 1422-ből származó birtokperlési oklevél hátoldalán különleges írásra bukkant, amelyet sokáig nem tudtak megfejteni. A titok megoldása Németh Gyula professzor nevéhez fűződik, aki megállapította, hogy az írás a jászok egykori, *indoiráni eredetű nyelvének* emlékét őrzi. A szójegyzék 40 jász szót tartalmaz: köszönési formulát, étel-italneveket, és olyan állatok neveit, amelyeknek a húsa ehető. Az írást a latin és az oszét nyelv segítségével sikerült megfejtenie, amely mind a mai napig egyetlen fellelt dokumentuma a magyarországi jászok régi nyelvének. A jászok egykori nyelve azonban ma is tovább él a kaukázusi jászoknál, más néven oszétoknál, hiszen a jász nyelv igen közel áll az oszétéhoz, mivel két nem nagy eltéréseket mutató nyelvjárásról van szó. A magyarországi jászok nyelve az archaikusabb *digori*

nyelvjárást őrizte meg, míg a kaukázusi jászok (oszétok) a kicsit korszerűbb *ironi nyelvjárást* beszélnek mind a mai napig.

A jász–oszét kutatás az 1970-es években a neves oszét nyelvész, Abajev munkásságával indult újra, majd az 1980-as években V. A. Kuznyecov régész- és B. A. Kalojev etnográfus-professzorok kutatásaival folytatódott, akik több alkalommal is jártak a Jászságban. A két nép közötti kapcsolat ekkor még egyértelműen csak szakmai volt, amelyhez a Jász Múzeum és igazgatója, Tóth János nyújtott hathatós segítséget.

*

Az 1980-as évek második felében Szabó László, a Jászság egyik jeles kutatója, testvérével, Szabó Istvánnal együtt látogatott el Oszétiába, s újtukról több tanulmányban is beszámoltak. Hosszú szünet után, 2007-ben egy oszét forgatócsoport érkezett a Jászságba: Temina Tuajeva filmrendező, Ruslan Bzarov történész és Albert Bzarov operatőr. Az általuk készített dokumentumfilmet később egész Oszétiában levetítették, amelynek következtében széles körben ismertté vált a jász–oszét rokonság, s egyben megnyitotta az utat a kulturális és baráti kapcsolatok kialakításához.

2009-ben az Oszét Parlament meghívására utazott ki az első jász kulturális delegáció (Dobos László, a Jászok Egyesülete ügyvivője, Hortiné Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgatója, Kovács Béla, a *Nart-eposz* fordítója és Kovács András tolmács) Észak-Oszétia-Alánia Köztársaságba. Ez a látogatás jelentős mérföldkő volt a kulturális kapcsolatok kiépítésében és megszilárdításában (lásd erről pl. *Néprajzi Hírek* 2010. 4. sz. 9–12.).

Ezt követően több jász önkormányzati, tudományos és művésздеlegáció tett látogatást oszét rokonainknál, de Oszétiából is számos kisebb-nagyobb létszámú csoport érkezett a magyarországi jászokhoz. Két alkalommal vett részt oszét delegáció a Jász Világtalálkózón is.

A közös gyökerekkel rendelkező, egymással rokon oszét és jász nép oly hosszú idő után végre ismét egymásra talált!

2016 nyarán, július 31-től augusztus 8-ig az Oszét Nemzetiségi Minisztérium meghívására 13 fős jász kulturális delegáció utazott Vlagyikavkazba, hogy részt vegyen az *Alánok nyomában – Etnoláger – 2016* elnevezésű nemzetközi programban. A csoport tagjai voltak: Szatmári Antalné, Jászberény Város alpolgármestere, Hortiné Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgatója (Jászberény), Selmeczi László régész, Tóth Pál Péter szociológus, Kovács Béla műfordító (Budapest), Szűcsné Urbán Mária, a jászberényi Viganó Alapfokú Művészeti Iskola igazgatója, Sisa Balázs ötvösművész (Jászberény), Borbásné Budai Valéria népiruha-készítő (Jászapáti), Farkas Kristóf Vince, a Jász Múzeum történész muzeológusa (Jászfényszaru), Kovács Zoltán kosárfonó népi iparművész, Kovácsné Lajos Krisztina, *A Népművészet Ifjú Mestere* (Jászárokszállás), Jancsik Balázs régész egyetemi hallgató, Erdő Éva tolmács (Jászberény).

A jáász kulturális delegáció a parlamentben

A programban közel 50 fő vett részt: a magyarországi jáászokon kívül a Törökországban (Isztambulban) és a Szíriában élő oszétok, valamint a helyi (Észak- és Dél-Oszétiában élő) oszétok. A magyarországi jáászok ősei majd 800 évvel ezelőtt, a mongol-tatárok miatt kényszerültek elhagyni korábbi hazájukat, a törökországi oszétok viszont csak 150 évvel ezelőtt indultak el a jobb megélhetés reményében új hazát keresni. Ez a magyarázata annak, hogy az Isztambulban élő oszét diaszpóra idősebb generációi közül néhányan még beszélik az ősi nyelvet, az újabb generációk azonban már ott sem.

A rendezők célja az volt, hogy a program résztvevői minél alaposabban megismerjék az oszét kultúra egyes területeit, nemcsak elméletben, de olykor gyakorlatban is.

*

Megérkezésünket követően vendéglátóink sajtókonferenciát tartottak a Vlagyikavkáz Szállóban, ahol több televíziós csatorna (így a Moszkva I-es is) riportot készített velünk. Az este folyamán szabadtéri táncházban (Hazt) vetünk részt Vlagyikavkáz főterén, ahol eredeti alán táncokat tanulhattunk.

Másnap fogadta csoportunkat Vjacseszláv Zelimhanovics Bitarov, Észak-Oszétia-Alánia Parlamentjének elnöke, aki díszes oklevéllel ismerte el néhány

személynek az oszét–jász kapcsolatok érdekében végzett munkáját. A jász delegációból elismerő oklevelet kapott Selmeczi László jász régészeti kutatásaiért, Kovács Béla a *Nart-eposz* és az oszét népmesék magyarra fordításáért, valamint Hortiné Bathó Edit a jász–oszét kapcsolatok több évtizedes ápolásáért.

Délután a Koszta Hetagurov Észak-Oszét Állami Egyetemre látogattunk el, ahol Ruszlán Bzarov történészprofesszor vezetésével megnéztük az egyetem Régészeti Múzeumát, a Tuganov Galériát, majd a napot kerekasztal-beszélgetés zárta, amelyen a helyi intézmények, művészeti csoportok vezetői, és képzőművészek vettek részt. Itt került sor Kovács Béla két könyvének (*A nap gyermekei. Jász-alán hősmondák* és az *Oszét népmesék*) bemutatására is.

A következő napon a Kurtatyinszki-völgybe tettünk kirándulást. Verőfényes napsütés mellett, gyönyörűségecs tájakon vezetett utunk: megnéztünk egy 14. századi sziklaerődöt, a régi romvárost, Dzaurikaut, meglátogattunk egy férfi kolostort, majd a Bocce Vendéglőben került sor a hagyományos oszét ünnepi ebédre. Ezután megtekintettük az Alan Táncegyüttes műsorát, majd két tánctánár vezetésével alán táncokat tanultunk. Ekkorra már sajnos elkomorult az idő, és zuhogó esőben, de rendíthetetlenül folytattuk a tánctanulást, amelyet két óra múltával egy ösztánccal fejeztünk be.

Oszét tánc

A negyedik napon a digorok földjére látogatott el a csoportunk. A Kaukázus szépségecs tájai, kanyargós hegyi útjai igazán lenyűgözö látványt nyújtottak az alföldi síkvidékhez szokott jászoknak. Útközben rövid időre megálltunk egy kis hegyi faluban, Mohcseszkbén, ahol Alekszejevics Gadajev idegenvezető

beszélt az ott élő nép múltjáról és jelenéről. A falu legidősebb lakói még ma is csak oszétul beszélnek. A nap programja a 2900 méter magasan fekvő Baliai faluban zárult, ahol a közösen elköltött ünnepi ebéd után a *pirog* (lepény) sütésének fortélyait tanulhattuk meg. A Kaukázus hegycsúcsainak ölelésében fekvő falu magaslatán megszólaló alán népzene és népdal különlegesen szép élményt nyújtott, csakúgy, mint a Kovácsné Lajos Krisztina előadásában felcsendülő *Magyarország az én hazám* kezdetű szép magyar népdal.

A digorok földje felé haladva több falu határában így fogadták a messziről jött rokonokat

Az oszét nép napjainkban megosztva, a Kaukázus hegység két oldalán lévő síkságon él. Így a következő napon csoportunk a déli lejtő lábánál élő oszétokhoz látogatott el. Vadregényesen kanyargó utakon, az Ardon folyó völgyén át értünk el a Dzuár nevű falu határához, ahol a település vezetői régi szokás szerint árpasörrel, sajtos lepénnyel, saslikkal és szíves szóval fogadták a messziről jött rokonokat. Megérkezve a fővárosba, Chinvalba, az elszállásolást követően egy színházi koncerten vettünk részt, majd Anatolij Bibirov házelnök adott fogadást a kedves vendégek tiszteletére. A vendéglátók nagy örömmel vették át delegációnk ajándékait, amelyek közül az egyik legkedvesebb a *Jász-kürt* másolata volt. A kürtből való ivás szokása az oszétéknél is ismert, ezért a házelnök úr azonnal árpasörtöt töltött a kürt öblébe, és úgy köszöntötte a mai alánokra: a jászokra és az oszétokra.

Másnap elhelyeztük az emlékezés virágait a hősök emlékművénel és temetőjénél, majd az újonnan épült Nemzeti Múzeumba látogattunk el, amely impozáns épületével, gazdag gyűjteményével, korszerű kiállításával igencsak lenyűgözött bennünket. Délután a helyi értelmiséggel találkoztunk, ennek során legfontosabb feladatként a kulturális és baráti kapcsolatok további kiszélesítését, ápolását jelöltük meg. A közös ünnepi ebédet követően a csoportunk elbúcsúzott a vendéglátóktól, és visszaindultunk Vlagyikavkázba.

A szakmai program utolsó előtti napján kerestük fel Liza Gabarati szalonját, ahol muzsikával, tánccal és pezsgővel fogadtak bennünket. A szalon munkája kitűnő példaként szolgál arra, hogyan lehet a régi alán díszítőmotívumokat napjaink ruháin megjeleníteni és alkalmazni. Hasonló törekvések figyelhetők meg a Jászságban is, ahol a hagyományos viselet újkori használata mellett előszeretettel alkalmaznak hímzett, festett vagy applikációs jász motívumot a mindennapi és az ünnepi ruházatokon. Ennek a munkának az egyik jeles képviselője Borbásné Budai Valéria, aki tagja lévén a delegációnak, nagy érdeklődéssel tanulmányozta az oszét megoldásokat.

A szakmai program utolsó napján csoportunk ellátogatott Beszlánba is. Elsőként azt az általános iskolát kerestük fel, amelyet 2004. szeptember 1-jén a csecsen terroristák elfoglaltak, az ott lévő, éppen tanévnyitóra készülő tanárokat, gyerekeket és szülőket túsul ejtették. A három napig tartó kegyetlen fogásban 334 személy, köztük 186 kisgyermek halt meg. Megdöbbenve álltunk az iskola szétlőtt falai között, és összeszorult szívvel helyeztük el az emlékezés és az együttérzés virágait a tragédia színhelyén. Ezt követően utunk az *Angyalok városába* vezetett, ahol az elrettentő esemény áldozatai együtt alusszák örök álmukat.

Este, a főváros határában lévő egyik hangulatos tanyán, közös ünnepi vacsorával zárult az *Etnoláger – 2016* programja.

Kinn tartózkodásunk során több alkalommal is módunkban volt megtaasztalni az oszét vendégszeretetet, és azt, mit jelent az asztalt oszét módra megteríteni. Az oszét rendkívül hagyományörző nép. Hagyományörzésükben mégis az a legkülönlegesebb, hogy a régi szokáselemeket nagyon jól ötvözik jelenkori életükben, s ily módon annak is szerves tartozékává válik. Különösen erős náluk az idősek iránti tiszteletadás, ami sokféle módon megnyilvánul, de talán a legszembetűnőbb az ünnepi asztal esetében. Az oszétok úgy tartják, az igazán gazdag ember, akinek mindig sok vendége van. Éppen ezért a vendéget különös becsben tartják és számára bőséges asztalt terítenek.

A négy-öt órán keresztül tartó oszét lakomának nagyon szigorú szabályai vannak. Az asztalfőre mindenkor a társaság legidősebb férfitagja (*tamada*) ül, és ő határozza meg az asztalhoz ülés rendjét is. A hagyományos oszét asztalhoz eredetileg nem ülhetek le nők, de napjainkban ezt a szokást már nem veszik olyan szigorúan.

A lakoma azzal kezdődik, hogy egy tányéron behozzák a főtt birkafejet, vagy marhahúst, amit az asztalfőn helyeznek el, majd behozzák a birka farkát,

valamint a nyársra tűzött belsőségeit, amit a *tamada* a mellette jobbra-balra álló két férfi kezébe ad. Ugyancsak asztalra tesznek három sajtos lepényt (*pirogot*) is, amely a föld alatti, a földi és a föld feletti világot szimbolizálja. (Az oszétok hagyományában rendkívül fontos szerepe van a hármas számnak.) Ezután a *tamada* oszét nyelven imát mond az istenekre, majd a legfiatalabb férfi eszik először a birkahúsból és iszik a kétfüles, kerek edényben (*baganyju kousz*) behozott házi készítésű árpasörből. Ezután a *tamada* is fogyaszt az ételből, majd körbeadja a húst és a sört, és mindenki eszik és iszik belőle egy keveset. A lakoma folyamán a *tamada* általában hét köszöntőt mond, de közben megadja a szót az asztaltársaság tagjainak is. Szigorú szabály azonban, hogy a későbbi köszöntők nem lehetnek hosszabbak a *tamadáénál*. A köszöntők sorában az egyik legfontosabb a tiszteletphár (*bakal*), amit mindig a társaság egyik tagjának egészségére ürítenek ki. Ez nagy elismerésnek számít, hiszen a köszöntő során méltatják az illető érdemeit is. Minden ételt először a *tamada* elé tesznek le, s majd onnét vándorol tovább az asztal végére. Az oszét asztal rendkívül gazdag és bőséges. Az oszétok legfőbb étele a birkahús (mint a jászoké is), valamint a sajtos lepény vagy *pirog*, amit rendkívül változatosan és ízletesen készítenek. Nagy meglepetésünkre a felszolgált ételek között több ismerőssel is találkoztunk. Az oszét asztalon ma is ott találjuk a hússal töltött tésztabatyut, a *hinkalit* (nálunk ez a kötötttáska-leves tésztája), a mi *kukoricagörhénk*hez hasonló kukoricacipót, és a *dzükkát*, vagyis az egykor nálunk is gyakran készített vajalját.

A „*tamada*” köszöntőt mond

Delegációnk programokban gazdag, rendkívül tartalmas hét napot töltött el oszét rokonainknál. Bármerre mentünk, mindenhol megtapasztalhattuk az oszétok kedvességét, barátságát, és azt, hogy a hegyi embertől a buszsofőrön át mindenki tudja: *az oszétok és a jászok egy vérből valók*. Figyelmes vendéglátásukat mutatja az is, hogy Szoszlan Hadikov nemzetiségi miniszter, Borisz Albe-gov polgármester, Temina Tuajeva filmrendező, Ruszlán Bzarov történész, Azamat Hadikov nyugalmazott miniszter és Alla Gatikojeva, a Nemzetiségi Minisztérium munkatársa szinte minden programra elkísérte és gardírozta a csoportot.

BATHÓ EDIT

Mongóliai kapcsolatépítés

2017. május végén egy négyfős küldöttség utazott Mongóliába, a társaság sokszínűségéhez mérten sok feladattal. Kiemelt célunk volt, hogy egyengessük a már folyó, illetve a jövőben tervezett kutatási együttműködések, új programokat szervezzünk, továbbá fontos feladat volt, hogy megismerkedjünk azokkal a mongol kézművesekkel, aki a 2017. évi Mesterségek Ünnepeén díszvendégként képviselhetik országukat, mutathatják be annak hagyományos kézműves kultúráját.

A küldöttség tagja volt Balogh Balázs, az MTA BTK főigazgató-helyettese, a Néprajztudományi Intézet igazgatója, Kemecsi Lajos, a Néprajzi Múzeum főigazgatója, Igyártó Gabriella, a Népművészeti Egyesületek Szövetségének ügyvezetője, valamint Szilágyi Zsolt mongolista, a Néprajztudományi Intézet tudományos főmunkatársa.

Az idő szűke miatt a programok elsősorban a fővárosban koncentrálódtak, hiszen az akadémiai, múzeumi együttműködésekről szóló egyeztetések ide költötték a küldöttséget, de a mai Mongólia sajátos társadalmi, kulturális jellemzői következtében a főváros adta a legjobb lehetőséget arra is, hogy könnyen találkozhassunk olyan mongol kézművesekkel, akik méltón tudják képviselni országukat a magyarországi fesztiválon.

A kis küldöttség kiutazásának egyik fontos célkitűzése volt a magyar–mongol akadémiai együttműködés keretein belül folyó kutatásokkal kapcsolatos kérdések megvitatása, a hamarosan aláírásra kerülő új akadémiai keretszerződés előkészítése. A mongolisztika terén a két akadémia tudományos együttműködése immár hat évtizedes múltra tekint vissza. A magyar mongolisztikai kutatás kezdetei jóval messzebb nyúlnak vissza az időben, de az „újkori” tevékenység és tudományos együttműködések az 1950-es évek közepén-végén kaptak új lendületet, köszönhetően elsősorban Ligeti Lajos és az általa alapított tudományos műhelyek erőfeszítéseinek. A két ország képviselői 1950. április

28-án írták alá a diplomáciai kapcsolatfelvételtől szóló dokumentumot, amelyet hamarosan a tudományos, kulturális együttműködés kiépítése követett. B. Rincsen volt az első mongol akadémikus, aki doktori disszertációját az MTA-n védte meg 1956-ban, s egy évvel később fiatal magyar orientalisták – Uray-Kőhalmi Katalin, Kara György, Róna-Tas András – utazhattak Mongóliába kutatóútra. Belőlük fontos műhelyek vezetői lettek, útjukat pedig számos tudományos együttműködés követte. Ligeti az 1960-as évek végén hozta létre az MTA Altajisztikai Kutatócsoportot, amely az ELTE Belső-ázsiai Tanszékével közösen a magyar mongolisztikai kutatás központja lett. 1991-ben e műhelyek és a Mongol Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete közösen indított programot *Magyar–mongol népi műveltség és nyelvjárás gyűjtő expedíció* címmel, amely immár több mint negyedszázada végez kutatásokat.¹ Ez idő alatt sok minden változott. Az Altajisztikai Kutatócsoportot 2006 végén megszüntették, az expedíció koordinálása a Belső-ázsiai Tanszék kezében maradt, az akadémiai együttműködés azonban más keretek között tovább folytatódik.

2007-től az Altajisztikai Kutatócsoport korábbi munkatársa, Szilágyi Zsolt az – akkor még – MTA Néprajzi Intézetében folytathatta a munkáját, s a további mongóliai együttműködéshez az MTA és a Mongol Tudományos Akadémia között létrejött – és azóta is folyamatosan megújított – keretszerződések kiváló háttérrel biztosítanak. A kezdetben az említett akadémiai közti kutatómunka hagyományosan mongolisztikai, filológiai alapon folyó témái az utóbbi másfél évtizedben kiegészültek történettudományi, etnológiai, etnoökológiai kutatásokkal is. A 2000-es évek eleje óta egyre hangsúlyosabb szerepet kapott a régi kéziratok, fanyomatok feldolgozását célzó tevékenység, így a még az Altajisztikai Kutatócsoport munkatársai által indított *Treasures of Mongolian Culture and Tibeto-Mongolian Buddhism* című könyvsorozat legutóbbi – ötödik – kötete már a Néprajzi Intézet gondozásában jelent meg 2010-ben.²

Napjainkban a jellemzően az MTA bilaterális pályázatainak célzott támogatást kapó kutatási programokban az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének legfontosabb partnere a Mongol Tudományos Akadémia Történettudományi és Régészeti Intézete lett (amelynek keretein belül a néprajzi kutatások is folynak), elsősorban a Szilágyi Zsolt által vezetett kétoldalú kutatási programoknak köszönhetően. A *Hagyomány és modernizáció – Folklor és etnológiai kutatások Mongóliában* című pályázat immár a második ciklusban nyerte el az akadémiai támogatást, de hasonló kutatás folyik történeti témában is, illetve az idén indult egy, a British Library Endangered Archives programja által támogatott kétéves együttműködés 19. századi, illetve a 20. század első évtizedeiben született mongol történeti dokumentumok digitalizálására is.

¹ A kutatásról bővebben lásd: Szilágyi Zsolt: A terep fogalmának változása az elmúlt 25 évben Mongóliában. *Ethno-Lore* XXXIII. (2016) 153–175.

² Szilágyi Zsolt (ed.): *A Tibeto-Mongolian Picture Book of Hell*. Institute of Ethnology, Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 2010.

Az említett kutatóhelyek közös programjaként 2016 nyarán indult útjára a *Khi-Land project*, amely eddig magyar–mongol együttműködésben nem kutatót kitaj/kitan kori lelőhelyek feltárását tűzte ki célul.³ A projekt a közép-mongóliai Bulgan aimag területén található kitaj kori, a 10–11. századból származó emlékek régészeti és tájrégészeti vizsgálatát foglalja magában, különös tekintettel a Dashinchilen sumban található Khar bukh balgas erődített településének kutatására. A projekt ötlete még 2015-ben fogalmazódott meg magyar kutatók fejében, amelyhez a mongol partner örömmel csatlakozott. A téma nem csak régészeti, de történeti szempontból is igen izgalmas, ezért a témában a partnerek hosszú távú és sokrétű kutatási együttműködést terveznek. Jelen beszámoló apropóját adó kiutazásunk egyik fontos pontja volt annak a keretszerződésnek az aláírása, amely az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont és a Mongol Akadémia Történettudományi és Régészeti Intézete között jött létre a *Khi-Land projekt* adminisztratív kereteinek biztosítására. A szerződést magyar részről Fodor Pál, az MTA BTK főigazgatója, illetve Balogh Balázs, az MTA BTK Néprajztudományi Intézet igazgatója ellenjegyezte, míg a mongol fél képviselőiben Sampildondov Chuluun, a mongol intézet igazgatója látta el kézjeggyével.

A magyar küldöttség tagjai mongol vendéglátók társaságában
 Álló sor balról a második: Szilágyi Zsolt, ülő sor balról jobbra: Kemecei Lajos, Tumurkhuu
 Batmunkh neves íjkészítőmester, Igyártó Gabriella és Balogh Balázs

³ A kutatásról részletesen lásd Csiky Gergely (et al.): *Khi-land project. Mongol–magyar régészeti kutatások*. MTA Bölcsészettudományi kutatóközpont, Budapest, 2017.

A fenti szerződés aláírása mellett a magyar küldöttség és a mongol partnerintézet vezetőinek megbeszélésén a kétoldalú tudományos kapcsolatok áttekintése, a következő időszak kutatási terveinek megbeszélése volt a fő téma. Ez néprajztudományi szempontból is érdekes távlatokat nyithat, hiszen az utóbbi években épp a Történettudományi és Régészeti Intézetben belül indult meg, S. Chuluun igazgató úr kezdeményezésére a mongol néprajzi kutatások intézményesítése. Az intézetben belül jelenleg is működik egy kisebb néprajzi témacsoport, de az ilyen célzott kutatásokat a munkatársi létszám bővítésével is gyarapítani szeretnék. A mongol kollégák számára ehhez a munkához kifejezetten jó példa az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének tevékenysége, amely iránt igen jelentős érdeklődést mutatnak. A most szerveződő mongol néprajzkutatás számára a hazai minták igen jó példát nyújtanak, amit a mongol kollégák nem felejtettek el több ízben megemlíteni. Ezt a kitüntetett figyelmet igazolta Kemecsi Lajos főigazgatónak, az új Néprajzi Múzeum terveit bemutató rövid ismertetője iránti érdeklődés is.

Hasonló kitüntetett figyelmet tanúsított az MTA-n folyó tudományos munka iránt a Mongol Akadémia vezetését képviselő G. Chuluunbaatar alelnök úr, aki A. Budeebazar főtitkár és a nemzetköz kapcsolatok osztályát vezető R. Bandii úr társaságában fogadott bennünket. A több évtizedes múltra visszatekintő akadémiai együttműködést a kinti akadémia vezetése is kiemelt célnak tekinti. Chuluunbaatar alelnök úr ezen a találkozón is megerősítette azt az akadémiai szándékot, amelyet Budapesten az ELTE Mongol- és Belső-ázsiai Tanszék, a Mongolisztikai Kutatóközpont és az MTA BTK Néprajztudományi Intézete által közösen szervezett *Mongolian Buddhism in practice* című nemzetközi konferencia idején tett látogatásakor Bhöm Gergelynek, az MTA Nemzetközi Kapcsolatok Főosztály vezetőjének már jelzett, tudniillik, hogy a mongol fél számára kiemelten fontos az akadémiai keretszerződés 2018. évi megújítása. A mongolokat a közvetlen kutatási együttműködések mellett az MTA működése, a kutatómenedzsment is komolyan érdekli, hiszen ilyen, az ő országukban is működő struktúrához nagyon hasonló rendszert más európai országokban nem nagyon találnak.

Az utóbbi években a magyar és a mongol múzeumok közötti együttműködés kevésbé volt látványos, de az idei találkozók ezen talán változtatnak. A Mongol Nemzeti Múzeum igazgatója, D. Sükhbaatar és helyettese, J. Bayarsaikhan örömmel fogadta kis küldöttségünket. A múzeumban nem csak a nem rég a kutatás látókörébe került és nemzetközi szinten is unikálisnak mondható 9–10. századból származó kitaj kori leleteket tekinthettük meg, de a jövőbeni terveinkről is gyümölcsöző tárgyalásokat folytattunk. A Néprajzi Múzeumnak több olyan kiadványa, gyűjteményi katalógusa is van, amely témájánál fogva is közel áll a mongolok érdeklődési területéhez. Előzetes tervként fogalmazódott meg, hogy ezeket a kiadványokat – legyen szó a sámangyűjtemény, vagy a nyergek katalógusáról – a mongol múzeumi anyagokkal kiegészítve közös kiadványként is meg lehetne jelentetni. Kicsit távolabb mutató, de jóval nagyobb

volumentű cél, hogy a 2017–2018-ban dél-koreai és mongol együttműködéssel létrejövő korai nomád, elsősorban *xiongnu* leleteket felvonultató kiállítást 2019-ben magyar közvetítéssel Európába is el lehetne hozni. Erről Szilágyi Zsolt és S. Chuluun már korábban is folytatott egyeztetéseket, de az idei megbeszélések, a Néprajzi Múzeum főigazgatójának és a Mongol Nemzeti Múzeum vezetőjének egyetértése közelebb vihet bennünket a megvalósításhoz.

A Mongol Kulturális Hagyomány Központot (halha *Soyolün Ówiin Töw*) az Oktatási, Tudományos és Kulturális Minisztérium fennhatósága alatt hozták létre 1988-ban azzal a céllal, hogy kezelje, megőrizze a múzeumokban elhelyezett kulturális emlékeket. Az intézmény feladata a már a rendszerváltás után, 1994-ben elfogadott kulturális örökségvédelmi törvényben módosult, ekkor hozták létre azt az intézményi struktúrát, amelyhez 2008-ban a minisztérium döntése érdekében integrálták a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Központját is. A központban találkoztunk G. Enkhbat igazgatóval és A. Saruullal, a Kulturális Örökségvédelmi Osztály vezetőjével. Többek között az ő segítségével tudtuk felvenni a kapcsolatot azokkal a kézművesekkel, akiket a Népművészeti Egyesületek Szövetsége meghívásával vendégül látunk a 2017. évi Mesterségek Ünnepe.

Zadi Tsengelsaikhan textilművész, Szilágyi Zsolt és Igyártó Gabriella a Mesterségek Ünnepe-re meghívott mongol vendégek munkáiról egyeztetnek

A központ tevékenységéhez tartozik a hagyományos mongol kézművességgel foglalkozó mesterek nyilvántartása, az örökségvédelem, a kulturális emlékek védelme, nyilvántartása, restaurálása, az állagmegóvás megszervezése és biztosítása. A központ koordinálja a mongol szellemi kulturális örökség nyilvántartását, irányítja a javaslatot az UNESCO-listára való felkerüléshez – tevékenységi területük tehát meglehetősen széles körű.

A központ munkatársainak közreműködésével végül csaknem 25 mongol mestert hívtunk meg a 2017. évi Mesterségek Ünnepére. Olyan kézművesek látogatnak hazánkba, akik magas szinten művelik mesterségüket, legyen szó nemezelésről, textilről, ruhákról, vagy akár fémművességről. Ellátogatnak hozzánk mongol íjkészítők is, akik ma is hagyományos eljárással készítik e korábban a nomád harcmodor jelképének tekinthető fegyvereket. Ezek mai felhasználása már jóval békésebb célokat szolgál, az íjak megrendelői a nagy mongol nemzeti ünnepen a *Nádomon* (halha *Naadam*) részt vevő íjászok, ritkábban olyanok, akik egy ilyen mongol íj birtoklásával akarnak adózni nemzeti hagyományaiknak. A mongol íjkészítés technológiája nem sokat változott az évszázadok során, de az íjak formája, a felhasznált anyagok területenként eltérhetnek. A Mesterségek Ünnepén láthatunk majd urjanhaj, burját és mongol íjakat is. Készítőjük bemutatja a technológiát, az íjkészítés egyes fázisait, a felhasznált anyagokat.

A textilművészek a hagyományos mongol viseletet hozzák el, s azt a motívumkincset, amelynek gyökerei a korábbi évszázadokba nyúlnak. Megismertetnek bennünket a mongol hímzésekkel, de olyan különlegességekkel is, mint a *dzósz siré* (halha *zoos shiree*), ami egy *érmés asztalka*, egy sajátos mongol fonási technika eszköze. Ezzel négyvel osztható számú szálból készítenek olyan fonatokat, amelyeket díszítésként, rátéteként használnak ruhákon, kis tarsolyokon, illetve a *hőrög* (halha *hөөрөг*), a mongol tubákos szelence díszes textiltartóin.

A kovácmesterséget a nomádok között mindig kiemelt tisztelet övezte, művelőik kiváltságosok voltak, gyakran szakrális szerepet is tulajdonítottak nekik, így ők a hagyományos nomád kézművesség talán legrepresentatívabb képviselői. A kovácsok, ötvösök mives munkáiban is rendre visszaköszön a mongol kultúra hagyománya. Az ezüstveretekkel díszített *ajagok*, ivócsészék, a nomád pásztorkészségek, a *het hutag* (halha *xet xutag*, *tűzszerszám és kés*) a mongol kézművesség talán legművesebb darabjai.

A vidéki hagyományos életmódot folytató pásztorok egyes használati tárgyukat ma is maguk készítik, hiszen a nomád körülmények között kevés mesterség tekintetében alakult ki az a specializáció, ami a letelepült kultúrákban egy-egy mesterségre jellemző. A mongol vidéki körülmények között a praktikuság, az eszközök könnyű használhatósága, és gyors elkészítésének lehetősége sokkal fontosabb, mint a minél kidolgozottabb, minél cizelláltabb megvalósítás. Természetesen a ritka „specialisták” – például a kovácsok – mellett ko-

rábban is voltak olyanok, akik a kézművesség egy-egy ágát az átlagosnál magasabb szinten művelték, mégis, sajátos módon, épp a napjainkban oly látványos kultúraváltás, az urbanizálódás, a városokhoz köthető életmódváltozás adta meg a lehetőségét annak, hogy kialakulhassanak az olyan kézműves közösségek, amelyek már csak saját szakmájukkal foglalkoznak. E tevékenységükben – épp az említett kultúraváltás okán is – egyre nagyobb hangsúlyt kap a hagyományos nomád mongol kultúra elemeinek, motívumainak megtartása, megőrzése, használata.

Ebben a tekintetben hasonló folyamat játszódik le ahhoz, amelyet a mongol kultúra más területein, például a szakrális élet, a népi vallásosság területén megfigyelhettünk az elmúlt évtizedekben. Érdekes módon az elmúlt években a városok – és jellemzően a főváros – váltak a mongol vallási élet központjaivá, ami akár a buddhizmus, akár a rendszerváltás után hangsúlyosan megjelenő kereszténység tekintetében talán érthető is, de a sámánizmus esetében már magyarázatra szorul. Ennek is oka lehet az elmúlt évtizedekben felgyorsuló belső migráció, a vidék fokozatos elnéptelenedése, a városok – és elsősorban a főváros – lélekszámának drasztikus növekedése. Ezzel a folyamattal párhuzamosan azonban épp a megváltozott kulturális környezetnek köszönhetően is felerősödött a hagyományos nomád kultúra egyes elemeinek a mongol identitás megőrzésében, építésében játszott szerepe, legyen szó az államalapítóról, a nagy mongol birodalomról, a szakrális hagyományról, vagy akár a mongol nemezelésről, íjkészítésről, vagy a hagyományos mongol motívumkincsről.

Nem véletlen, hogy utunk szervezése során célkitűzéseinket hallva – miszerint hagyományos mongol kézművesség érdekel bennünket – a mongóliai partnereink egyik programunknak a Mongol Képzőművészeti Egyetem (halha *Mongoliin Soyol Urlagin Ikh Surguul*) meglátogatását javasolták. Az egyetem oktatóival és két tanszékvezetővel való találkozásunk során az is egyértelművé vált, hogy nem csak a mai kortárs mongol képzőművészet, de az egyetemi művészetoktatás is milyen kiemelt hangsúlyt fordít a hagyományos mongol motívumkincs használatára. A mai mongol designerek, de textilművészek, szobrászok munkáiban is rendre visszaköszönnek, sőt, igen hangsúlyosak olyan témák, mint az öt fő állat (halha *tavan khosoo mal*), a nomád élet eseményei, Dzsingisz kán, vagy a buddhizmus.

A sok teendőnk mellett alig jutott időnk egy kisebb kirándulásra, amely azonban az idő rövidege ellenére is igen sikeresen alakult. A mongóliai léptékben bakugrásnak számító, alig 150 kilométeres körút során sikerült érdekes történeti adatokat hallani az ojrát Galdan kán (1644–1697) és az egyik legnagyobb Qing uralkodó, Kangxi császár (1654–1722) összecsapásáról, illetve az ahhoz kapcsolódó mondáról (halha *domog*). Útba ejtettük Tunjukuk türk előkelő (?– kb. 724) sztéljét, megidézve a Második Türk Kaganátus időszakát, amely időkben az Mongólia területét is magában foglalta. A mongol főváros körül utazgatók számára megkerülhetetlen programként megnéztük Dzsingisz kán lovas szobrát is. A Tola folyó partján felállított, 40 méter magas, 250 tonna

acélból készült szobor és a talapzatában kialakított múzeum 2008-ban nyílt meg a látogatók előtt. A magánfinanszírozással – a támogatók között volt többek mellett Khaltmaagiin Battulga, Mongólia 2017 júliusában megválasztott új elnöke is – létrehozott szobor, illetve a múzeumi gyűjtemény ma már a Mongóliába látogató turisták kihagyhatatlan célpontja, de a mongol államalapító tiszteletére emelt komplexum a mongol nemzeti identitás egyik alappillérenek jelképévé is vált.

Tervben van egy, a központi épületet körülvevő skanzen létrehozása is, továbbá láttuk annak a szoborparknak az első elemeit is, amely a 13. századi mongol lovas katonák seregét ábrázolja majd. A lovagló harcosokat ábrázoló alkotások arcait, a napjainkban a nemzet számára fontos emberek vonásairól mintázzák. Találhatunk itt államférfiakat, a 2008-as olimpián aranyérmet szerzett Naindangiin Tüvshinbayar szobrát is, de egy-egy mecénás „jó pénzért” akár maga is a jelképes sereg része lehet. A múzeumi gyűjtemény meglepően gazdag leletanyagot mutat be a korai nomádok, elsősorban a korai nomád történelmi gyökerek kapcsán Mongóliában egyre gyakrabban emlegetett és hivatkozott *xiongnu birodalom* (Kr. e. 220–Kr. u. 155) és a 13. századi nagy mongol birodalom korszakára vonatkozóan.

A Terelj Nemzeti Park területén sikerült megismerkednünk egy családdal is, amelynek élete a mai Mongólia sokszínűségének jó példája. Az idős szülők – már nem nomadizálva, csak néhány állatot tartva és kis konyhakertet művelve – egyedül élnek a vidéki szállásukon, ami immár a bevezetett villannyal és a hamarosan elkészülő fűt kúttal inkább emlékeztet egy járásközpontban található otthonra, mint egy nomád jurta-szállásra (halha *ail*). A gyerekek külföldön tanulnak, dolgoznak, de egyikük sámánkellékei még ott találhatóak a – számos szinkretikus vonást mutató – házi oltár (halha *širee*) mellett, megidézve a rendszerváltás utáni Mongólia vallási sokszínűségét, a sámánhagyományok újjáéledését éppúgy, mint a virágzó buddhizmust.

A 10 napos szakmai út során a delegáció mind a néprajzi, mongolisztikai, bölcsészettudományi szakmai kapcsolatépítés akadémiái, muzeológiai területén, mind a népművészeti civil szervezetek, a kézműves közösségek közötti kétoldalú kapcsolatok létrehozásának terén jelentős eredményeket ért el.

BALOGH BALÁZS
SZILÁGYI ZSOLT

Ünnepi beszéd Martin György emléktáblájának felavatásán*

Martin György, Tinka, az itt jelenlévők közül sokaknak volt mestere. Akkor is mesterünknek mondhatjuk, ha nem állami oktatási rendszerben tanított minket. Nagyon sokan vallhatjuk azt, hogy tőle tanultuk annak a szakmának az alapjait, amelyből később akár meg is élhettünk, annak mindenfajta érdekességét, különlegességét, mindazt, ami egy egységes kultúrát képez. Amikor megismerkedtünk vele, mégsem azt éreztük, hogy itt van egy tanár, aki minket tanít, hanem azt éreztük, hogy itt van egy ember, aki barát, aki mindannyiunk barátja, mindannyiunk támasza. Mintha szakmai értelemben édesapánk lett volna, és tőle örökölhettünk rengeteg mindent.

Hallatlanul nagy önzetlenséget tapasztalhattunk a részéről. Az 1970-es évek fiataljai, határokon innen és határokon túl, próbáltunk ismerkedni a magyar népi kultúrával, és hogy, hogy nem, mind önála kötöttünk ki. Ma már van ilyen tudomány, hogy hálózatelmélet. Martin György a maga idejében nem ismert hálózatelméleteket, de a lelke és a gondolkodásmódja egy széles körű emberi, szakmai hálózat létrehozását termelte ki. Az volt a célja, hogy a határokon túli és azokon belüli fiatalok megismerjék ezt a kultúrát, maguk is részt vegyenek ennek a feltárásában, és megismertessék a következő generációkkal. Tulajdonképpen egy újhullám jött létre, a táncház-generáció. Sebő Feriéknek is ő mutatta először a széki felvételeket, amelyek nyomán egyáltalán megszólalhattott olyan zene, ami alapja lehetett a városi táncházmozgalomnak.

Mindannyian azt éreztük, hogy hallatlan türelme volt hozzánk. Ha megérkezett valaki közülünk – akár a Felvidékről, akár a Délvidékről, akár Erdélyből –, rendszerint reggel a pályaudvarra, s fölhívtuk őt, akkor az első szava az volt, hogy „*Tanács körút 20., gyertek ide!*”. Idejöttünk, és olyankor rendszerint aznap nem ment be munkába, hanem órákig beszélgettünk zenéről, táncról, táncházról. És arról, hogy mi ott, a határon túl mivel foglalkozunk, s ő itt mit fedezett fel legutóbbi ittjártunk óta. Másnap bevitt a Zenetudományi Intézetbe, és ott rengeteg mindent megmutatott, tanácsokkal látott el.

De nemcsak a népi kultúra, hanem az egész magyar kultúra szerves tartozéka volt a lényének. Amikor 1981-ben megjelent a *Vizsolyi Biblia* hasonmás kiadása, s éppen megérkeztem hozzá Erdélyből, büszkén mutatta saját példányát, s körülbelül fél napig mesélt róla. Elmesélte az eredeti kiadás keletkezéstörténetét, a fordítás problémáitól a nyomda Galgócról Vizsolyba való telepítésén keresztül egészen az 1590-es megjelenésig. Hallatlan nagy rálátással, széles körű műveltséggel rendelkezett. Önmagában már az is különlegesség, hogy tánckutatóként, a néprajz szak végzettjeként a népzene, a népzene kutatást ilyen

* Elhangzott 2017. május 20-án a Budapest, V. Károly körút 20. sz. ház előtt Martin György emléktáblájának felavatásán. Andrásfalvy Bertalan ugyanott elmondott beszéde a *Honismeret* 2017. 5. számában olvasható. A szerk.

mélységben ismerte. A népi tánczene addig hiányzó szakirodalmának alapjait is maga teremtette meg.

Ő volt az, aki sokunk lelkében elültetett valamit, ami miatt egyre többen népzenevel és néptáncsal kezdtünk foglalkozni, egyre szakszerűbben, hiszen ugyanolyan fontos volt számára az, hogy kutassuk ezt a kultúrát a terepen, felhasználjuk a táncházban és a színpadi táncmozgalomban, mint hogy lejegyezzük, tudományosan feldolgozzuk. Egész lejegyzőcsapatot hozott létre. Az itt jelenlévők tanúsíthatják, hogy majd mind részei voltak ennek a lejegyzőcsapatnak, és ennél még többen is. Ez volt a magyar népzenei hangszeres lejegyzések virágkora. Ugyanakkor a formálódó új szemléletű fiatal koreográfusok – Farkas Zoltán „Batyú”, Zsuráfszky Zoltán „Zsura”, Diószegi László „Dió” és mások – mind hozzá fordultak szakmai tanácsért. Azt hiszem, gyakorlatilag nem készültek akkoriban új szemléletű koreográfiák úgy, hogy ő ne tudott volna róluk, ne adott volna tanácsokat.

Pávai István Martin György emléktáblájánál

Sokáig sorolhatnám azokat a tudományos eredményeket, amelyek Martin nevéhez köthetők. Ma már a Táncművészeti Egyetemen és a Zeneakadémia Népzene Tanszékén Martin György művei tananyagot képeznek. Mégis azt tapasztalom, hogy amikor a Zeneakadémiára bekerül egy-egy 20 évesekből álló évfolyam, és megemlítem nekik Martin György nevét, kiderül, hogy sokan nem

hallottak még róla. Középiskolai, zeneiskolai tanulmányaikból nem nagyon tudják meg, ki volt. A mi felelősségünk, hogy tovább építsük emlékét olyanképpen, hogy egyre többen megismerjék emberi és tudományos hagyatékát, mert örvendetes az, hogy léteznek róla elnevezett egyesületek, szakmai versenyek, de amit ő elkezdett, azt nekünk tovább kell építenünk. Akik egykor fiatal tanítványai voltunk, ma már mi sem vagyunk fiatalok, s a stafétát tovább kell adnunk. Azt remélem, hogy aki itt jelen van egykori tanítványai közül, mindent meg fog tenni, amit csak megethet ezért. Én a magam részéről mindent meg fogok tenni!

Az emléktábla, Martin arcképének domborműves ábrázolásával Nagy Benedek alkotása. Remélem, hogy leleplezése után a jelenlévők is osztják majd azt a véleményemet, hogy méltán tükrözi Martin György mindannyiunk emlékében élő vonásait.

Befejezésésképpen köszönetet kell mondanunk Lőrincz Beának és Sebők Gézának, hogy végre méltó emléket állíthattunk ezen a helyen mesterünknek, Martin Györgynek.

Köszönöm a figyelmet!

PÁVAI ISTVÁN

* * *